

26764

BAZI KİŞİSEL DEĞİŞKENLERE GÖRE
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AHLAKİ YARGILARI

Mevlüt KAYA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

"Lisans Üstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği" nin
Eğitimde Psikolojik Hizmetler,
Rehberlik ve Psikolojik Danışma
Bilim Dalı İçin Öngördüğü

DOKTORA TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

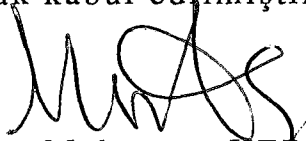
**T.C. YÜSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Samsun

Şubat - 1993

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından, Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Muharrem KEPÇEOĞLU

Üye : Doç. Dr. Kurtman ERSANLI

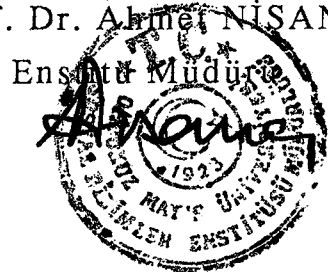
Üye : Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZDEMİR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

31/ 3 /1993

Prof. Dr. Ahmet NİSANCI
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Önceleri daha çok felsefenin konusu olan ahlak kavramı, son yıllarda psikolojinin de önemli konuları arasına girmiştir. Sosyal davranışlarda iyi-kötü, doğru-yanlış yargılarına varmada değişik görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle, zihinsel gelişim ile ahlaki yargının paralellik gösterdiğini ileri süren görüş hayli kabul görmüştür. Bu görüş, davranış bilimcilerinin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin bazı kişisel değişkenleri ile ahlaki yargı düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma bulgularında, öğrencilerin bazı kişisel özellikleri ile ahlaki yargılarının arasında önemli ilişkilerin olduğu görülmüştür. Bu bulguların, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin daha üst düzeylere çıkmasında eğitimcilere, anne-babalara ve öğrencilerin kendilerine yardımcı olacağı umulmaktadır.

Bu çalışma, bir çok kişinin katkı ve yardımları ile yürütülmüştür. Araştırmanın bütün aşamalarında, her konuda değerli yardımlarını esirgemeyen ve çalışmalarımı yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Muharrem Kepçeoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, yapıcı eleştirileriyle yol gösteren hocam Doç.Dr. Kurtman Ersanlı'ya ve anketlerin uygulanmasında yardımını gördüğüm öğretim elemanları ile öğrencilere teşekkürlerimi sunarım.

Mevlüt KAYA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
Problem	7
Alt Problemler	7
Denenceler (Hipotezler)	9
Araştırmanın Sınırları	11
Temel Kavramlar	12
Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	15
BÖLÜM II	
İLGİLİ YAYINLAR ve ARAŞTIRMALAR	21
A. Ahlaki Gelişim ve Ahlaki Yargıya İlişkin	
Kuramsal Görüş	21
1. Düşünce Tarihinde Ahlak Kavramının Gelişimi	22
2. Psikanalitik Kuramın Ahlak Kavramına Yaklaşımı.	24
3. Sosyal Öğrenme Kuramında Ahlaki Davranış	31
4. Zihin Gelişimi Kuramında Ahlaki Yargı Kavramı ..	33
a) J. Piaget'ye Göre Ahlaki Yargı Gelişimi	34
b) L. Kohlberg'e Göre Ahlaki Yargı Gelişimi	39
5. Loevinger'e Göre Ego ve Ahlaki Yargı Gelişimi ...	52
B. Ahlaki Yargı İle İlgili Araştırmalar	54
1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	54
2. Türkiye'de Yapılan Araştırmalar	62
BÖLÜM III	
YÖNTEM	65
Araştırma Kapsamına Giren Öğrenciler	65
Evren	65
Örnekleme	65

	<u>Sayfa</u>
Bilgi Toplama Araçları	67
A. Ahlaki Yargılar Envanteri (DIT)	67
1. Ahlaki Yargılar Envanterinin Geçerliği	69
2. Ahlaki Yargılar Envanterinin Güvenirliği	70
3. Ahlaki Yargılar Envanterinin Türk Toplumuna Uyarlanması Çalışması	70
B. Benlik Tasarımı Envanteri	73
1. Benlik Tasarımı Envanterinin Geçerliği	73
2. Benlik Tasarımı Envanterinin Güvenirliği	74
3. Benlik Tasarımı Envanterinin Puanlanması	75
C. Hacettepe Kişilik Envanteri	75
1. Hacettepe Kişilik Envanterinin Alt Ölçekleri	76
2. Hacettepe Kişilik Envanterinin Geçerliği	80
3. Hacettepe Kişilik Envanterinin Güvenirliği	83
D. Kişisel Bilgi Anketi	84
Bilgilerin Toplanması	84
Bilgilerin Analizi	85
BÖLÜM IV	
BULGULAR	88
BÖLÜM V	
TARTIŞMA ve YORUM	141
BÖLÜM VI	
VARGI ve ÖNERİLER	164
BÖLÜM VII	
ÖZET	168
SUMMARY	172
KAYNAKLAR	176
EKLER	
EK-1: Ahlaki Yargılar Envanteri	187
EK-2: Benlik Tasarımı Envanteri	195
EK-3: Hacettepe Kişilik Envanteri	200
EK-4: Kişisel Bilgi Anketi	214

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa</u>
1. Araştırma Örneklemine Giren Öğrencilerin Fakülte ve Sınıflara Göre Dağılımı	66
2. Araştırma Örneklemine Giren Üniversite Öğrencileri ile Amerikan Öğrencilerinin P Puanlarının Karşılaştırılması	72
3. Genel Olarak Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Düzeyleri	90
4. Fakültelere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	91
5. Fakültelere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	91
6. Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	92
7. Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	93
8. Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	93
9. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	94
10. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	95
11. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	96
12. Yaşlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	96
13. Mezun Oldukları Liselere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları...	97

<u>Tablo</u> <u>No:</u>	<u>Sayfa</u>
14. Mezun Oldukları Liselere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	98
15. Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları..	99
16. Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	99
17. İlkokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	101
18. İlkokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	101
19. Ortaokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	102
20. Ortaokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	102
21. Lise Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	103
22. Lise Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	103
23. Üniversitedeki Akademik Başarılarını Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	104

Tablo No:	Sayfa
24. Üniversitedeki Akademik Başarılarını Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	104
25. Öğrencilerin Kendi Zeka Düzeylerini Algılayışlarına Göre Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	105
26. Kendi Zeka Düzeylerini Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	106
27. Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	107
28. Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	107
29. Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları ...	108
30. Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	109
31. Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	110
32. Annelerinin Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	111
33. Annelerinin Tutumlarını Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	112

<u>Tablo</u> <u>No:</u>	<u>Sayfa</u>
34. Babalarının Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	112
35. Babalarının Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	113
36. Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	114
37. Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	115
38. Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	115
39. Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	116
40. Annenin Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	117
41. Annenin Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	118
42. Babanın Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	118
43. Babanın Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	119
44. Ailedeki Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmalar...	120

<u>Tablo</u> <u>No:</u>	<u>Sayfa</u>
45. Ailedeki Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	121
46. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	122
47. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	122
48. Ailedeki Çocuk Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları..	123
49. Ailedeki Çocuk Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	124
50. Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	125
51. Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	126
52. Ailede Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelire Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	126
53. Ailede Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelire Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	127
54. Ailenin Ekonomik Durumunu Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	128
55. Ailenin Ekonomik Durumunu Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	128

Tablo No:	Sayfa
56. Benlik Tasarımı Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları..	130
57. Benlik Tasarımı Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	131
58. Benlik Tasarımı Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	131
59. Kişisel Uyum Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları	133
60. Kişisel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	134
61. Kişisel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	134
62. Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları..	135
63. Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları.....	136
64. Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	137
65. Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları ..	138
66. Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları	139
67. Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	139

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanın sosyalleşmesi ve kişilik gelişimi çok karmaşık bir süreçtir. İnsan, etrafında bulunanların, hergün karşılaştığı sayısız olayların ve kişilerin, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik-kültürel koşulların, gelenek, töre ve kanunların, fiziksel çevrenin ve sayılmakla bitmeyen daha pek çok faktörün etkisindedir. Bu faktörlerin karmaşık etkileşimi sonunda insan bir kişi olarak belirir. Bu çevresel faktörlerin yanında, kalıtım yoluyla geçen pek çok özelliğin de kişiliğin belirlenmesinde rolü vardır.¹

Kişilik gelişimi bir bütün olmakla beraber, çeşitli yönlerden incelenebilir. Fiziksel gelişim, zeka gelişimi, duygusal gelişim, sosyal ve ahlaki gelişim kişilik gelişiminin birer yönüdür.

Kişilik, bir insanın çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren, süreklilik gösteren, kendine özgü ve ahenkli bir bütündür.² Kişiyi o kişi yapan, başkalarından ayıran duygu, tutum ve davranışlarının tümünün örgütlenmiş bütünlüğüdür. Bireyin beden özellikleri, yaşadığı sosyal ortam ve eğitim biçimi kişiliğini etkileyen önemli bazı

¹ Ç. Kağıtçıbaşı. *İnsan ve İnsanlar*. (İstanbul: Cem Matbaası, 1979) s.246.

² F. Baymur. *Genel Psikoloji*. (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1978) s.315.

faktörlerdir. Kişilik, bireyin beden, ruh ve zihin özelliklerinin bir bütün halinde gelişmesiyle oluşur. Bireyin benliği, mizacı ve karakteri kişilik kavramı içinde yer alır.

Benlik, bireyin kişiliğine ilişkin beslediği değer yargısıdır. Mizaç, kişiliğin duygusal yönü, karakter ise ahlaki yönüdür.³ Karakter, belli ahlak ölçülerine göre değerlendirilen kişiliktir. Bireye bir kişilik özelliği veren karakter, duyma, düşünme ve günlük sosyal ilişkilerde daima kararlı ve güvenilir bir şekilde davranma gibi tavırların toplamıdır.⁴ Mizaç, daha çok kalıtım ile belirlenirken, karakter sonradan sosyal çevrenin etkisiyle şekillenir. Karakter, ilk yaşlardan itibaren sosyal yaşantılar sonunda birtakım ahlaki değer yargılarının benimsenmesi ile gelişir.⁵

Ahlak, toplu halde yaşayan insanların uymak zorunda buldukları eylem ve davranış kurallarıdır.⁶ Ahlak, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek amacıyla başvurulan kurallar sistemi; başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünüdür.

Tarih boyunca her insan topluluğunda belirli bir ahlak sisteminin bulunduğu ve bu sistemin toplumdaki topluma, aynı toplum içinde de çağdan çağa değişiklik gösterdiği

³ İ. E. Başaran. **Eğitim Psikolojisi**. (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972) s.167.

⁴ R. Adasal. **Kişilik ve Karakter Portreleri**. (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979) s.343.

⁵ Baymur, **Ön.ver.**, s. 254.

⁶ R. Alaylıoğlu, A. F. Oğuzkan. **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**. (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1976) s.4.

gözlenmiştir. Toplumsal ahlak, insanın toplumun öteki bireylerine karşı görevlerini içerir. Toplumsal yaşama egemen olan hukuk kuralları ile toplumsal ahlak arasında sıkı bir bağ vardır. Toplumun genel ahlak değerlerine ve toplumsal vicdanına uygun düşmeyen hukuk düzenleri, kendilerinden beklenen toplumsal işlevleri yerine getiremeyeceğinden uzun ömürlü olamaz. Ahlak ve hukuk kuralları arasındaki özdeşlik kimi alanlarda çok belirgindir. Örneğin adam öldürme, hırsızlık, yalancılık, dolandırıcılık, sahtecilik gibi ahlak dışı davranışlar hukuk kurallarının da yasakladığı ve suç sayarak yaptırıma bağladığı eylemlerdir. Bu durumda ahlak kuralları, hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçasıdır. Buna karşılık ahlak, yazılı olmaması, kural koyucunun ve taşıyıcının devlet birimleri değil bireyler olmasıyla hukuktan ayrılır. Hukuka aykırı davranışlara karşı yaptırım olarak ceza uygulanır, ama ahlaka aykırı davranışlar "kınama" ve giderek "toplum dışına itme" biçiminde tepki görür. Tarih içinde her din de belirli bir yaşama biçimi öngören bir ahlak anlayışı barındırmıştır.⁷

Her aile, çocuğunun erdemli bir insan olarak toplumda yerini alması için çabalar. Erdemler, hemen her toplumda ulaşılmaya çalışılan yüce ahlaki değerler olarak bilinir. Doğruluk, küçüklere ve güçsüzlere yardım, hak gözetme her yerde ve her çağda aranan nitelikler olmuştur. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesi için yasalara uymak yetmez. Ortak ahlaki değerlerin, gelenek ve göreneklerin birleştirici gücüne ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, ahlaki değerler olmadan

⁷ Ana Britanica. (Cilt: 1, İstanbul: Ana Yayınları, 1985,) s.202.

toplum çarkı dönmez. Toplumsal ilişkiler, kişilerin tek tek ve toplu olarak insancıl ahlaki değerlere ve kurallara bağlılığı ölçüsünde düzenli yürür.⁸

Ahlak kuralları, çocuklara önce anne-babaları aracılığıyla yapmaları ve yapmamaları gereken davranışların öğretilmesiyle uygulanır. Daha sonra, bireyin çevresindeki çeşitli toplum kesimleriyle bu aktarma ve uygulama sürdürülür. Ahlakın temel dayanağı, bireylerde gelişen ve kötü davranışla uyanan "utanma" duygusudur.

Ahlak gelişimi, bireyin ruhsal gelişimi, zihinsel gelişimi ve kişilik oluşumu ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Kişilik ve ahlak gelişiminin temelleri ilk beş yaşta atılmaktadır.⁹ Ahlaki yargı gelişimi, benlik tasarımı gibi kişiliğin diğer öğeleri ile birlikte gençlik çağında belirginleşerek hayat boyu gittikçe artan bir açıklıkla ortaya çıkar.

Ahlak kavramı, önceleri felsefe ve dinin inceleme konusu olmuş, daha sonraları psikoloji biliminin de konu alanına girmiştir.

Psikoloji bilimi çevresinde ahlak gelişimine bilimsel yaklaşım, Sigmund Freud ve Jean Piaget ile yirminci yüzyıl başlarında başlamış, davranışçı psikoloji ve sosyal öğrenme kuramları da ahlak gelişimi olgusuna eğilmişlerdir.¹⁰

Psikanalitik kurama göre kişilik id, ego ve superego olmak üzere üç ana sistemden oluşur. Davranış bu üç siste-

⁸ A. Yörükoğlu. **Çocuk Ruh Sağlığı**. (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982) s.167.

⁹ Kağıtçıbaşı, **Ön.ver.**, s.249.

¹⁰ M. Çileli. **Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi**. (Ankara: V Yayınları, 1986) s.9.

min karışıklı etkileşiminin ürünüdür. İd, kalıtımsal olarak gelen içgüdüleri de içeren ve doğuştan varolan psikolojik gizil güçlerin tümüdür. Superego, çocuğa ana-babası tarafından aktarılan, ödül ve ceza uygulamaları ile pekiştirilen geleneksel değerlerin temsilcisidir. Kişiliğin ahlaki yönüdür.¹¹ Ego ise, id ile superego arasında bir denge unsurudur.

Davranışçı ve sosyal öğrenme kuramları, "insanın ne iyi ne de kötü olmadığı, doğuştan boş bir levhaya benzediği" felsefe akımından etkilenmişlerdir. İnsanın toplumsallaşma süreci içinde istenildiği gibi yönlendirilebileceği görüşünü taşırlar. Ahlak, uyulması ve kaçınılması gereken bir seri davranışlardır. Bu davranışlar çoğunlukla çevrenin kabul ve reddi olarak ortaya çıkan ödül ve cezalarla elde edilirler.¹²

Ahlak gelişimine, zihin gelişimi açısından ilk yaklaşan İsviçreli psikolog Jean Piaget olmuş; Kohlberg, Piaget'in kuramını geliştirmiştir. Kohlberg ve arkadaşları, zihinsel temele dayanan ahlak gelişimi evreleri üzerinde durmuştur. Bu kuramda, ahlak gelişim evrelerinin evrenselliği vurgulanmaktadır. Kohlberg, Türkiye, Taiwan ve Meksika'da yaptığı araştırmaların bu görüşünü doğruladığını ileri sürmektedir. Bir akıl yürütme biçimi olan ahlaki yargı incelemesinde Kohlberg, üç düzeyde altı ahlak gelişimi ve ahlaki yargı evresi belirlemiştir.

¹¹ E. Geçtan. *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*. (Ankara: Maya Yayınları, 1982) s.61.

¹² Çileli, *Ön.ver.*, 1986, s.10.

Bireyin ahlakı, bağlanma, sevgi, değer verme ve insanlara güvenme ile gelişir. Psikologlar, ahlak gelişimi ve yargısını etkileyen unsurları ayırmaya çalışmışlardır. Bu unsurlar ödül, ceza, taklit, başkasının rolünü üstlenme, kendimizi diğer insanların yerine koyma (empati), toplumsal beklenti ve baskı, kültürel çevre, benlik kavramı, emir ve tartışmayı kapsayarak gittikçe uzamaktadır.¹³

Ahlaki bir varlık olarak insanın ahlaki düşünce ve yargı düzeyi, davranışlarının önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Bireyin ahlaki yargı gelişimi, diğer psikolojik özelliklerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Ahlaki yargı ile bireyin değişik özellikleri arasında olumlu ya da olumsuz yönde ilişkiler görülmektedir.¹⁴ Bireyin ahlaki yargısı, onun sosyal davranışlarını yöneten önemli bir güç olmaktadır. Eğitim sürecinde, ahlaki davranış ve ahlaki yargının gelişimi bakımından okula büyük görevler düşmektedir. Ahlaki yargı gelişimi ile bu gelişimi etkileyebilecek faktörler arasında ilişki kurabilmek, bireylerin gelişimlerini olumlu yönde etkileme açısından gerekli görülmektedir.

¹³ D. Wright, M. Croxen. "Ahlak Yargısının Gelişimi" Çev: D. Örgen. A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. (Cilt: 22/1, Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 1989) s.309.

¹⁴ J. Rest. "Developmental Psychology and Value Education." *Moral Development, Moral Education, and Kohlberg.* (Ed: B. Munsey, Birmingham - Alabama: Religious Education Press, 1980) s.119.

PROBLEM

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin kendilerine ilişkin bazı kişisel ve sosyo-ekonomik faktörlerin ahlaki yargı düzeylerine etkilerini incelemektir.

Araştırmada, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerini etkileyebileceği düşünülen bazı değişkenlerin, gerçekten öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyip etkilemediği ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Alt Problemler:

Problemin genel çerçevesi içinde, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargılarını etkileyebilecek kişisel ve sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1.Genel olarak, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri nedir?

2.Fakülteler bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

3.Sınıflara göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında, önemli bir fark var mıdır?

4.Cinsiyete göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

5.Öğrencilerin yaşlarına göre ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli fark var mıdır?

6.Mezun oldukları liseler bakımından öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli fark var mıdır?

7.Lise mezuniyet kolları bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri birbirinden farklı mıdır?

8.Öğrencilerin akademik başarı düzeyi bakımından, ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli fark var mıdır?

9.Öğrencilerin kendi zeka düzeyini algılayışlarına göre, ahlaki yargı düzeyleri arasında fark var mıdır?

10. Kendi kavrama gücünü algılayışına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

12.Anne-babanın tutumu, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyini etkilemekte midir?

13.Anne-babanın öğrenim düzeyi bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

14.Anne-babanın mesleği bakımından öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

15.Ailedeki kişi sayısı bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

17.Ailedeki çocuk doğum sırasına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

18.Ailelerinin ekonomik düzeyi, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerini etkilemekte midir?

19.Benlik tasarımı düzeylerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

20.Uyum düzeylerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

DENENCELER (HİPOTEZLER)

Araştırmanın problemi ve alt problemlerine bağlı olarak denenceler aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

1.Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, geleneksel düzeyde bulunmaktadır.

2.Fakülteler bakımından, Tıp ve İlâhiyat Fakülteleri öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer fakülte öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

3.Sınıf düzeyleri bakımından, dördüncü sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, alt sınıflardaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir.

4.Cinsiyet bakımından, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

5.Yaşları büyük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, yaşları küçük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir.

6.Mezun oldukları liseler bakımından, genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer lise öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

7.Lise mezuniyet kolları bakımından, matematik koldan mezun öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer koldan mezun olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

8.Akademik başarısı "yüksek"olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, akademik başarısı "düşük" olanlara göre daha yüksektir.

9.Kendi zekâ düzeyini "üstün" olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kendi zekâ düzeyini "normal" olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksektir.

10.Kendi kavrama gücünü "yüksek" olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kavrama gücünü "düşük" algılayanlara göre daha yüksektir.

11.Hayatının çoğunu büyük şehirlerde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, hayatının çoğunu küçük şehir, kasaba ve köyde geçiren öğrencilerinkine göre daha yüksektir.

12.Anne-babalarının tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayanlara göre daha yüksektir.

13.Anne-babalarının öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının öğrenim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksektir.

14.Anne-babalarının meslekleri bakımından, anne-babası serbest meslek sahibi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babası diğer mesleklerden olanlara göre daha yüksektir.

15.Ailedeki kişi sayısı bakımından, ailesinde dört kişi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinde dört kişiden az ya da çok kişi olanlara göre daha yüksektir.

16.Kardeş sayısı bakımından, iki kardeşi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kardeşi ikiden az ya da daha çok olan öğrencilerinkinden daha yüksektir.

17.Ailedeki çocuk doğum sırası bakımından, ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer çocukların ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

18.Ailesinin ekonomik durumu "yüksek" olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinin ekonomik durumu "orta" ve "düşük" olanlarınkine göre daha yüksektir.

19.Benlik tasarımı düzeyi "yüksek" olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, benlik tasarımı düzeyi "düşük"olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir.

20.Kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyi "yüksek" olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, uyum düzeyi "düşük" olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir.

Araştırmanın Sınırları

1. Bu araştırmanın örneklemini, 1991-1992 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Dolayısıyla, araştırma sonuçları bu fakülte öğrencilerine ya da benzer özellikteki diğer fakülte öğrencilerine genellenebilir.

2. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, bu çalışmada kullanılan "Ahlaki Yargılar Envanteri"nin ölçtüğü niteliklerle ve davranış örnekleri ile sınırlıdır.

3. Araştırmada, bağımlı değişkenle ilişkisi olabileceği düşünülen kişisel değişkenlerle ilgili 19 bağımsız değişken incelenmiştir.

TEMEL KAVRAMLAR

Bu araştırmada kullanılan temel kavramların tanımları aşağıda verilmiştir.

Ahlak(Moral): Bir toplum içinde bireylerin benimstedikleri, uymak zorunda buldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır.¹⁵

Ahlaki yargı(Moral judgement): Bir olayın veya durumun doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında hüküm vermedir.¹⁶ Bireyin başkalarının haklarını kendi haklarına karşın tartması, ahlaki bir ikilem(çelişki) karşısında bir yönde karar vermesidir.¹⁷ Ahlaki yargı, başkalarına nasıl davranmamız ve onların bize nasıl davranmaları gerektiği konusunda ortaya konulan zihinsel bir işlemdir. Ahlaki yargı, bireyin çelişkili durumlarda ve davranışlarında çevresindeki insanlarla nasıl ilişki kuracağını belirler.

Ahlaki gelişim (Moral development): Bireye, doğru ve yanlışla ilgili ölçüler arasında ayırım yapma gücü kazandıran ve onu toplumsal davranış bakımından giderek etkili duruma getiren olgunlaşma sürecidir.¹⁸

¹⁵ Alaylıoğlu ve Oğuzkan. Ön.ver., s.4.

¹⁶ J. Drever. *A Dictionary of Psychology*. (Baltimore, Maryland:Penguin Books, 1963) s.174.

¹⁷ Çileli, Ön.ver., 1986, s.45.

¹⁸ F. Oğuzkan. *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını, 1981) s.17.

Ahlaki Yargı Gelişim Düzeyleri:

a)Gelenek öncesi düzey (Proconventional Level): Ahlaki olay ve durumların ceza-ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre değerlendirildiği ahlaki gelişim basamağıdır.

b)Geleneksel düzey (Conventional Level): Toplumun ahlak kurallarının ve kalıp yargılarının olduğu gibi kabul edildiği ahlaki gelişim basamağıdır.

c)Gelenek ötesi düzey (Postconventional Level): Toplumun ahlak kuralları ve kalıp yargıları kabul edilmekle beraber, gerektiğinde bunların değişebilirliğinin ve düzeltilebilirliğinin değerlendirilebildiği ahlaki gelişim basamağıdır.¹⁹

Benlik tasarımı-kavramı (Self-concept): Bireyin çeşitli nitelikleri hakkında olumlu ya da olumsuz yönde geliştirdiği kendine özgü yargılarıdır.²⁰ Benlik kavramı, insanın kendi benliğini algılayış ve kavrayış biçimidir.²¹

Uyum: Bireyin içinde bulunduğu çevre ile dengeli bir ilişki kurabilme ve sürdürebilmesidir.²²

¹⁹ L. Kohlberg. "Moralische Entwicklung und demokratische Erziehung. " *Moralische Urteilsfähigkeit.* (Ed: G. Lind, J. Raschert. Weinheim-Basel: Betz Verlag, 1987) ss.26-27.

²⁰ F. Baymur ve Diğerleri. *Üniversitede Okuyan Tübitak Bursiyerlerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler.* (Ankara: TÜBİTAK, 1987) s.113.

²¹ A. Yörükoğlu. *Gençlik Çağı.* (Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1986) s.89.

²² Oğuzkan, *Ön.ver.*, s.156.

Tutum: Bireylerin kişiler, fikirler, kurumlar ve eşyalar karşısında sürekli olarak olumlu ya da olumsuz belirli bir yönde davranma eğilimidir.²³

Anne-Babanın Tutumu:

a)Demokratik anne-baba: Çocuklarını seven ve benimseyen, ilişkileri sevgi ve saygıya dayanan, sorunları konuşup danışarak çözümleyen anne-babalardır.

b)Otoriter anne-baba: Çocuğunu sürekli kontrol altında tutan, kurallara sıkı sıkıya uymasını bekleyen, her türlü kararı çocuk adına kendisi alan anne-babalardır.

c)Aşırı koruyucu anne-baba: Çocuğa büyük bir sevgiyle bağlanmış, onun davranışlarını büyük hoşgörü ile karşılayan, çok kollayıcı olan anne-babalardır.

d)İlgisiz anne-baba: Çocuğa karşı ilgisiz, maddi ve manevi ihtiyaçlarına karşı duyarsız, sevgi ve şefkati yetersiz, kontrolü gevşek olan anne-babalardır.²⁴

Ailenin ekonomik düzeyi: Ailenin aylık toplam geliridir. Bu araştırmada ailenin toplam aylık geliri 2 milyon TL. den az olanlar "düşük", aylık geliri 2 milyon ile 5 milyon TL. arasında olanlar "orta" ve aylık geliri 5 milyon TL. den fazla olanlar "yüksek" ekonomik düzeye sahip olarak kabul edilmiştir.

²³ M. Enç. **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü.** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını, 1980) s.158.

²⁴ Yörükoğlu, Ön.ver., 1986, ss.133-140.

ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

Sosyal davranışların çoğu, bireyin ahlaki yargıları tarafından kontrol edilmektedir. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu inceleyen ahlaki gelişim ve ahlaki yargı, bireyin başkalarına nasıl davranacağını tayin etmede önemli bir rol oynar. Her ne kadar ahlaki değerler, öğrenme sonucu kazanılmakta ise de, ahlaki gelişmeye zihinsel gelişimin bir niteliği olarak da bakılabilir.²⁵

Gençlik dönemi, bireyin kişiliğinin büyük ölçüde son şekline ulaştığı bir dönemdir. Bireyin ahlak gelişimi, kişilik gelişiminin bir parçasıdır. Ahlaki yargı gelişimi, bireyin zihinsel gelişimi, sosyal gelişimi, benlik ve kişilik gelişimi ile yakından ilişkilidir.²⁶

Sosyalleşme sürecinde, bireyin başka insanlara karşı nasıl davranacağı, onun sosyal öğrenme yaşantılarına ve örnek olarak gördüğü modellere bağlıdır. Birey benliğini hem görüş açısına hem de başkalarının görüş açısına yerleştirebildiğinde kişilik sahibi olur.²⁷

Kohlberg, bir başkasının yerini alabilme yeteneğinin altıncı yaştan itibaren gelişmeye başladığını ve bu yeteneğinin gelişmesinin ahlaki yargının gelişmesinde dönüm noktası niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Çünkü, ahlaki

²⁵ C. T. Morgan. **Psikolojiye Giriş**. (Çev: H. Arıcı ve Diğerleri. Ankara: H. Ü. Psikoloji Bölümü Yayını, 1984) s.71.

²⁶ A. P. Jurich, "Coping with Moral Problems of Adolescents in Fater Care" **Child Welfare**. (Vol: 58/3, 1979) ss.187-195.

²⁷ B. Onur. "Ahlak Eğitiminin Psikolojik Temelleri" **A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**. (Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1979) s.8.

yargı başkalarının haklarını kendi haklarına karşı tartmasıdır ki, bu da rol alma (empati) yeteneğini gerekli kılmaktadır.²⁸ Empati, bir başkasının duygularını, algılarını, ihtiyaçlarını kavrama yeteneğidir.²⁹

Ahlaki yargı, ahlaki bir çelişki karşısında bir yönde karar vermedir. Psikolog Rest, ahlaki yargının iki basamağı olduğunu ileri sürmektedir. Birincisi, eski yaşantılara dayalı olarak ahlaki durumun zihinsel açıklaması; ikincisi ise, ahlaki davranışın doğru olup olmadığı konusunda yargıda bulunmadır.³⁰

Ahlaki yargı, bireyin çelişkili durumlarda çevresindeki insanlarla nasıl ilişki kuracağını belirlemektedir. Bu ilişkinin yapısı ise, bireyin zihinsel yapısı ve rol alma (empati) olanakları ile sınırlıdır. Ahlaki yargı gelişiminde rol alma (empati), yani bir başkasına kendisi gibi tepki verebilmek önemlidir.

Kişilik gelişiminde "başkası" kavramı, genel olarak benlik gelişiminde, özel olarak da ahlaki yargı gelişiminde en önemli kavramdır. Benlik gelişimi bakımından birey, başkasının kendisi hakkındaki görüşlerine, tepkilerine, ilgisine ya da ilgisizliğine, kabul etmesine ya da reddetmesine karşı çok duyarlıdır. Bu duyarlılık kendini tanımanın, ahlaki bakımından değerlendirmenin, giderek ahlaki davranışın dinamiğini oluşturur.

²⁸ Çileli, Ön.ver.. 1986, s.45.

²⁹ H. Tan. Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi. (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986) s.98.

³⁰ C. P. Edwards. Promoting Social and Moral Development in Young Children. (New York: Theachers College Press, 1986) s.151.

Empatik tutum bir çeşit rol almaz. Empatik yaklaşımda, karşıdaki kimsenin duygularını doğru olarak anlamak ve bu duyguyu kendisi imiş gibi yaşayarak yansıtmak söz konusudur. Empatik tepkiler, bir bakıma ahlaki yargıyı yansıtmaktadır.³¹ Empati, dolayısıyla ahlaki yargı, psikolojik danışma ilişkisinin önemli nitelikleri³² ve gerekli koşullarından³³ birisidir.

Psikolojik danışma ve rehberlik, eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Modern anlayışa göre eğitim, bireyin bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal yeteneklerinin kendisi ve mensup olduğu toplum için en uygun şekilde gelişmesi oluşumudur.³⁴ Eğitim ile rehberliğin amaçları aynıdır. Her ikisi de, bireyin bütün kapasitelerini, bir bütün olarak en uygun düzeyde geliştirmeyi amaçlar.³⁵ Yanlış eğitim, çocuklarda ve gençlerde uyumsuz davranışların geliştirilmesinde en önemli etmenlerden biridir.³⁶

Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarından ikisi şöyle ifade edilmiştir: (1) Türk Milleti'nin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve

³¹ F. Akkoyun. "Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı" **Psikoloji Dergisi**. (Cilt: 6, Sayı: 21, Ankara: Nüve Matbaası, 1987)

³² Tan, **Ön.ver.**, 1986 a, s.98.

³³ M. Kepçeoğlu. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1988) s.172.

³⁴ H. Tan. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986) s.50.

³⁵ Kepçeoğlu, **Ön.ver.**, s.31.

³⁶ D. Çağlar. **Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi**. (Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1981) s.39.

geliştiren... yurttaşlar yetiştirmek; (2) beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere... sahip kişiler yetiştirmektir.³⁷

Dewey'e göre, okul etkinliklerinin amacı, bireyin karakterinin geliştirilmesidir.³⁸ Ahlak eğitiminde amaç ise; özgür, dış etkilerden yakasını sıyırmış, vicdanına uyarak karar veren ve davranan insanlar yetiştirmektir.³⁹ Vicdan, niyet ve davranışları iyi-kötü açısından değerlendiren, iyi hareketleri takdir eden, kötülerini yeren bir iç kontrol gücüdür.⁴⁰ Ahlak eğitimcisinin görevi, bireyin bulunduğu evre düzeyine inip, içinde bulunduğu evrenin kısıtlamalarını ve yetersizliklerini tartışma ve davranış yoluyla göstererek bireyi bir sonraki evreye geçmek için güdülemektir.⁴¹

Kohlberg'in ahlaki yargı gelişim kuramı, üst düzeyde ahlak evreleri kazandırmayı amaçlayan bir ahlak eğitimine temel oluşturmuştur. Ahlak gelişimini amaçlayan eğitim programlarının başarıya ulaşabilmesi için öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin bilinmesi gerekmektedir. Ahlak gelişimi ve ahlaki yargı kuramı, ahlak eğitimi alanında başarılı bir ahlak eğitiminin psikolojik temellerini vermektedir. Çağdaş

³⁷ Milli Eğitim Temel Kanunu. Sayı: 1739, Yıl: 1973, mad: 2,

³⁸ G. Kerschensteiner. **Karakter Kavramı ve Terbiyesi**. (Çev: H. F. Kanat, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977) s.50.

³⁹ R. Şemin. **Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı**. (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, 1979) s.95.

⁴⁰ H. Peker. **Din ve Ahlak Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları**. (Samsun: Eser Matbaası, 1991) s.166.

⁴¹ Wright ve Croxen. **Ön.ver.**, s.306.

bir ahlak eğitimi, ahlaki değer ve yargıların aktarılması yanında, öğrencilerin daha gelişmiş ahlak evreleri doğrultusunda güdülenmeleri etkinliğidir.⁴² Görüldüğü gibi, ahlaki yargının incelenmesi hem bir psikolojik konu, hem de bir eğitim sorunudur.

Okul, aile ile birlikte ahlak eğitimi görevini de üstlenmiştir. Ailede anne-babaların, okulda öğretmenlerin, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının tutum ve davranışlarında, disiplin sorunlarının çözümünde araştırma sonuçları katkıda bulunabilir.

Bu araştırma, ahlaki yargı ile ahlaki yargıyı etkileyebilecek, öğrencilerin kendisinden ve ailesinden ileri gelen kişisel ve sosyo-ekonomik faktörlerle ilişkisinin belirlenmesi, eğitim yöntemlerinin nasıl olması gerektiği konusunda yönlendirici olabilir. Araştırma, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerini, hangi etmenlerin olumlu ya da olumsuz olarak etkilediğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Böylece, özellikle öğrencilerin kendilerini tanıması ve daha yüksek düzeyde ahlaki yargı düzeyi oluşturması yönünde yararlı olabilir.

Ahlaki yargı düzeyini ve ahlaki davranış örüntülerini geliştirici veya engelleyici etmenlerin bilinmesi, uyum sorunları olan öğrencilerle danışma yapan psikolojik danışmanların, bu öğrencilerin sorunlarına daha bilinçli olarak yaklaşmalarına yarar sağlayabilir. Ayrıca, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyini etkileyen etmenlerin neler olabileceği hakkında bilgi sahibi olmaları, onların hem kendini anlama

⁴² Çileli, Ö.n.ver., 1986, s.13.

ve. hem de arkadaşlarına empatik yaklaşımlarını kolaylaştırabilir.

Psikolojik danışma sürecine konu olan uyum sorunları, bireyin ahlaki yargı düzeyi ile içinde bulunduğu çevrenin ahlaki yargı düzeyinin bağdaşmaması sonucu ortaya çıkabilir. Bireyin ahlaki yargı düzeyinin çevresindeki kişilerden düşük ya da yüksek olduğu durumlarda, onun çevresindeki kişilerin davranışlarının nedenlerini anlayarak daha hoşgörülü olması doğrultusunda yardım edilebilir.

Ayrıca, araştırma, bu alanda Türkiye'de yapılacak araştırmalara ışık tutabilir. Ahlak gelişimi ve ahlaki yargı konusunda, batı ülkelerinde bir çok araştırma yapılmasına karşın, ülkemizde bu konu pek incelenmemiştir. Ülkemizde de, bu kişilik değişkeni üzerinde bir tartışma ortamının oluşturulması beklentimizdir.

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYINLAR ve ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde önce, ahlak gelişimi ve ahlaki yargı ile ilgili kuramsal görüşlere ve daha sonra da bu konuda yurtdışında ve yurtiçinde yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

A. Ahlaki Gelişme ve Ahlaki Yargıya İlişkin Kuramsal Görüş

Ahlak gelişimi ile ilgili çalışmalara bakıldığında, bu konunun tarihsel gelişim içinde daha çok filozof ve din adamlarının ilgisini çektiğini görüyoruz. Örneğin, eski Yunan filozofları Sokrat, Platon ve Aristo ahlak alanında bütün insanların uyabilecekleri ortak bir davranış örüntüsü belirlemek için çalışmışlardır.

Psikolojide bu alanda ilk kuramsal ve bilimsel yaklaşım Freud ile başlamış, kendisini öğrenme kuramcıları ile zihinsel gelişim yaklaşımı izlemiştir. Bu farklı yaklaşımlar insanın doğasına ilişkin farklı felsefi görüşlerin izlerini taşırlar.

İnsanın doğuştan kötü olduğu ve gelişme süreci içinde yetişkin müdahalesine gerek duyacağı görüşü, psikanalitik kuram ve izleyicilerini etkilemiştir. İnsanın doğuştan ne iyi ne de kötü özellikler getirmediği, gelişme süreci içinde

şartlanma ve öğrenme ile istenilen yönde şekillendirilebileceği görüşü ise sosyal öğrenme kuramcılarını etkilemiştir. İnsanın doğuştan iyi olduğu görüşü ise, zihinsel gelişim kuramcıları Piaget ve izleyicileri tarafından benimsenmiştir. Zihinsel gelişim yaklaşımı, çocuğun gelişim süreci içinde yetişkin müdahalesine inanmadığı gibi, ahlakın da temelde gelişmiş zihinsel süreçlerin sonucu olduğu görüşünü ileri sürmektedir.¹

1. Düşünce Tarihinde Ahlak Kavramının Gelişimi:

Ahlak, düşünce tarihinde çeşitli açılardan bilgi konusu edilmiştir. Ahlaklı olmanın temelinde hangi ilkelerin bulunduğu ya da bulunması gerektiği, hangi davranış çeşitlerinin "ahlaklı-iyi", hangilerinin "ahlakdışı-kötü" olduğu gibi sorular Eski Yunan'dan başlayarak felsefenin etik(ahlak) konusu olmuştur.²

İlkçağ filozoflarından Sokrates ahlakı, "sorgulanmamış hayat yaşamaya değmez" cümlesiyle özetlemiştir. İyiye ulaşmanın yolu herkesin kendi üzerine düşeni yapmasıdır.

Sokrates'in öğrencisi Platon'a göre, ruhun üç ögesi olan akıl, duygu ve istek arasında uyum kurabilmekle mutluluğa ulaşılabilirdi.

Aristoteles'e göre ise, bütün canlıların belirli gizilgüçleri vardır ve gizilgüçlerini sonuna kadar geliştirmek her birinin doğası gereğidir. Her insan ancak kendine özgü

¹ M. Çileli, "Ergenlikte Ahlak Gelişimi" **Ergenlik Psikolojisi**. (Ed: B. Onur, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık Yayını, 1985) s.256.

² **Ana Britanica**, (Cilt :1, 1985) s.202.

etkinliği geliştirerek mutlu olabilir. İnsanın gizilgücü en üst düzeyde akıl yürütme yetisi olduğuna göre, insan ancak aklını kullanarak mutlu olabilir. Aristo, erdemli yaşamın hem kişiler, hem de toplumlar için iyi olduğu görüşünü savunmuştur.

Spinoza'ya (1632-1677) göre, varolan herşey hem doğa hem de Tanrı olan bir sistemin parçasıdır ve bu sistemin zorunlu kurallarına insanların da uyması gerekir.

J.J. Rousseau'ya (1712-1778) göre, çoğunluğın kararı azınlıkta kalan içinde genel iradeyi temsil ettiğinden, bütün insanların paylaştığı ortak bir iyi olmalıdır. Dolayısıyla insan eğilimlerine değil, aklına danışmalıdır.

Kant'ın (1724-1804) ahlak kuramında, ahlak kuralları kesin olmalıdır. Yani, insanların duygu ve arzularından bağımsız, bütün akıl sahibi insanlar için geçerli olmalıdır.

Hegel (1770-1831), ahlak ile kişisel çıkarı bağdaştırmanın ancak yeni bir toplum biçimiyle mümkün olacağı görüşündedir.

Marx'a (1818-1883) göre, ancak özel mülkiyetin kalkması ile insan doğası değişebilir. Böylece birey ile toplumun uyumu sağlanarak ahlakın başlıca sorunu çözülebilir.

Nietzsche (1844-1900) yeni bir "üstün insan" ülküsü ortaya çıkarmıştır. Üstün insan, varolan değerlerin dışına çıkan ve yeni değerler üreten kişidir. Nietzsche ve varoluşçuluk akımı, yaşadıkları toplumu eleştirerek ahlaktan bağımsız, özgür bir yaşam biçimi önermiştir.

Yirminci yüzyılda ahlakın geleneksel sorunlarına yer yer yeni yaklaşımlar getirilirken, ahlakın toplumsal sorunlara uygulaması da ağırlık kazandı. 1960'lardan sonra,

özellikle ABD'de ırklar arasında eşitlik sorunu felsefecilerin gündemine girdi. Feminist hareketin gelişmesi, cinsiyetler arasında eşitlik konusunda geniş tartışmalara yol açtı. 1970'den sonra hayvan hakları ve çevre sorunları ahlak alanına girdi. İnsanın biyolojik varlığına ilişkin başka sorunlar da, örneğin kürtaj, tıbbi deneyler, organ nakli, yapay dölleme ahlaki sorunlar arasına girmeye başladı.

2. Psikanalitik Kuramın Ahlak Kavramına Yaklaşımı:

Psikanalitik kuramın kurucusu Freud, ahlak ve kişilik gelişimini psiko-güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Freud kişilik yapısı ve ahlak gelişimini id (altbenlik), ego (benlik) ve superego (üstbenlik) ilişkilerindeki denge kavramına bağlamaktadır. Kişiliği oluşturan bu üç yapı sürekli etkileşim halindedir. Kişiliğin ruh sağlığı ve dengesi bu üç ögenin ilişkilerinin sağlıklı ve dengeli oluşuna dayanır.

a) İd (Altbenlik):

İd, kalıtımsal olarak gelen içgüdüleri içeren ve doğuştan varolan psikolojik gizilgüçlerin tümüdür. Ruhsal enerjinin kaynağı olan id, diğer iki sistemin çalışması için gerekli olan gücü de sağlar. İd, fazla enerji birikimine katlanamaz. Böyle bir durumda organizmada gerilim artar. Bu gerilimi giderebilmek için id, biriken enerjiyi boşaltma eğilimi gösterir. Buna id'in haz ilkesi denir.³ İd, aralıksız ve koşulsuz olarak haz arama ve sağlama çabasıdadır. Sürekli olarak isteklerine doyum arar.

³ G. Yanbastı. **Kişilik Kuramları**. (İzmir: E. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, 1990) s.21.

İd, kişinin iç yaşantılarını, gizli duygu dünyasını ifade eder. Dış gerçeklerden haberi yoktur. Tamamen bilinç dışıdır. Bilinç dışındaki kurallar, daha doğrusu kuralsızlıklar geçerlidir. Birbirine karşıt dürtüler ve eğilimler yanyana bulunabilirler. İd'de cinsel ve saldırganlık dürtülerinin enerjileri yatar.⁴

b) Ego (Benlik):

Freud, gerçek dış dünyanın etkisi altında id'in bir parçasının özel bir gelişme gösterdiğini, dış uyaranları algılayan ve aşırı uyaranlara karşı ruhsal yapıyı koruyan bir dış tabakadan, giderek özel bir yapı geliştiğini ve bu yapının id ile gerçek dış dünya arasında bir arabulucu görevini yüklendiğini ileri sürmüştü ve bu gelişen yapıya da ego (benlik) adını vermiştir.⁵

Ego, kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan kişiliğin gerçekçi ve ussal ögesidir. Ego, ruhsal yapının düzenleyicisi, denge ve uyum sağlayıcı bir parçasıdır. Ego, uyum sağlama görevini yaparken bir yandan gerçek dünya, bir yandan id, bir yandan da superegonun istekleriyle bağdaşmak, bunlar arasında bir uzlaşma sağlamak zorundadır.

İd'in haz ilkesine göre işlemesine karşın ego gerçeklik ilkesine göre hareket eder. Gerçeklik ilkesinin amacı, bir ihtiyacın doyurulması için uygun bir objenin (nesnenin) bulun-

⁴ O. Öztürk. **Psikanaliz ve Psikoterapi**. (Ankara: 1985) s.19.

⁵ O. Öztürk. **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**. (İstanbul: Evrim Yayınları, 1989) s.28.

masına kadar gerilimin boşalmasını önlemek ve ertelemektir.⁶

Ego, kişiliğin yürütme organıdır. Ego, yürütme görevini yerine getirirken bir yandan da id-superego ve dış dünyanın birbiriyle çatışma durumunda olan istekleri arasında bir uzlaşma yolu bulmakla yükümlüdür.⁷ Bazen bu uyumu, engellenme ve çatışmalara karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarıyla sağlar.

İd ve superegonun isteklerine doyum yolları bulma, onları değiştirebilme ya da bastırabilme, bekletebilme ya da erteleyebilme, uygun yer ve zamanda onların doyumunu sağlayan eyleme girişme ancak gelişmiş bir ego aracılığı ile mümkün olur.

c) Superego (Üstbenlik):

Bireyin uzun çocukluk yıllarında, ego'nun bir parçası, daha çok ana-baba ve toplumun ahlaki değer yargılarını içeren bir yapı olarak ayrışır ki, buna superego(üstbenlik) denir.⁸ Egonun hangi isteklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin vereceğini, hangilerini ise bilinçaltında tutması gerektiğini belirleyen superegodur.

Kişiliğin üçüncü sistemi olan superego, çocuğa ana ve babası, yakın çevresi tarafından ceza ve ödül teknikleri ile kazandırılan tüm geleneksel ahlaki değerleri ve toplum ideal-

⁶ E. Geçtan. *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*. (Ankara: Maya Yayınları, 1982) s.62.

⁷ E. Geçtan. *Psikanaliz ve Sonrası*. (İstanbul: Hür Yayını, 1981) s.41.

⁸ Öztürk, *Ön.ver.*, 1989, s.28.

lerini kapsar. Superego, kişiliğin ahlaki yönüdür. Davranışların, ahlak kurallarına uygun olup olmamasına karar verir.⁹

Superego, çocukluk devresinde çocuğun büyükleri ile olan etkileşimi sonucu gelişir. Ödüllendirilmek ya da cezadan kaçınmak için çocuk, ana-babasının onaylamadığı düşünce ve davranışları superegonun ilk alt sisteminden biri olan vicdana yerleştirir. Vicdan, ana-babanın cezalandırmaları aracılığı ile oluşur. Vicdan, kişiyi suçlu hissettirerek cezalandırır. İkinci alt sistem olan ego ideali (ideal benlik - benlik ülküsü) ise gurur ve kıvanç duygusu yaratarak ödüllendirir. Çocuğa telkin edilen ahlaki değer yargıları ve ahlak kurallarını benimser. Böylece bir "iç değerler sistemi" oluşur. Doğuşta varolmayan, sonradan gelişmeyle ortaya çıkan superego, kişinin içinde bir yargıdır.

Superegonun başlıca işlevleri şunlardır;¹⁰ (1)id'den gelen içgüdüsel dürtüleri bastırmak ve yönlendirmektir ki, bunlar toplumun hoş karşılamadığı nitelikte cinsel ve saldırgan dürtülerdir; (2)ego'yu gerçekçi amaçlar yerine ahlaki ve törel amaçlara yönelmeye ikna etmek; (3)ego'yu kumsuzluk(mükemmellik) için zorlamaktır.

Superego mantık dinlememekle id'e, içgüdüler üzerinde kontrol kurma gayretleriyle ego'ya benzer. Superego'nun egodan farklı olan tarafı, içgüdülerin isteklerini geri bırakmaz ve geciktirmez. Devamlı olarak bilinçaltına bastırmaya devam eder. Kişiliğin bu üç yönü bir bütün olarak işler.

⁹ Geçtan, Ön.ver., 1981, s.42.

¹⁰ Yanbastı, Ön.ver., s.30.

Yargılayıcı bir sistem olarak superegonun insan yaşantısındaki belirtisi suçluluk duygusudur. Bireyin kendi içine sindirmiş, benimsemiş olduğu yanlış-doğru, iyi-kötü biçimindeki ahlaki değer yargıları bireyin içinde bir yargılama ve ceza verme sistemi olarak kalır ve onun davranışlarını frenler. Kimi kişilerde superego çok katı ve özür tanımaz, bağışlamaz bir güçte gelişmiş olabilir. Böyle ağır yargılayıcı ve cezalandırıcı superego gelişimi bir çok ruhsal bozukluğun doğuşuna neden olabileceği gibi, çok gevşek bir superego gelişimi de kişinin toplum içinde önemli uyumsuzluklarla karşılaşmasına yol açabilir.¹¹

Freud'a göre, kişilik ve ona paralel olarak ahlak gelişmesi oral, anal, fallik, latent ve genital dönemlerden geçerek gerçekleşir. Ahlak gelişimi için en önemli dönem 3-5 yaşlar arasındaki odipal dönemdir. Bu dönemde çocuğun odipus karmaşasına girmesi ve bunun sonucu yoğun iğdişlik korkularının gelişmesi, erkek çocukların babasıyla, kız çocukların anne ile özdeşim yapması, superegonun gelişmesini sağlar.¹²

Freud bu kuram ışığında kişilik ve ahlak gelişmesinin anahatlarının ilk beş yılda tamamlandığını ve altı yaşından sonra kuramsal bakımdan önemli başka bir gelişmenin olmadığını ileri sürmüştür. Ancak, bazı araştırmalar bu kuramın fazla katı ve dar çerçevesinin genişletilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Örneğin, Peck ve Havighurst ahlak gelişmesinin altıncı yaştan sonra da devam ettiğini göstermişlerdir. Yine, odipus kompleksinden gelişen supere-

¹¹ Öztürk, Ön.ver., 1989, s.30.

¹² Öztürk, Ön.ver., 1985, s.22.

gonun ahlakı kontrol ettiği görüşü günümüzde araştırmacılar tarafından fazla benimsenmemektedir. Çünkü, bunu kanıtlayan görgül veriler pek yoktur.¹³

Psikanalitik kuramcılardan Freud'u izleyen Erikson, Freud'un dar biyolojik gelişim çerçevesinin dışına çıkarak sosyal etkenlere de önem vermiştir. Erikson, kişilik ve ahlak gelişimini yetişkinliğe uzanan sekiz evrede incelemiştir.

Erikson'a göre ahlak gelişimi, yetişkinliğin ilk dönemlerine kadar sürmektedir. Superego gelişimi, "insanın sekiz evresinin" üçüncü evresi olan 3-5 yaşlarında "girişim suçluluk" evresinde oluşmaktadır. Bu evrede çocuk, anne-babanın onaylayacağı doğrultuda girişimlerde bulunmak zorundadır. Anne-baba korkutmaları ve cezaları gibi girişim kısıtlamaları, aşırı suçluluk duygusunun gelişmesine neden olabilir.

Çocuktaki sorgulanmayan bir ayrıcalık dünyası, kıskançlık ve yarışma annenin gözdesi olma doruğa ulaşır. Çocuktaki yenilgi caymaya, suçluluk duygusuna ve bunaltıya yol açar. Yaşamdaki en derin çatışmalardan biri, üstbenliğin modeli ve yürütücüsü konumundaki ana ya da babaya, bu kişi artık çocuğun kendinde bile hoşgöremeyeceği günahları herhangi bir biçimde işleyip gizlemeye çalışırken yakalandığında duyulan nefrettir. Bu, insanı kendisinin ya da yakınlarının benliği için büyük bir tehlike durumuna sokar.¹⁴

Çocuğun üçüncü evreyi suçluluk duygularına ağır basan bir girişkenlik duygusu ile geçebilmesi, büyük ölçüde

¹³ Kağıtçıbaşı, Ön.ver., s.250.

¹⁴ E. Erikson. *İnsanın Sekiz Çağı*. (Çev: T. B. Üstün. V. Şar, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984) s.19.

ana-babanın onun kendi kendine başlattığı etkinliklere nasıl tepki gösterdiklerine bağlıdır. Etkinliklerine yeterli serbestlik verilen çocuklar girişkenlik duygularını pekiştirirler. Girişkenlik, ayrıca ana-babaların, çocukların sorularını cevapladıkları, alaya almadıkları ya da oyun etkinlikleri engellenmediği zaman da gelişir. Öte yandan eğer ana-babası çocuğa motor etkinliklerin kötü, sorularının saçma olduğu duygusunu verirlerse, daha sonraki evrelere taşınabilecek bir suçluluk duygusunun gelişmesine neden olabilirler.¹⁵

Bu üçüncü evre, çocukta vicdanın gelişme dönemidir. Çocuk artık içinden gelen sesleri de duyar, kendini bu vicdanın sesine göre cezalandırır. Bu dönemdeki tehlike, suçluluk duygusudur. Çocuktaki anne-baba ya da çevre korkutmaları üstbenlikçe yürütülür. Çocukta, girişim kısıtlanması ve suçluluk duyguları edilgen, ürkek ve bağımlı bir kişilik gelişmesine neden olabilir.¹⁶

Ahlak gelişimi, beşinci evre olan ve ergenlik dönemini kapsayan "kimlik ve kimlik karmaşası" evresinde de ağırlık kazanır. Yakınlığa karşın yalnızlığın çözümünün yer aldığı altıncı evrede ise genç yetişkin toplumun gerçekleri ile uyuma, görev, yarışma ve yakın arkadaşlık ilişkisine ahlaki bir yorum getirerek yetişkinlik dönemine ilerler.¹⁷

Erikson'un psiko-sosyal kişilik gelişimi kuramında ve paralellik gösteren ahlak gelişiminde sosyal ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır.

¹⁵ D. Elkind. "Erik Erikson: İnsanda Gelişimin Sekiz Evresi" A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. (Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1979) s.33.

¹⁶ A. Ekşi, Çocuk, Genç, Ana-Babalar. (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990) s.60.

¹⁷ Çileli, Ön.ver., 1986, s.18.

3. Sosyal Öğrenme Kuramında Ahlaki Davranış:

Sosyal öğrenme kuramcıları, kültürün insanı şekillendirdiği ve kişiler arası ilişkilerin kişiliği etkilediği görüşündedirler. İnsan çevresinin ürünü olduğuna göre, çevre değiştikçe insan da değişir.¹⁸ Çocukların neyin doğru, neyin yanlış olduğunu, ne zaman ve nasıl geliştirdikleri konusunda kesin bir cevap bulunamamakta, karmaşık bir gelişim göstermektedir. Çocuğun karşılaştığı sosyal ve ahlaki olayların bu gelişimde önemli bir rolü vardır.¹⁹

Sosyal davranışlar büyük ölçüde neyin doğru, neyin yanlış olduğuna ilişkin ahlaki yargılar tarafından tayin edilir. Öğrenme kuramcılarına göre, sosyal kurallar ve ahlaki değerler öğrenme sonucu kazanılmaktadır. Vicdan, ana-babanın koyduğu standartların çocuk tarafından benimsenerek bir iç kontrol sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Ahlaki davranışı, öğrenilen davranışlar içinde ele alan sosyal öğrenme kuramcıları, ahlaki davranışların da kazanılmasında ceza, ödül, pekiştirme, model ve taklitle öğrenmenin geçerli olduğunu savunurlar.

Eysenck'e göre vicdan, bebeklik yıllarında koşullu uyarıcı olan onaylanmayan davranışın, azar gibi koşulsuz uyarıcı ile karşılaşması sonucu korku gibi koşullu tepkiye dönüşmesi ve bu tür tepki geliştirmeye yatkın başka uyarlardan da genelleme yolu ile kaçınılmasının öğrenilmesi ile gelişir. Eysenck, çocukların ahlak dışı davranışlarından

¹⁸ Yanbastı, Ön.ver., s.98.

¹⁹ M. C. Di Martino. "The Growth of Moral Judgement in Young Children: The Role of Culture." *Education*. (Vol: 109/3, New York: Baruch Coll., 1989.) ss.262-267.

sakınmaları için cezalandırılmalarının gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Cezalandırma, fiziki cezadan çok, kaçınmayı içermektedir.²⁰

Bandura, taklit ve model aracılığıyla öğrenme üzerinde durmuştur. Araştırmalarında, övülüp pekiştirilen davranışların görülme sıklığının arttığını; cezalandırılan davranışların ise azalma eğilimi gösterdiği gözlenmiştir.²¹

Kişiliğin biçimlenmesinde en önemli çevresel etkenlerden biri ailedir. Aile, davranışların kazanılmasında rolü olan ödül ve cezaların kaynaklandığı ve kullanıldığı başlıca ortamdır. Ayrıca aile, özellikle ilk çocukluk yıllarında gözleyerek öğrenme için gerekli olan model ve örnekleri sağlar. Her toplumun kendine özgü ayırıcı değerleri, ahlak anlayışı ve davranış biçimleri vardır. Bunlar, aile içindeki ilişkilerin kurallarına temel oluşturur.

Çocuk, başkalarının davranışlarını, inançlarını, değerlerini taklit eder ve giderek bunlardan bazılarını benimser, içselleştirir. Özdeşim yoluyla kültürdeki ahlaki değerler ve cinsiyete uygun davranış örüntüleri kazanılır, vicdan gelişmeye başlar. Çocuk, sosyalleşme süreci içinde modeli örnek alma ve taklit yoluyla yetişkinler gibi davranmayı öğrenir.

Fromm, kişisel uyumun ancak topluma uyumla sağlanabileceğine inanır ve ahlak değerlerinin açıklığa kavuşturulmasını ister. Ahlaki yargıların, davranışları etkilediğini söyler ve nevrozun aslında ahlaki bir başarısızlık

²⁰ Çileli, Ön.ver., 1986, s.20.

²¹ Morgan, Ön.ver., s.322.

olduğunu iddia eder. Ahlak, sağlıklı yaşamla doğrudan bağlantılıdır ve kişilik bütünlüğü ancak ahlaki uyum ile sağlanır.²²

Sullivan, kişiliğin ana yapısının sosyo-kültürel koşullara ve her bireyin hayatının özelliklerine bağlı olarak 15-20, hatta 20'nin üzerinde bir yaşa kadar değişip gelişebileceğini savunmuştur. Sullivan'a göre, çocukta iyi ben, anneyle olan ve ödül getiren, hoş karşılanan ilişkiler sonucu oluşur. Kötü ben, anti-sosyal davranışlara girişmeyi engeller.²³

Genel olarak, sosyal öğrenme kuramcılarının görüşleri, ahlaki davranış ve ahlaki yargı alanında koşullanma kurallarının geçerliği olduğu, ceza ve ödüllerle veya model aracılığı ile, yetişkinlerin onayladığı davranış kalıplarının öğrenilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

4. Zihin Gelişimi Kuramında Ahlaki Yargı

Kavramı:

Ahlaki yargı gelişimine, zihinsel gelişim paralelinde eğilen ilk kuramcı J. Dewey olmuştur. Dewey, ahlaki yargı gelişimi alanında üç dönem ileri sürmüştür.²⁴ (1) Gelenek öncesi düzey; biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenen ahlaki davranışları içeren dönemdir. (2) Geleneksel düzey; bireyin grubuna özgü değerleri benimsediği dönem ve (3) Özerk düzey; bireyin davranışlarının kendi akıl yürütme ve karar vermesi ile oluştuğu, bireyin içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği dönemdir.

²² Yanbastı, Ön.ver., s.322.

²³ Aynı, s.123.

²⁴ Çileli, Ön.ver., 1985, s.266.

Dewey'e göre, davranışı etkileyen ve geliştiren, onu daha iyi duruma getiren her fikir "ahlaki fikir" içine girer. Karakterin bir yönü haline gelmiş olan ve bundan dolayı davranışı gerçekten etkileyen güdülerin de bir parçası durumunda bulunan ahlaki fikirler²⁵ ahlaki yargının temel unsurudur.

Dewey'in ahlaki yargı gelişimi alanında ileri sürdüğü dönemler kuramsal düzeyde kalmıştır. Bu alanda en kapsamlı ve sistemli çalışmayı J.Piaget "Çocuğun Ahlaki Yargısı (1932)" adlı yapıtı ile ortaya koymuştur.

a. Jean Piaget'ye Göre Ahlaki Yargı Gelişimi:

İsviçreli psikolog Piaget, uzun yıllar (1948-1960) çocukta zihinsel gelişmeyi incelemiş ve farklı yapısal özellikler gösteren dört temel zihin gelişim dönemi belirtmiştir. Bu zihin gelişim dönemleri sırası ile;

1. Duyusal hareket dönemi (0-2 yaş arası)
2. İşlem öncesi dönem (2-7 yaş arası)
3. Somut işlemler dönemi (7-11 yaş arası)
4. Soyut işlemler dönemi (11 yaş ve ötesi).

Piaget'nin doğal gözlem yöntemine dayanan araştırmaları şu sonuçları ortaya çıkarmıştır:²⁶

-Değişik yaşlardaki çocuklar düşünce ve problem çözümlerinde niteliksel farklılıklar gösterirler.

-Her çocuk belirli bir dönem dizisinden geçerek zihin-

²⁵ J. Dewey. "Okulda Ahlak Eğitimi" (Çev: F. Oğuzkan) A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. (Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1976) s.117.

²⁶ Kağıtçıbaşı, Ö.n.ver., s.252.

sel gelişimini tamamlar. Bu dönemler kültürel ve toplumsal farklılıklara karşın evrensellik gösterir.

-Her dönemde, bir önceki dönemlerin bir sentezi yapılır ve problem çözümüne daha etkili, akılcı bir yaklaşım geliştirilir.

Piaget, çocukların ahlaki yargılarında ne tür ölçütler kullandıklarını belirleyebilmek amacı ile çocuklara çeşitli ahlaki davranışlar içeren öyküler anlatmıştır.

Piaget, bu çalışmaları ile zihinsel ve duygusal süreçlerin paralel gelişim gösterdiklerini, ahlaki yargının da doğal zihinsel gelişime bağlı olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

Piaget, zihinsel gelişime paralel olarak ahlaki yargı dönemlerini; (1)bağımlı-dışa bağlı- dönem (ortalama 5-8 yaş arası) ve (2)bağımsız -özerk- dönem (ortalama 8-12 yaş arası) olarak kavramlaştırmıştır.

Piaget, bireyin ahlaki yargılarının, başkalarına bağımlılık(heteronomi) aşamasından, kendine bağımlılık(otonomi) aşamasına doğru geliştiğini ileri sürmektedir. Başlangıçta çocukta gerçek bir ahlak anlayışı yoktur. Çocuk, toplumsal kurallara ve otoriteye saygı gösterir. Bu dönemde "iyi çocuk" olmak, çocuğun başlıca amacıdır. Ancak, zihinsel yönden geliştikçe bireyin ahlaki yargıları, soyut evrensel ahlaki ilkelere dayanır.²⁷

²⁷ H. Arıcı ve Diğerleri. Davranış Bilimlerine Giriş. (Ed: E. Özkalp, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Açıköğretim Fakültesi Yayını, 1986) s.264.

1. Bağımlı (Heteronomi) Ahlak Dönemi:

Bağımlı dönemde ahlaki gerçekçilik sözkonusudur. Çocuk yetki taşıyan kimselerce belirtilen kuralları kabul eder. Yetişkine tek yanlı saygıyı içerir. Çocuk ahlak kuralının anlamını bilmez. Dışarıdan gelen bir kurala çocuk, yetişkin tarafından verildiği ve yetişkinden korktuğu için uyar. Bağımsız dönemde ise, çocuk 11-12 yaş civarında, zihin gelişimi ile, kuralların duruma bağlı olarak değişebileceğine inanır.^{28,29}

Bağımlı ahlak dönemi, kuralların doğurduğu baskıya dayanır. 7-8 yaşlarına kadar çocuk ahlak kurallarını, bilinç dışında mutlak değerler biçiminde ele alır. Bunlar, büyüklerce zorla kabul ettirilen şeylerdir. Bir şey kötüdür, yetişkinler bunun kötü olduğunu söylemektedirler. Bu kurallara körü körüne uymak gerekir. Bu yaşlardaki çocuk, doğru söylemek, haksızlık etmek gibi buyrukları vicdanınca duymakla beraber, bunları bir görev biçiminde yerine getirir. Bu dönemde davranışlar istenerek ya da istenmeyerek yapıldıklarına göre değil, doğuracakları sonuçlara göre değerlendirilmektedir. Bir davranışın iyi olup olmadığını ve kurala uyup uymadığını anlamak için, bu davranışın ne niyetle yapıldığına değil de, daha çok doğurduğu sonuçlara bakılır. Örneğin, istemeden 12 tabak kırmak, dolaptan şeker çalarken bir tek tabak kırmaktan daha kötü bir davranıştır. Yine, annesine yardım etmek isterken altı bardak kıran çocuk, kötü niyetle reçel çalmak isterken bir bardak kıran

²⁸ Kağıtçıbaşı, Ön.ver., s.252.

²⁹ Çileli, Ön.ver., 1986, s.42.

çocuktan daha suçlu görülmektedir. Bu dönemde çocukların, olayların arkasındaki niyetleri farketmeyip, zararı olayın sonucu ile ölçtükleri görülmüştür. Çocuklar, daha çok sonuçtaki maddi zarardan etkilenmektedir.

Bağımlı dönemde çocuk için ahlak kuralları büyükler tarafından emredilen ve uyulması gereken kurallardır. Yalan söylememek ve hırsızlık yapmamak, büyükler tarafından konulmuş, bu nedenle de harfiyen uyulması gereken kurallardır.

Hırsızlık ve yalan hakkındaki yargılarla ilgili olarak yaptığı araştırmalarda Piaget, işlem öncesinde çocuğun, suçlunun niyetini hiç veya çok az bir oranda gözönüne aldığını, fakat yargılarını hemen hemen sadece maddi sonuçlar üzerine oturttüğünü ortaya koymuştur.³⁰

Özetle, bağımlı ahlak döneminde, ahlaki davranışlar, nesnel sorumluluk doğrultusunda değerlendirilmektedir. Yani, 6-10 yaş arasındaki çocuklar, ahlaki yargılarında daha çok maddi zarardan etkilenmektedirler. Çocuğun sınırlı zihin yapısı, yetişkinler tarafından konmuş olan kuralları harfi harfine kabul eder. Kuralların değişmezliğine, mutlak olduklarına inanır.

2. Bağımsız (Autonomy) Ahlak Dönemi:

Bağımsız ahlak dönemi, 11-12 yaşlarındaki çocuklarda kendini gösterir. Bu dönemde çocuğun ahlak kurallarının gerçek anlamını kavradığı görülür. Çocuk, kuralı kendi vicdanının verdiği bir karar biçiminde kabul etmeye başlar.³¹

³⁰ Wright ve Croxen, Ön.ver., s.294.

³¹ Şemin, Ön.ver., 1979, s.22.

Bu dönemde, ahlaki kurallara uymanın amaç ve sonuçları irdelenir. Otorite ve cezaya boyun eğmenin yerini eşit ilişki ve karşılıklı saygı alır. Çocuk bu dönemde kendini başkalarının yerine koyabilecek (empati) ve kuralların çiğnenmesinin sonuçlarını görebilecek güce erişmiştir. Üst düzeyde bir adalet kavramı ortaya koyarlar.

Bağımsız dönemdeki çocuğun hırsızlık ve yalan konusundaki yargılarında içgörü geliştirmiş, durumu başkalarının bakış açısından görme (başkasının rolünü üstlenme) yeteneği gelişmiştir. Kandırma niyeti ile söylenmiş bir yalan, masum bir hatadan daha kötüdür. Yalan söylemek hatalıdır, çünkü yalan yetişkinlerin kurallarını çiğnemekten öte, karşılıklı güveni ve sosyal etkileşim için gerekli işbirliğini yok edici unsurları içerir.

Çocuk büyüdükçe, bağımlı ahlaki bırakıp bağımsız ahlaka yönelir. Artık karşısındaki insanın iç dünyasını, niyetini hesaba katarak, kendini ve onu bu ölçülerle yargılayacaktır.³² Çocuk, anne ve babadan kopup topluma açıldıkça, çeşitli fikirler görüp aralarında kıyaslama yapabilir hale gelmektedir. Bu nedenle de zihin gelişimine bağlı olarak daha öznel ve görelî bir ahlak kavramı kazanmakta, insanları ve kendisini bu şekilde yargılamaktadır.³³ Böylece, dış baskılarla, başkalarının öğüt ve zorlamalarıyla oluşan ahlaktan, kaynağını kendi içindeki ölçülerden alan iç ahlaka geçecektir. Başkalarının hareketleri konusunda bir yargıya

³² M. Mangır ve Diğerleri. *Psikolojide Üç Büyükler: Piaget, Freud, Erikson*. (Ankara: A. Ü. Ziraat Fakültesi Yayını, 1990) s.39.

³³ G. Günçe. *Çocukta Zihin Gelişimi: Piaget Kuramına Toplu Bakış*. (Ankara: Baylan Matbaası, 1973) s.98.

varırken, hareketlerin oluşturduğu ortamı anlama ve empatik anlayışla hareket edecektir.

Bağımsız ahlak döneminde ahlaki davranışlar, öznel sorumluluğa (moral relativism) göre değerlendirilmektedir. Öznel sorumluluk, kendisini başkalarının yerine koyabilme ve olayları onların açısından görebilme yeteneğini gerektirmektedir. Bu dönemde kuralların gerektiğinde değiştirilebileceğine inanılır.

Piaget ve Freud'un ahlak gelişimi konuları karşılaştırıldığında, her ikisinin de dıştan, yani yetişkinler dünyasından çocuğun ahlaki kuralları benimsediğini ileri sürmüşlerdir.³⁴ Ancak, Freud bunu, sadece dıştan içe alma sonucu yetişkin değerlerinin hiç bir değişikliğe uğramadan çocuğun superegosunu oluşturduğu şeklinde kavramlaştırmıştır. Piaget'e göre ise, sadece bir içe alma yerine, hazmetme sözkonusudur. Yani, dıştan kurallar, bağımsız ahlak döneminde çocuk tarafından durumsal özelliklere göre değiştirilebilmektedir.

b. Lawrence Kohlberg'e Göre Ahlaki Yargı Gelişimi:

Kohlberg'in geliştirdiği "zihinsel ahlaki yargı gelişimi kuramı" Piaget'nin çalışmalarından kaynaklanmıştır. Kohlberg, Piaget'nin bu konudaki görüşlerini geliştirmiştir.

Kohlberg, ahlaki yargının insan yaşamındaki işlevi çerçevesinde incelenmesi gerektiğini vurgular. İnsanlar genellikle ahlak kavramını değerler doğrultusunda ele alırlar.

³⁴ Şemin, Ön.ver., 1979, s.22.

Değerleri olan ve bu değerler doğrultusunda davranan insan ahlaki insan olarak nitelendirilir. Günlük yaşam için geçerli olabilen bu görüş, bu değerlerin çatıştığı durumlarda yetersiz kalmaktadır. Bu durumda değerlerin, zihinsel olarak yeniden gözden geçirilerek hiyerarşisi belirlenir. Zihinsel bir işlem olan bu süreç, mantık, rol alma (empati) ve ahlaki yargı kapasitesindeki gelişmeye bağlıdır. Yapılan araştırmalar, bireyin rol alma ve ahlaki yargı yeteneklerini kazanması, önce somut işlemler dönemini kazanmaları gerektiği olgusunu ortaya koymuştur.³⁵

Kohlberg, yaptığı uzunlamasına araştırmalarda ahlaki davranışı incelemiş ve ahlaki yargının gelişimine ilişkin olarak ergenlik ve yetişkinliği de içeren üç düzeyde altı ahlaki yargı gelişim evresi belirlemiştir.^{36,37,38} Bu düzey ve evrelere ilişkin özellikler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

I. Düzey: Gelenek Öncesi Düzey

Bu düzeyde çocuk, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi toplumsal kural ve değerlere açıktır. Ortak davranış kurallarına uyar. Fakat bu kuralları ceza-ödül gibi fiziksel sonuçlarına göre ya da uygulayanın fizik gücüne göre değerlendirir. Bu düzey iki evreden oluşur.

³⁵ Çileli, Ön.ver., 1986, s.44.

³⁶ Kohlberg, Ön.ver., 1987, ss.26-27.

³⁷ Kağıtçıbaşı, Ön.ver., ss.254-256.

³⁸ B. Onur, Ortaöğretimde Ahlak Eğitimi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi, 1976)ss.60-62.

1. Evre: İtaat ve Ceza Eğilimi

Bu evrede davranışın sonuçları, o davranışın iyi ya da kötü olduğunu belirler. Cezadan kurtulmak ve otoriteye karşı tam riayet vardır. Davranışlar, psikolojik kalıplar içerisinde değil, fiziksel sonuçları doğrultusunda değerlendirilir. Kural ve otoriteye boyun eğme körü körünedir. İnsan ve eşyalara maddi zarardan sakınılır. Doğru, ceza ile sonuçlanan kural- ların çiğnenmesinden sakınmaktır. Cezalandırılan davranış kötü, ödüllendirilen davranış iyidir.

2. Evre: Saf Çıkarıcı Eğilim

Bireycilik ve çıkara dayalı alışveriş ön plandadır. Bu evrede bulunan kişi için, "sen bana iyilik et, ben de sana edeyim" anlayışı vardır. Burada vermek için almak esastır. Doğru davranış, kişinin davranışlarını tatmin eden davranıştır. Doğru, aynı zamanda haklı olmak, yani adil alışveriş, değiş tokuş, anlaşma yapabilmektir. Herşey karşılıklıdır. Pragmatik alışveriş kavramı, sevgi, bağlılık ve adalet kavramı yerine geçerlidir.

II. Düzey: Geleneksel Düzey

Bu düzeyde ailenin, grubun ya da toplumun, kişiden beklediği davranışlar, kişinin kendi davranışları kadar değerlidir. Yalnız toplumsal düzene uymak değil, bu düzeni desteklemek, savunmak, yaşatmak da önemlidir. Uzlaşmadan öte bir benimseme sözkonusudur. Geleneksel düzeyde bulunan bireyler, toplumun kurallarını, kalıp yargılarını olduğu gibi kabul eder, benimserler.

3. Evre: İyi Çocuk Eğilimi

Karşılıklı kişilerarası beklentiler, bağlılık ve kişilerarası uyum önemlidir. Bu evrede iyi davranış, başkalarını memnun eden, onlara yardımcı olan ya da onlar tarafından takdir edilen davranıştır. Yaygın davranış normlarına uyma ön plandadır. Davranış ilk kez niyete göre değerlendirilmeye başlanmıştır. İyi niyetli olmak önem kazanır. Neyin adaletli ve istenilir olduğuna karar verirken kendisini başkasının yerine koyarak "kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına da yapma" kuralından yola çıkılır. Doğru, iyi olmak, başkaları ve onların duyguları ile ilgilenmek, sadık ve güvenilir olmak, beklentiler ve kurallar doğrultusunda davranmaktır.

4. Evre: Yasa ve Düzen Eğilimi

Sosyal sistem ve vicdan evresi de denilen bu evrede, yerleşmiş kurallar ve sosyal düzeni korumak önemlidir. Doğru davranış görevini yapmaktır. Doğru, bireyin toplum içinde toplum düzenini korumak, toplumun ve grubun refahı doğrultusunda davranmaktır. Yasalar, çok özel durumlarda değişmez sosyal yükümlülüklerle çelişmedikçe korunur. Doğru davranışın nedenleri, sistemin işleyişini bir bütün olarak korumak, herkes aynı yaparsa kaygısı, benlik saygısı, vicdan ve bireyin belirlenmiş zorunluluklarının yerine getirilmesidir.

Birey, toplumsal bakış açısı ile kişilerarası anlaşmayı ayırdedebilir. Kişilerarası ilişkiyi sistem içindeki yeri ile değerlendirir. Bu ahlaki yargı gelişimi evresinde kişi toplumdaki yasalara içtenlikle uyar ve bunların kesin olduğuna inanır. Yasalar ve varolan düzen toplumun sürekliliğini sağlamak için gerekli diye düşünülür. Toplumda yetişkinlerin büyük bir bölümünün içinde bulunduğu bu evre, kişisel ahlaki tercihten çok toplumsal düzenin korunduğu bir evredir.

İkinci düzeyden üçüncü düzeye geçişte Kohlberg, bir "geçiş düzeyi"nden bahseder. Bu düzey, gelenek sonrası özellikler göstermekle beraber, henüz prensip haline gelmemiştir.

III. Düzey: Gelenek Ötesi (Prensiplere Dayalı Özerk) Düzey

Bu düzeyde kişinin davranışlarını kendi vicdanı kontrol etmeye başlar. Bu düzeyde geçerliği ve uygulanırlığı olan ahlaki değerleri ve ilkeleri, bunları ortaya koyan grup ya da kişilerin yetkilerinden ve kişinin bu gruplarla özdeşleşmesinden bağımsız olarak tanımlama çabası görülür. Çok sayıda kişinin ancak yirmi yaşından sonra ulaşabildiği bir düzeydir.

Bu düzeyde kişi, toplumun kurallarını kabul eder, aynı zamanda bu kuralların türetildiği genel ilkeleri yapılandırabilir, kavrayabilir ve gerektiğinde ilkelere bağlı olarak kuralları değiştirmeye çaba harcar. Ahlaki çelişkilerde karar verirken toplumun genel yönelimi, kişinin ilkelerinden sonra gelir. Bu düzeyde birey, kendi bakış açısına dönmektedir. Ancak, bu bireyci bir bakış açısı değil, toplumun bir üyesi bakış açısının farkında olarak, kendi ahlaki görüşüne göre kuralları soruşturur, yeniden tanımlar.³⁹ Gelenek ötesi düzeyde toplumun kuralları ve kalıp yargılarının değişebilirliği, düzeltilebilirliği bireyce kavranır ve bunlar aşılabilir. Bu düzeyde de iki evre vardır.

³⁹ N. Koyuncu. Cinsiyet Rolü Kimliği ile Ahlak Gelişimi Evrelerinin Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1983) s.45.

5. Evre: Kontrat ve Yasaya Uygunluk Eğilimi

Bu evreye, sözleşmeye dayalı yasal düzenleme yönelimi, sosyal anlaşma, yararlılık ve bireysel haklar evresi de denilmektedir.

Beşinci evre oldukça az sayıda (toplumun %25'i) bireyin bulunduğu ve geçişin oldukça kritik olduğu bir evredir. Gerçek ilkelere dayalı ahlaki yargı bu evrede ortaya çıkmaktadır. Yasalar, uyulmak üzere değil, kişilerin haklarını korumak ve genel refahı artırmak üzere vardır. Kişi, ahlaki çatışmalarda akılcı çözüm çabaları gösterir.⁴⁰

Ahlaki yargı gelişiminin beşinci evresinde olan kişi toplumdaki yasaların bir sosyal anlaşma ürünü olduğunu bilir ve bunların duruma göre değişebileceğine inanır.

Bu evrede doğru davranış, insan hakları ve toplum yararı gözetilerek, toplum tarafından incelenip kabul edilmiş ilkelere uygun davranıştır. İyi davranış, tüm toplum tarafından kabul edilmiş normlara göre tanımlanır. Ancak, doğru ve yanlışın kişisel değer sorunu olduğu da kabul edilir. Yasal görüş kabul edilmekle beraber, topluma daha fazla yarar sağlayabilmek için yasaların değişebileceği görüşündedir. İnsanların farklı düşünce ve değerler taşıdıklarını bilerek, bu göreceli değerleri tarafsızlık kaygısı veya toplumun üzerinde anlaştığı değerler oldukları için korumak; ancak, hayat ve özgürlük kavramlarını her toplumda çoğunluğun görüşüne ters düşse bile korumak esastır.

Kohlberg, daha sonraki çalışmalarında beşinci evreyi iki alt evreye (5A ve 5B) bölerek incelemiştir.

⁴⁰ Koyuncu, Ön.ver., s.45.

6. Evre: Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Bu en yüksek evrede doğru ve yanlış, sosyal düzenin yasa ve kurallarıyla değil, kişinin kendi vicdanıyla ve kendi geliştirdiği ahlak ilkeleriyle tanımlanır. Kişi kendi vicdanının ürünü olan ahlaki ilkelere uyar ve temelde insanın değerine inanır. Genel olarak kabul edilen toplumsal kuralların yanısıra mantıksal evrenselliği ve tutarlılığı olan ilkelere yönelme; yönlendirici bir etmen olarak vicdana, karşılıklı saygı ve güvene yönelme sözkonusu ilkeler, somut ahlak ilkeleri olmayıp genel soyut ilkelerdir. Bunlar evrensel adalet ilkelerini, insan haklarının eşitliğini ve insana saygıyı içerebilirler. Bu evrede kişi, ahlaki çelişkileri kendisinin seçtiği, mantıksal olarak kapsamlı, evrensel ve tutarlı olan ahlak ilkelerine göre adil ve dengeli olarak çözebilir.

Kısaca, bu aşamada bireyin düşüncesini temel ahlak ilkeleri belirler. Ahlak ilkeleri ile yasalar arasında çoğu kez bir çelişki olmadığı için, ahlak ilkelerine uyan birey kendiliğinden yasaya uygun davranmış olur. Ancak, yasa ve ahlak ilkeleri arasında bir çelişki olduğunda, bireyin ahlak ilkelerine uyması beklenir.⁴¹

⁴¹ D. Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991) s.354.

Kohlberg, ahlaki yargının gelişim düzey ve evrelerini şu şekilde özetlemektedir.⁴²

Dü- Ahlaki Yargının zey: Temeli:	Gelişim Evreleri:
I Ahlaki değer, dışsal, yarı fiziksel olaylar, kötü davranışlar, ya da yarı-fiziksel ihtiyaçlarla ilgili, bireyler ve standartlarla değil.	1. Boyun eğme ve ceza yönelimi. Üstün güç ve prestij karşısında ben merkezli uyma ya da sorun çıkarmaktan kaçınma, nesnel sorumluluk. 2. Benmerkezli yönelim. Doğru davranış, benliğin ihtiyaçlarını, arasıra da başkalarının ihtiyaçlarını karşılayan davranış türleri. Başkalarının ihtiyaçlarının ve bakış açılarının görel olduğunu farketme. Eşitçilik ve alışveriş, karşılıklı uzlaşma.
II İyi ve doğru rolleri yapma, geleneksel düzeni ve başkalarının beklentilerini sürdürme.	3. İyi-çocuk yönelimi. Başkalarının onayını alma, onları memnun etme, onlara yardım etme yönelimi. Çoğunluğun sahip olduğu kalıpyargılara ya da doğal rol davranışlarına uyma; ve davranışın gerisindeki niyete göre yargılama. 4. Otoriteyi ve toplumsal düzeni sürdürme yönelimi. Görevini yerine getirme, otoriteye saygı gösterme, var olan toplumsal düzeni koruma yönelimi. Diğerlerinin beklentilerine saygı duyma.
III Ahlaki değer, benliğin paylaşılan ya da paylaşılabilen standartlara, haklara ve görevlere uymasına bağlı.	5. Anlaşmalı, yasalara bağlı yönelim. Anlaşılabilme için kurallar ve beklentilerdeki keyfi öğeleri ve çıkış noktalarını farketme, kontrat çerçevesinde tanımlanan görev; başkalarının istek ve haklarını, çoğunluğun istek ve rahatını çiğnemekten kaçınma. 6. Vicdan ya da ilke yönelimi. Yalnızca gerçekten beğenilen toplumsal kurallara değil aynı zamanda mantıksal evrenselliğe ve kararlılığa başvurmayı gerektiren seçim ilkelerine yönelim.

⁴² L. Kohlberg. "Education for Justice: A Modern Statement of the Platonic view" *Moral Education*. (New York: Harvard University Press, 1978) s.71.

Kohlberg'in ortaya koyduğu altı ahlaki yargı gelişim evresi, "ahlaki eylem" ve "insan yaşamının değeri" açılarından şöyle özetlenebilir:⁴³

Ahlaki eylem (kurallara uyma güdüsü) açısından;

1. Evre: Ceza almamak için kurallara itaat et.
2. Evre: Ödül almak, onaylanmak için gerekeni yap.
3. Evre: Başkaları tarafından onaylanmamaktan ve sevilememekten kaçın.
4. Evre: Yasal otoritelerin sansüründen ve bundan doğacak cezadan kaçın.
5. Evre: Toplumun refahı doğrultusunda, önyargısız yargıda bulunan bireylerin saygısını kazan.
6. Evre: Kendi kendini suçlamaktan kaçın.

İnsan yaşamının değeri açısından;

1. Evre: İnsan yaşamının değeri fiziksel nesnelere değeriyle karıştırılmakta ve bireylerin toplumsal statüsüne ve fiziksel özelliklerine dayandırılmaktadır.
2. Evre: İnsan yaşamının değeri, bireyin veya diğer insanların ihtiyaçlarının yerine getirilmesine bağlı görülmektedir.
3. Evre: İnsan yaşamının değeri, o bireye karşı insanların ve aile üyelerinin gösterdiği ilgi ve anlayışa bağlıdır.
4. Evre: Yaşam, hakların ve görevlerin kategorik bir ahlak düzeni ya da dini düzen içindeki yerine göre kutsal olarak düşünülür.

⁴³ Wright ve Croxen, Ön.ver., s.303.

5. Evre: Yaşam, hem toplum refahı, hem de evrensel insan hakları ile ilgili olarak değerlendirilir.
6. Evre: Yaşam, evrensel bir insan değeri olan bireye saygı açısından ve kutsal olarak değerlendirilir.

Kohlberg, bireylerin hangi ahlaki yargı gelişim evresinde bulduklarını belirlemek için, onlara ahlaki ikilem taşıyan öyküler vermiş, bu öykülere ilişkin sorulara bireyin verdiği cevapları değerlendirerek, onun hangi ahlaki yargı gelişim düzeyinde bulunduğunu belirlemeye çalışmıştır.⁴⁴ Kohlberg, genelde bir bireyin sınıflandırılmış yargılarının %50'sinin tek bir evreye rastladığını ve bu evrenin de o bireyin kaydedildiği evre olduğunu belirtmektedir. Geri kalan yargıların çoğu bitişik üst veya alt evreye rastlayarak hemen hemen eşit şekilde alt ve üst evrelere dağıldığını ifade etmektedir.⁴⁵

Kohlberg, filozoflar dışında 6. evre özellikleri gösteren bireylere rastlamadığını, ancak 5. evrede bulunanlara 6. evre özellikleri verildiğinde 6. evreyi tercih ettiklerini belirtmektedir. Bir ve ikinci evrenin ahlaki yargı alanında kullanımı 10 ile 13 yaş arasında ilerleyen bir düşünüş göstermektedir. 10 yaş civarında bir, iki ve az da olsa üçüncü evre özellikleri öncelik kazanmaktadır. 13 ile 16 yaş arasında üçüncü evre özelliklerinin kullanımının tutarlı bir özellik aldığı görülür. Bunun yanında dördüncü evre özelliklerine başvurulduğu da gözlenir. Çok ender de olsa

⁴⁴ Ü. Dökmen. "Nasrettin Hoca Fıkralarının, Aisopos, Grimm ve Türk Halk Masallarının Kohlberg'in Moral Gelişim Devreleri Açısından İncelenmesi" *Psikoloji Dergisi*. (Sayı: 14, Ankara: 1982) s.32.

⁴⁵ Wright ve Croxen. *Ön.ver.*, s.304.

13-16 yaş grubunda beşinci evre özelliklerini kullanan bireylere de rastlanmıştır. 16-20 yaş arasında daha çok üç ve dördüncü evrenin tutarlık kazandığı ve beşinci evrenin ana evre olmasa da yan evre olarak kullanıldığı gözlenir.⁴⁶

Kohlberg'e göre, ahlaki yargı gelişim evreleri evrenseldir. Her evre kendinden bir önceki evre gerçekleştikten sonra kendini gösterir. Evreler hiyerarşik bir bütündür.

Ahlaki yargı gelişiminin evrenselliği, birçok farklı toplumlarda ahlaki yargı gelişim evreleri tablosunun geçerli olması demektir. Amerika, Milliyetçi Çin(Taiwan), Meksika, Yukatan, Türkiye gibi çeşitli ülkelerdeki çocukların ve kişilerin ahlaki yargılarını araştıran Kohlberg, hepsinde de birbirine benzer gelişim süreçlerinin varlığını gözlemiştir.^{47,48}

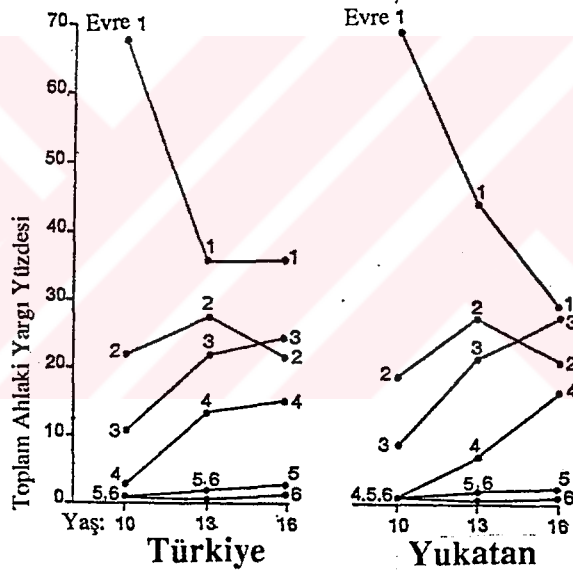
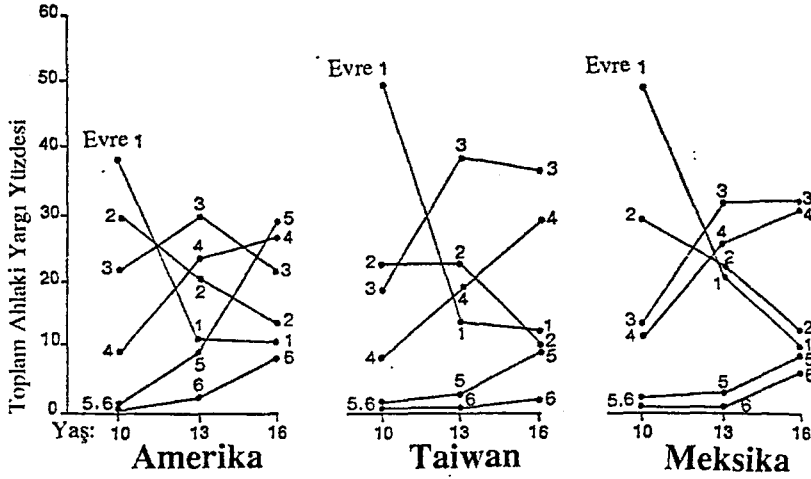
Ahlaki yargı evrelerinin evrenselliği ile ilgili olarak Kohlberg'in, orta sosyo-ekonomik düzeye mensup 10,13 ve 16 yaş grubunda Amerika, Taiwan ve Meksika'da kentsel erkek çocuklar ile Yukatan ve Türkiye'de kırsal erkek çocuklar üzerinde yaptığı araştırma bulguları, arkadaki grafiklerde görülmektedir.⁴⁹

⁴⁶ Çileli, Ön.ver., 1985, s.277.

⁴⁷ Onur, Ön.ver., 1976, s.58.

⁴⁸ Kağıtçıbaşı, Ön.ver., s.259.

⁴⁹ L. Kohlberg. "Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education", *Moral Development, Moral Education, and Kohlberg*. (Ed: B. Munsey. Birmingham-Alabama: Religious Education Press, 1980) s.32.

Grafikler incelendiğinde, her beş toplumda da 16 yaşındaki bireylerin altıncı evre özellikleri doğrultusunda ahlaki yargı özellikleri gösterdikleri, ancak oranın toplumlara göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Her ülkede, 10 yaşındaki çocuklar için ahlaki evreler sıralaması aynıdır. Kentsel gruplarda 13 yaşında iyi çocuk eğilimi belirten 3. evre en fazla çocuk tarafından kullanılmıştır. Türkiye ve Yukatan'da kırsal bölgelerdeki çocukların ahlak evreleri gelişmesindeki benzerlik göze çarpmaktadır.

Kohlberg'e göre ahlaki yargı gelişim evrelerinin hiyerarşik olması, her evrede, bir önceki evrede erişilen ahlaki yargı gelişiminin bir sentezinin yapılması ve onun ilerisine erişilmesidir. Ancak, her birey altıncı evreye kadar çıkmayabilir. Hatta, Kohlberg'in kendi araştırmalarına göre yetişkin bireylerin çoğu dördüncü evrededir.⁵⁰

Gelenek öncesi düzey, çocukların ahlaki yargı ve akıl yürütmelerini belirler. Geleneksel düzey, genellikle erinlikte ortaya çıkar, ergenlik boyunca devam eder ve bir çok yetişkin düşüncesinde de ağırlığını korur. Gelenek ötesi düzey ise, en az rastlanan düzey özelliğini taşır. Eğer gelişebilirse, ergenlik ve yetişkinlik yıllarında ortaya çıkar ve yetişkinlerin ancak bir bölümünün düşünce tarzını karakterize eder.⁵¹

Çelişkili bir durumda, gelenek öncesi ahlaki yargı düzeyini yaşayan bir insan çözüm önerirken, ilgili tarafların somut yararlarını dikkate alır. Geleneksel evreyi yaşayan insan ise, grubun ya da toplumun bireylerinin duygu ve beklentilerini dikkate alır. Bu nitelikleri ile geleneksel evre, gelenek öncesi evreden daha yeterlidir. Çünkü daha fazla sorunu, çelişkiyi ve daha farklı görüş açısını, daha tutarlı bir biçimde ele alabilir. Buna karşın, gelenek ötesi düzeyde, geleneksel düzeyden daha fazla görüş açısı daha tutarlı bir biçimde ele alınır. Bu nedenle de, gelenek ötesi evre de, geleneksel evreden daha yeterlidir.

⁵⁰ G. Koca, M. Mangır. İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Yedi Yaşındaki Çocukların Ahlaki Yargılarını Etkileyen Bazı Faktörler. (Ankara: A. Ü. Ziraat Fakültesi Yayını, 1987) s.15.

⁵¹ Çileli, Ön.ver.. 1986, s.55.

Kohlberg, gelişmiş ahlaki yargı düzeyinin, yalnızca ahlaki yargıyı değerlendirebildiğini, insanın değerine ilişkin bir ağırlık taşımadığını belirtir.⁵² Altıncı evre ahlaki yargı düzeyinin diğer alt evrelerden daha gelişmiş ahlaki yargı düzeyi olduğu görüşü, insanları daha az veya daha fazla ahlaklı olarak sınıflamaya yönelik değildir.

5. Loevinger'e Göre Ego ve Ahlaki Yargı Gelişimi:

Loevinger, ego gelişimini yedi evrede incelemektedir.^{53,54} İlk evrede, benliği benlik olmayandan ayırdetme, yani özne ve nesnenin ayırılması önemlidir. Çocuk bu evrede, çevresindeki canlı ve cansız nesnelere birbirinden ayırır. Ancak, bu evrenin sonuna kadar benliğin varlığından söz edilemez.

İkinci evrede dürtüler baskındır. Çocuk dürtülerini kontrol edemez, kuralları bilmez. Bir davranış yalnızca cezalandırıldığı için "kötü" olabilir.

Üçüncü evre, fırsatçılığın görüldüğü bir evredir. Bu evrede, kuralların varlığı anlaşılır. Ancak, hemen yararlanılacaksa bu kurallara uyulur.

Dördüncü evre "uygu" evresidir. Bu evrede, toplumdaki kuralların bir kısmı içselleştirilmiştir. Kuralları çiğnemenin en büyük cezası utançtır.

⁵² Çileli, Ön.ver., 1986, s.68.

⁵³ J. Loevinger. "The Meaning and Measurement of Ego Development" *American Psychologist*. (Vol: 21, Washington: Washington University, 1966) ss.195-206.

⁵⁴ Koyuncu, Ön.ver., ss.50-55.

Beşinci evreyi Loevinger "vicdan" evresi olarak adlandırmaktadır. Ahlaklılık içselleştirilmiştir. İçselleştirilmiş ahlaki kuralların yerine getirilmemesi suçluluk duygularına neden olur.

Altıncısı olan "bağımsızlık" evresinde, güdülerin denetimi artık bir sorun olmaktan çıkmıştır. Ahlaki çelişkiler ve içsel çatışmalarla başedebilmektedir. Uygu ve vicdan evrelerindeki ahlaki suçlanmanın tersine, bu evrede bir kimse, kendi çatışmalarını çözerken, kendi çözümünden başka çözümleri seçenlere karşı daha yüksek düzeyde bir hoşgörü gösterebilmektedir.

En üst "bütünleşme" evresinde, birey çatışmalarla başatmenin ötesinde, çatışan isteklerin uzlaşması aşamasına gelir ve gerektiğinde ulaşılamayanlardan vazgeçer. Loevinger'e göre, Maslow'un "kendini gerçekleştirmiş birey" kavramı bu evredeki bireyleri tanımlamakta kullanılabilir. Kendini gerçekleştirmiş birey, toplumun değer yargıları ve kurallarından çok, kendi öznel yargılarına bağlı bireyler olarak tanımlanmaktadır. Kendini gerçekleştirmiş bireyler, kişisel ve mesleki amaçları edinebilen, ruh sağlığı yerinde olan, olumlu bir benlik tasarımı geliştirmiş bireylerdir.

B. Ahlaki Yargı İle İlgili Araştırmalar:

1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar:

Ahlaki yargı konusunda, yurt dışında yapılan bazı araştırmaların bulguları aşağıda ele alınmıştır.

H.Betram (1976), Düsseldorf'ta dört ilkokulun üçüncü sınıflarında 9-10 yaşlarındaki çocuklara ait 176 ailede anne-baba ve çocuklar olmak üzere toplam 528 kişi üzerinde yaptığı araştırmada, sosyo-kültürel ve aile koşulları bakımından çocukların ahlaki yargılarını incelemiştir. Sosyo-kültürel ve aile koşulları farklı çocukların ahlaki yargı düzeyleri arasında, avantajlı olanlar lehine, önemli fark olduğu görülmüştür.⁵⁵

B.Betram (1976) araştırmasında, ahlaki ikilemleri içeren 12 öyküyü ilkokul üçüncü sınıftan 8-10 yaşlarındaki 176 erkek öğrenciye uygulamıştır. Araştırmada, ailenin parçalanmış olması ya da olmaması, annenin çalışıyor olması ya da olmaması, ailedeki çocuk sayısı, ailedeki çocuk doğum sırası bakımından öğrencilerin ahlaki yargıları ile ilişkileri incelenmiş ve önemli farklar ortaya konmuştur.⁵⁶

Turiel, Edwards ve Kohlberg (1978) tarafından Türkiye'de Manisa'nın bir köyünden 52 kişi, İzmir'de işçi sınıfından 29 kişi ve Ankara'da orta sosyo-ekonomik düzeyden 32 kişi olmak üzere yaşları 10 ile 25 arasında

⁵⁵ H. Betram. *Gesellschaftliche und familiäre Bedingungen moralischen Urteilens*. (Doktora Tezi, Düsseldorf: Universität Düsseldorf, 1976)

⁵⁶ B. Betram. *Typen moralischen Urteilens*. (Doktora Tezi, Düsseldorf: Universität Düsseldorf, 1976)

değişen toplam 113 kişi üzerinde Kohlberg'in Ahlaki İkilem Anketi(MMS)'nin Türkçe formu uygulanarak yapılan araştırmada; evrelerin kazanılmasının Kohlberg'in kuramı doğrultusunda belirlenen sıra çerçevesinde gerçekleştiği görülmüştür. Araştırma bulguları üç grupta da, yaş arttıkça ahlaki yargı evrelerinin yükseldiğini ve ahlaki yargı gelişim evreleri (1. evre, 2. evre, 3. evre, 4. evre, 5. evre, 6. evre gibi) aynı sırayı göstermiştir. On yaşında köy ve şehir çocuklarının yargılarında en çok kullanılan evrenin 1. evre olduğunu ve artan yaşla birlikte 2, 3 ve 4. evre özelliklerinin görülmeye başladığı ifade edilmiştir. Yerleşim yeri olarak köylerdeki örnekleme alınan kişilerin 3. ve 4. evre özellikleri 16 yaşlarında değil, 18-25 yaşlarında gösterdiklerini belirtmişlerdir. Sosyo-ekonomik düzeyi farklı olan kişilerin de ahlaki yargılarının farklı bir gelişim gösterdiği gözlenmiştir. Örnekleme giren ve köyde yaşayan bireylerle, şehirde yaşayan bireylerin ahlaki yargılarının oldukça farklı olduğunu;ancak hepsinin aynı ahlaki yargı gelişim evrelerinden geçmelerine rağmen, gelişim hızı köyde yaşayanlarda daha yavaş bulunmuştur.⁵⁷

Leming (1978), A.B.D.nin Madison kentinde sekizinci ve onikinci sınıftan 60 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada, ahlaki yargı ile ahlaki düşünce arasında önemli bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Yaşları, büyük olan öğrencilerin ahlaki yargıları, yaşları küçük olanlara göre daha üst ahlaki yargı evrelerinde bulunmuştur.⁵⁸

⁵⁷ E. Turiel, C. Edwards, L. Kohlberg. "Moral Development in Turkish Children, Adolescents, and Young Adults" *Journal of Cross-Cultural Psychology*. (Vol: 9/1, 1978), ss.75-86.

⁵⁸ J. S. Leming. "Intrapersonal Variations in Stage of Moral Reasoning among Adolescents as a Function of Situational Context". *Journal of Youth and Adolescence*. (Vol: 7/4, 1978), ss.405-416.

Magsud (1980), sosyo-ekonomik statü, denetim odağı ve ahlaki yargı arasındaki ilişkiyi incelemek için 97 Nijeryalı ortaokul öğrencisine Kohlberg'in Ahlaki Yargı Envanteri'ni (Scale of Moral Judgement) uygulamıştır. Sosyo-ekonomik statü ile ahlaki yargı arasında önemli bir ilişki görülemezken, ahlaki yargı ile denetim odağı arasında bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.⁵⁹

Schenenga (1983), bir ortaokuldan babası olmayan 6 çocuk ile babası olan 19 çocuğun ahlaki yargısını karşılaştırmış ve aralarında önemli bir fark olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁰

Lind, Sandberger ve Bargel (1938), Baden-Württemberg lisesinden yaşları ortalama 19 olan 708 öğrenci ile yaptıkları araştırmalarında; bireyin benlik kuvvetleri (ich-stärke) kavramı ile ahlaki yargıları arasında önemli bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir.⁶¹

Lind (1983), mesleki öğrenim gören 574 genç öğrenci üzerinde yaptığı bir araştırmada; ailenin sosyo-ekonomik statüsü ile öğrencilerin ahlaki yargıları arasında bir ilişki görülemezken, sınıf düzeyi ve mesleki eğitim çeşidi (branşı)

⁵⁹ M. Magsud. "Relationships between Personal Control, Moral Reasoning, and Socioeconomic Status of Nigerian Hausa Adolescents". *Journal of Youth and Adolescence*. (Vol: 9/4, 1980) ss.281-288.

⁶⁰ K. Schenenga. "Father Absence, the Ego Ideal and Moral Development". *Smith College Studies in Social Work*. (Vol: 53/2, 1983), ss.103-114.

⁶¹ G. Lind, J. U. Sandberger, T. Bargel. "Moralisches Urteil, Ich-Stärke und demokratische Orientierung" *Moralisches Urteilen und soziale Umwelt*. (Weinheim-Basel: Beltz Verlag, 1983) ss.43-58.

ile ahlaki yargı arasında önemli ilişkiler olduğu görülmüştür.⁶²

Döbert ve Winkler (1983), 14-22 yaşları arasındaki ortaokul ve lise öğrencilerinden 112 kız ve erkek öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada; öğrencilerin anne-babaları ile olan ilişkileri düzeldikçe, gelenek ötesi düzeyde ahlaki yargılarının arttığı gözlenmiştir.⁶³

Oser ve Schläfli (1984), bankacılık öğrenimi gören 16-20 yaşlarındaki İsviçreli gençler üzerinde deneysel bir araştırma yapmışlardır. Deney grubu, haftada 35 saat olmak üzere sekiz aylık bir ahlak eğitimi programından geçirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarına öntest ve sontest olarak ahlaki yargı envanteri uygulanmıştır. Kontrol grubunda (N=41), öntest ve sontest puanları arasında önemli bir fark görülemezken; deney grubunda (N=41), öntest ve sontest puanları arasında önemli bir fark ortaya çıkmıştır.⁶⁴

Corson (1984), İngiltere ve Avustralya'nın ikişer kentinden 15 yaşında 68 kişi ve 12 yaşında 64 kişi üzerinde

⁶² G. Lind. *Moralische Urteilskompetenz und berufliche Ausbildung*. (Freiburg: Pädagogisches Institut der Universität Freiburg, 1983) s.66.

⁶³ R. Döbert, G. N. Winkler. "Moralisches Urteilsniveau und Verlässlichkeit. Die Familie als Lernumwelt für kognitive und motivationale Aspekte des moralischen Bewusstseins in der Adoleszenz." *Moralisches Urteilen und soziale Umwelt*. (Ed: G. Lind, Weinheim-Basel: Beltz Verlag, 1983) ss.95-122.

⁶⁴ F. Oser, A. Schläfli. "Und sie bewegt sich doch: Zur Schwierigkeit der Stufenmässigen Veränderung des moralischen Urteils am Beispiel von Schweizer Banklehrlingen." *Transformationen und Entwicklung; Grundlagen der Moralerziehung*. (Frankfurt: 1984) ss.217-251.

yaptığı araştırmada, ahlaki yargı gelişimi ile dil gelişimi arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁵

Hayes ve Hambright (1984), alt ve orta sosyo-ekonomik sınıftan siyah ve beyaz ergenlerin (N=160) ahlaki yargılarını incelemiştir. Araştırmada elde edilen bulgularda, alt ve orta sosyo-ekonomik sınıf gruplarının ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık görülmemiştir. Siyah ergenlerin yaşlıları beyazlara göre ahlaki yargıda daha gerçekçi olduğu; kızların ahlaki yargı düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.⁶⁶

Sapp (1986) tarafından hıristiyan dinine ait değişik altı mezhepteki 508 erkek ve 762 kadın olmak üzere toplam 1270 kişi (Catholics:137,Methodist:205, Episcopals:92, Lutherans:78, Church of Christ:278 ve Baptists:421) üzerinde Rest'in geliştirdiği DIT uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlarda mezheplere göre bireylerin ahlaki yargıları arasında önemli farklar olduğu görülmüştür.⁶⁷

Norcini ve Snyder (1986), Amerika'nın Philadelphia Bölgesi'nde orta sosyo-ekonomik düzeyde lise öğrencilerinden yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıflardan 109 erkek ve 112 kız olmak üzere toplam 221 kişi üzerinde

⁶⁵ D. Corson. "Lying and Killing: Language and the Moral Reasoning of Twelve and Fifteen-Year-Olds by Social Group". *Adolescence*. (Vol: 19/74, 1984) ss.473-482.

⁶⁶ E. D. Hayes, J. E. Hambright. "Moral Judgement among Black Adolescents and White Adolescents from Different Socioeconomic Levels." *The Journal of Negro Education*. (Vol: 53/4, 1984). ss.418-423.

⁶⁷ G. L. Sapp. "Moral Judgment and Religious Orientation." *Handbook of Moral Development*. (Ed: G. L. Sapp. Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1986), ss.271-286.

Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Envanterini (Moral Development Interview) uygulamıştır. Araştırmada, öğrencilerin ahlaki yargıları ile zihinsel tümevarım modelleri arasında önemli ilişkiler ortaya koymuştur.⁶⁸

Henry (1987), Avustralya'da Wollongong Üniversitesi'nin 35 erkek ve 36 kız öğrencisi üzerinde, Kohlberg'in Ahlaki İki-lem-Olgunluk Anketi'ni (Moral Maturity Scores-MMS) uygulamış; kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir fark görülmüştür. Araştırmada, geleneksel düzeydeki öğrencilerin kimlik ve sosyal uyum düzeyleri, gelenek ötesi düzeyde bulunan öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur.⁶⁹

Feather (1988), Güney Avustralya'nın Adelaide kentinde, değişik sosyo-ekonomik düzeylerdeki bölgelerinden seçilen dört lisenin onbirinci sınıflarındaki toplam 133 öğrenci (65 erkek ve 68 kız) üzerinde Rest'in geliştirdiği DIT'ı(Defining Issues Test) uygulamıştır. Öğrencilerin kişilik özellikleri ise Rokeach'in (1973) "Değerler Envanteri" ile belirlenmiştir. Öğrencilerin ahlaki yargıları ile kişilik özelliklerinden iç uyum (inner harmony), açık fikirlilik (broadminded) ve mantıklılık (logical) arasında pozitif yönde; ahlaki yargı ile saflık (clean) ve itaatlilik (obedient) özellikleri arasında negatif yönde önemli bir ilişki görülmüştür.⁷⁰

⁶⁸ J. J. Norcini, S. S. Snyder. "Effects of Modeling and Cognitive Induction on Moral Reasoning." **Handbook of Moral Development.** (Ed: G. L. Sapp. Birmingham-Alabama: Religious Education Press, 1986) ss.249-259.

⁶⁹ R. M. Henry. "Moral Belief Structure and Parental Favouritism as Determinants of Moral Judgement Stage." **Journal of Moral Education.** (Vol: 16/1, 1987) ss.3-17.

⁷⁰ N. T. Feather. "Moral Judgement and Human Values." **British Journal of Social Psychology.** (Vol: 27, 1988) ss.239-246.

Sanvitale (1988)'in beşinci ve sekizinci sınıftan saldırgan davranışları olan 24 öğrenci ve normal 24 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmasında, saldırgan ve normal öğrenci gruplarının ahlaki yargıları arasında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.⁷¹

Daniel'in (1988) araştırmasında, ergenlerin ahlaki yargı gelişimine anne-baba davranışlarının etkisi incelenmiş; anne-baba davranışlarının çocuklukta kimlik ve ahlaki yargı gelişimi ile ilişkisi olduğu belirtilmiştir.⁷²

Lempert (1988), mesleki öğrenim görmüş ve ortalama 23 yaşlarında olan 21 genç işçi üzerinde yaptığı araştırmada; bireyin toplumsallaşma sürecindeki toplumsal koşulların, ahlaki yargı gelişimini etkilediğini belirtmektedir.⁷³

Plueddemann'ın (1988) araştırmasında, Kenya ve Amerikalı 66 üniversite öğrencisinin ahlaki yargı ve pedagojik tercihleri arasında önemli bir ilişki görülmüştür. Bu araştırmada, DIT'in (Rest, 1976) P puan ortalamaları bakımından, kızlar ile erkekler arasında, kızlar lehine, önemli fark bulunmuştur. Amerikan öğrencilerin P puan ortalamaları, Kenyalı öğrencilerininkinden daha yüksek çıkmış; Amerikalı öğrencilerinin Kenyalı öğrencilerden daha fazla

⁷¹ D. R. Sanvitale. "Comprehension and Use of Complex Moral Judgement Factors in Conduct Disordered and Normal Boys." *Dissertation Abstracts International*. (Vol: 49/8, 1989), s.3473.

⁷² H. Daniel. "A Longitudinal Study of Adolescents Socialization and Identification as Predictors of Adult Moral Judgment Development." *Merrill-Palmer Quarterly*. (Vol: 34/3, 1988), ss.245-260.

⁷³ W. Lempert. "Soziobiographische Bedingungen der Entwicklung moralischer Urteilsfähigkeit." *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. (Jg: 40/1, Weisbaden: Westdeutscher Verlag GmbH, 1988) ss.62-92.

gelenek ötesi düzeyde, Kenyalı öğrencilerin ise daha çok geleneksel düzeyde oldukları anlaşılmıştır.⁷⁴

Cortese (1989), Amerika'nın Rocky Mountains Bölgesi'ndeki bir üniversitede siyah, beyaz ve Meksika kökenli üç grup öğrenciden 60 kişi üzerinde Kohlberg'in Ahlaki-İkilem-Olgunluk Envanteri'ni uygulamıştır. Elde edilen bulgular, Kohlberg'in ahlaki yargı ile ilgili görüşlerini desteklemiştir. Bulgular, her üç grupta da iç uyumun aynı olduğunu ve ahlaki yargıda yapısal bütünlüğün bulunduğunu göstermiştir.⁷⁵

Ma (1989), on ve onbirinci sınıftan 160 kız ve 82 erkek Hong Kong'lu öğrenci ile 10 ve 12. sınıftan 60 kız ve 58 erkek İngiliz öğrenciye Rest'in ahlaki yargıları belirlemek amacıyla geliştirdiği DIT'ı uygulamıştır. Araştırma bulguları, ahlaki yönelim ile ahlaki yargı arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir.⁷⁶

Reinhard (1990), 12 şizofreni ve 20 nevrotik ergen hastayı Kohlberg'in ahlaki yargı gelişimi evrelerine göre incelemiş ve iki grubun ahlaki yargılarında önemli farklılıklar görülmüştür.⁷⁷

⁷⁴ J. E. Plueddeman. "The Relationship Between Moral Reasoning and Pedagogical Preference in Kenya and American College Students" **Religious Education**. (Vol: 84/1, Birmingham-Alabama: Religious Education Press, 1989) ss.506-520.

⁷⁵ A. J. Cortese. "Structural Consistency in Moral Judgement" **British Journal of Social Psychology**. (Vol: 28, 1989) ss.279-281.

⁷⁶ H. K. Ma. "Moral Orientation and Moral Judgment in Adolescents in Hong Kong, Mainland China, and England." **Journal of Cross-Cultural Psychology**. (Vol: 20/2, 1989), ss.152-177.

⁷⁷ H. G. Reinhard. "Decalage in Moral Judgement as a Measure of Deactualisation Weakness of Schizophrenic Adolescents." **Acta Paedopsychiatrica**. (Vol: 53, 1990) ss.138-145.

Addad ve Leslau (1990), suçlu 100 yetişkin ve 103 ergen ile 83 suçsuz kişi üzerinde yaptıkları araştırmada; suçlular, saldırganlıktan daha çok sinirlilik ve ahlak-dışı yargı değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.⁷⁸

2. Türkiye'de Yapılan Araştırmalar:

Ahlaki yargı ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan araştırmalar aşağıda özetlenmiştir:

Uğurel-Şemin (1979), İstanbul anaokulu ve ilkököl öğrencilerinden 4-16 yaşları arasında bulunan 291 çocuk üzerinde ahlaki davranış ve ahlaki yargıyı incelemiştir. Ahlaki davranışı, hasbîlik, eşitlik ve bencillik yönlerinden ele alarak, ahlaki davranışı çocuğun yaşı, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ve kardeş sayısının etkilediğini gözlemiştir. Paylaşma konusunda bencil davranış ile ailedeki kişi sayısının fazlalığı arasında olumsuz bir ilişki, yani çocuklar arasında en bencil davranışın küçük ailelerden geldiğini ortaya koymuştur.⁷⁹

Çileli (1981) tarafından yapılan araştırmada, 14-18 yaşları arasındaki öğrencilerde ahlaki yargıyı zihinsel gelişim yaklaşımı ile incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Londra'da büyük ölçüde orta sosyo-ekonomik düzeye mensup ailelerin çocuklarının devam ettiği Wanstead High School ve Chinford Senior High School'dan tesadüfi

⁷⁸ M. Addad, A. Leslau. "Immoral Judgement, Extraversion, Neuroticism, and Criminal Behaviour." *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. (Vol: 34/1, 1990), ss.1-13.

⁷⁹ Şemin, Ön.ver., 1979, s.30.

olarak seçilen 103 öğrenciden oluşturmuştur. İki okul öğrencilerine uygulanan Rest'in (1979) geliştirdiği "Ahlaki Yargılar Envanteri-DIT" ile elde edilen P puanları arasındaki fark, okul, cinsiyet ve yaş açısından önemli bulunmamıştır.⁸⁰

Özkaynak (1982), Ankara'da bir ilkokulda okuyan 6-11 yaş grubundaki 80 çocuğun ahlak yargılarının gelişimini incelemiştir. Araştırma sonucunda, cinsiyetin, annenin eğitim durumunun ve kardeş sahibi olup olmamasının çocuğun ahlak yargılarının gelişimi üzerinde etkili olmadığını belirtilmiştir.⁸¹

Koyuncu (1983), Michigan Eyalet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyasal Bilgiler Bölüm'ünde 69 üçüncü sınıf öğrencisi üzerinde Rest'in geliştirmiş olduğu DIT'ı uygulayarak yaptığı araştırmada, cinsiyet rolü kimliği ile ahlak gelişim evrelerini karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda, kız ve erkek öğrencilerin cinsiyet rolü kimliği ile ahlaki yargı puanlarının ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmamıştır.⁸²

Koca (1987), Ankara'da iki ilkokulun birinci sınıfına devam eden yedi yaşındaki 120 çocuk üzerinde yaptığı araştırmada, çocukların ahlaki yargılarını cinsiyet, annenin eğitim durumu, kardeş sahibi olup olmama ve anaokuluna

⁸⁰ M. Çileli. 14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi, 1981) s.92.

⁸¹ B. Özkaynak. Teğmen Kalmaz İlkokulu'na Devam Eden Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ahlak Yargılarının Gelişimi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: H. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1982). s.201.

⁸² Koyuncu, Ön.ver., s.96.

gidip gitmemenin etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Bu değişkenler açısından çocukların ahlaki yargılarında bazı farklılıklar ortaya koymuştur.⁸³

Akkoyun (1987), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin 130 öğrencisi üzerinde Rest'in geliştirdiği DIT'ı uygulayarak yaptığı araştırmada; duygusal empati ile ahlaki yargı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, duygusal empati ile ahlaki yargı arasında önemli bir ilişki görülmüştür.⁸⁴

Ahlaki yargı konusunda dış ülkelerde, özellikle ABD'de çok çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına karşın, bu konuda Türkiye'de yapılan araştırmaların çok sınırlı kaldığı söylenebilir.

Ahlaki yargı ile ilgili olarak yapılan bazı araştırmalarda, bireylerin ahlaki yargıları ile; sosyo-kültürel ve aile koşulları, yaş ve cinsiyeti, denetim odağı ve inançları, zihinsel ve kişilik özellikleri, uyum ve uyumsuzlukları gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisi olduğu görülmektedir. Bireylerin ahlaki yargılarını, çevreden, aileden ve kendisinden gelen bazı faktörlerin etkilediği anlaşılmaktadır.

⁸³ Koca ve Mangır, Ön.ver., ss.37-44.

⁸⁴ Akkoyun, Ön.ver., s.96.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme, bilgi toplama araçları, araçların geçerlik ve güvenilirlikleri, bilgilerin toplanması, bilgilerin sınıflandırılması ve analizi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Araştırmanın Kapsamına Giren Öğrenciler:

Evren:

Araştırmanın evreni, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Ziraat Fakültesi'nde 1991-1992 öğretim yılında kayıtlı toplam 6921* öğrenciyi kapsamaktadır.

Örneklem:

Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerin çeşitli bölüm ve sınıflarına 1991-1992 öğretim yılında devam eden öğrenci sayısının yaklaşık %15.53'ünü oluşturan 1075 öğrenci, seçkisiz (random-tesadüfi) örnekleme yoluyla örneklem olarak alınmıştır.

Örneklem seçiminde, fakültelerin değişik bölümlerine

* Toplam öğrenci sayısı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı istatistiklerinden alınmıştır.

devam eden kız ve erkek öğrencilerden dengeli olarak örneklem alınmasına dikkat edilmiştir. 1991-1992 öğretim yılında dördüncü sınıfında kayıtlı öğrencisi olmayan, Eğitim Fakültesinin Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı ile Sınıf Öğretmenliği Programının 2. sınıfından örneklem alınmıştır.

Araştırma örnekleme giren öğrenci sayıları, fakülte ve sınıflara göre Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1

**Araştırma Örnekleme Giren Öğrencilerin
Fakülte ve Sınıflara Göre Dağılımı**

Fakülteler:	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	Top.
Eğitim Fakültesi	223	96	-	121	440
Fizik Öğretmenliği	28	-	-	15	
Matematik Öğretmen.	32	-	-	23	
Tarih Öğretmenliği	45	-	-	43	
Türk Dili ve Ed. Öğ.	36	-	-	40	
Reh. ve Psk. Dan.	13 ^x	12 ^x	-	-	
İngilizce Öğretmen.	14 ^x	-	-	-	
Sınıf Öğretmenliği	55 ^x	84 ^x	-	-	
Fen-Edebiyat Fak.	94	-	-	83	177
Biyoloji	47 ^x	-	-	39 ^x	
İstatistik	39	-	-	26	
Kimya	8 ^x	-	-	18 ^x	
İlâhiyat Fakültesi	38^x	58^x	46^x	45^x	187
Tıp Fakültesi	67	-	-	29	96
Ziraat Fakültesi	92	-	-	83	175
Bahçe Bitkileri	47	-	-	42	
Zootekni	45	-	-	41	
Toplam	514	154	46	361	1075

Tablo-1'de (x) işaretli öğrenci gruplarına "Ahlaki Yargılar Envanteri" ile birlikte "Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE)" uygulanmıştır. İlahiyat Fakültesi öğrencileri ve işaretlenmemiş gruplara ise, "Ahlaki Yargılar Envanteri" ile birlikte "Benlik Tasarımı Envanteri" uygulanmıştır.

Uygulama yapılan sınıflarda, uygulama süresinin kısıtlı olması nedeniyle, Ahlaki Yargılar Envanteri ile birlikte Hacettepe Kişilik Envanteri ve Benlik Tasarımı Envanterinden sadece birisi uygulanabilmiştir. Ancak, İlahiyat Fakültesi sınıflarında yeterli süre bulunduğu için, envanterlerin üçü birlikte uygulanmıştır.

Bilgi Toplama Araçları:

Bu araştırmada bilgi toplama amacı ile James Rest (1979) tarafından geliştirilmiş "Ahlaki Yargılar Envanteri-(Defining Issues Test-DIT)", Baymur (1968) tarafından geliştirilmiş "Benlik Tasarımı Envanteri" ve Özgüven(1992) tarafından geliştirilen "Hacettepe Kişilik Envanteri-HKE" ile araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Anketi kullanılmıştır.

A. Ahlaki Yargılar Envanteri-DIT : (Ek-I)

Rest(1979) tarafından geliştirilen Defining Issues Test(DIT), bu araştırmada "Ahlaki Yargılar Envanteri" ismi ile kullanılmıştır. Ancak, envanterin uygulanması sırasında, "ahlak" kavramının yanlış anlaşılacağı düşüncesi ile, Envanterin adı "Sosyal Yargılar Envanteri" olarak ifade edilmiştir. Ahlaki Yargılar Envanteri'nin(DIT) nasıl puanlanacağı ve özellikleri Rest(1979) tarafından hazırlanan el

kitabında açıklanmıştır.¹

Ahlaki Yargılar Envanteri, Kohlberg'in altı aşamalı kuramına dayanmaktadır. Envanterde altı öykü bulunmaktadır. Her bir öykü ile ilgili 12 düşünce yer almaktadır. Öğrenci, bu düşüncelerin her birini kendine uygunluk bakımından bir likert ölçeği üzerinde (Çok önemli-Önemli-Biraz önemli-Az önemli-Önemsiz) şeklinde değerlendirmekte ve sonra bu değerlendirmeleri özetleyerek, bu maddelerden en önemli dördünü (en önemli, 2. önemli, 3. önemli, 4. önemli) olarak önemlilik sırasına göre belirlemektedir.

Her öykü için verilen 12 düşünce çeşitli düzeylerdeki yargıları temsil etmektedir. Elde edilen puanlar öğrencilerin 2, 3, 4, 5A, 5B ve 6. evrelerdeki ahlaki yargı özelliklerini ortaya koymaktadır. Hesaplanan P puanı, bireyin 5. ve 6. evreye verdiği ağırlığı göstermektedir. P puanı, ahlaki yargıda bulunurken, ahlak ilkelerini gözönüne almaya verilen önemi ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bireyin P puanı, gelenek ötesi ahlaki yargı evrelerine verdiği ağırlığı göstermektedir. D Puanı ise, bütün evrelere ilişkin yargılara ait genel puanı gösterir. Bu araştırmada değerlendirmeler, DIT'ın P puanı kullanılarak yapılmıştır.

Ahlaki Yargılar Envanteri, objektif olarak puanlanabilmektedir. Değerlendirmeden önce, puanlamanın iç güvenilirlik kontrolleri yapılmaktadır. M puanı anlamsız maddelere verilen öneme ilişkin sayısal bir değerdir. Testi cevaplandıranların teste ilişkin tutumlarını belirler. 8 veya daha fazla M puanı alan envanterin cevap kağıdı

¹ J. Rest. Revised Manual for the Defining Issues Test. (Minneapolis: Minnesota Moral Research Projects, 1979).

değerlendirmeye alınmaz. Envanteri cevaplandıranların, maddeleri sıralamaları ile derecelendirmeleri arasındaki tutarlılık da puanın iç güvenilirliğini belirlemede kullanılır. Herhangi bir maddede sıralama ve derecelendirme tutarsızlığı bulunan cevap kağıdına ait puan değerlendirmeye katılmaz.

Ahlaki Yargılar Envanteri'nin (DIT) geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları çeşitli araştırmalarda yapılmıştır. Ahlaki Yargılar Envanteri el kitabında belirtilen geçerlik ve güvenilirlik ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.²

1. Ahlaki Yargılar Envanteri'nin Geçerliği:

a) **Grup ölçütü (criterion grup) geçerliği:** Grup geçirliği, değişik puanlar almaları beklenen birbirinden farklı grupların, envanterin uygulanması sonucu değişik puanlar almalarıdır. Envanter (DIT), bir grup ahlak felsefesi ve siyasal bilgiler öğrencilerine verilmiş ve sonuçların bu iki grubun farklılığını yansıtacak şekilde olduğu görülmüştür.

b) **Boylamsal değişim (longitudinal change) geçerliği:** DIT'ın, Rest, Davison ve Robbins'un (1978) boylamsal araştırmalarında, dört yıl içinde envanterin uygulandıkları bireylerin %66'sının ilerleme, %7'sinin ise gerileme gösterdiklerini ortaya konmuştur. Bu ilerlemenin kültürel değişimden daha çok "ontogenetik" değişime bağlı olduğu belirlenmiştir.

c) **Benzer Ölçekler geçerliği:** Diğer ahlaki yargı ölçü araçları ile örneğin, "Ahlaki Yargıların Anlaşılması Testi" ve Kohlberg'in değişik testleri ile DIT ilişkisi $r = .70$ 'e kadar çıkarken, diğer zihinsel gelişim ve zekâ testleri ile $r = .50$ 'lik bir ilişki vermiştir.

² Rest, Ön.ver., 1979, ss.6.1-6.7.

d) Deneysel geliştirme (experimental enhancement) geçerliği:

Bu alanda yapılan bir çalışmada etik (ahlak) öğrencileri ile mantık öğrencileri karşılaştırılmış ve mantık öğrencilerinin puanlarının mantık testinde, etik öğrencilerinin puanlarının ise DIT'da yükseldiği ortaya konulmuştur.

2. Ahlaki Yargılar Envanteri'nin Güvenirliği:

Davison ve Robbins (1978) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmalarında envanter (DIT)'in P ve D gibi ana göstergelerinin testin tekrarı ilişki katsayılarının .80, Cronbach'ın iç tutarlılık alfa indeks katsayısının .70 olduğunu göstermiştir.

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından, üç hafta ara ile 35 kişilik bir öğrenci grubu üzerinde, testin tekrarı yöntemi ile yapılan iki ayrı uygulamadan elde edilen envanterin güvenilirlik katsayısı .61 olarak bulunmuştur (.05 düzeyinde önemli). Elde edilen güvenilirlik katsayısı çok yüksek olmamakla beraber, araştırmanın amacı bakımından envanterin güvenilirliği yeterli görülmektedir.

3. Ahlaki Yargılar Envanteri (DIT)'ın

Türk Toplumuna Uyarlanması Çalışması

Akkoyun (1987), DIT'ın Türkçe formu üzerinde kültürümüze uygun çok az ifade değişiklikleri yapılarak Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin çeşitli bölümlerinde ve öğretmenlik sertifikası programında okuyan 130 öğrenciye uygulayıp P puanını hesaplamıştır. Ayrıca, en-

vanterin İngilizce ve Türkçe formları 12 kişilik bir gruba da uygulanmıştır.

DIT'in İngilizce-Türkçe testin tekrarı uygulamaları arasında .64 (.05 düzeyinde önemli) ve Türkçe-Türkçe testin tekrarı uygulamasında .47 (.05 düzeyinde önemli) güvenilirlik katsayıları bulunmuştur. Envanterin P puanı bakımından Türkçe ve İngilizce uygulamaları arasında, önemli bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Dört öykü için P puanının düzeltilmiş iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .84 olarak bulunmuştur (N=130). Bu durumda DIT'in Türkçe formunun iç tutarlılığının İngilizce formuyla benzer olduğu ve iç tutarlılığının yüksek olduğu görülmektedir. Yine, DIT'in Türk grubundan elde edilen P puanlarının (N=130, \bar{X} =37.80, S=14.55) Amerikan grupları ile oldukça benzerlik gösterdiği görülmüştür. Akkoyun'un araştırma bulguları, DIT'in Türk kültüründe kullanılabileceğini göstermektedir.³

Bu çalışmada da, Akkoyun tarafından uygulanan DIT'in Türkçe formu kullanılmıştır. Ancak, Akkoyun çalışmasında DIT'in dört öyküsünü kullanmış; bu çalışmada ise DIT'in 5 öyküsü kullanılmıştır. DIT'in 5. öyküsü üzerinde de, Türk kültürüne uygun olarak bir kaç kelime ifade değişikliği yapılmıştır.

Bu çalışmada, DIT'in P puanıyla ilgili elde edilen ortalama ve standart sapmalar ile Amerikan öğrencilerinden elde edilen P puanı değerleri⁴ arkada Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2'deki sayısal bilgiler, DIT'in Amerikan toplu-

³ Akkoyun. Ön.ver., ss.94-96.

⁴ Rest, Ön.ver., 1976, s.7.2.

mu ile Türk toplumundaki uygulama sonuçlarını karşılaştırmak amacıyla verilmiştir.

Tablo-2'deki Amerikan öğrencileri ile ilgili ortalamalar ve standart sapmalar, yapılmış olan 57 araştırmanın ortalamasıdır.

Tablo-2

Araştırma Örneklemine Giren Üniversite Öğrencileri İle Amerikan Öğrencilerinin P Puanlarının Karşılaştırılması

Grup	n	\bar{X}	S
<u>Amerikan Öğrencileri:</u>			
Ortaokul(Junior High)	1322	21.9	8.5
Lise(Senior High)	581	31.8	13.5
Üniversite(College)	2479	42.3	13.2
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencileri	1075	32.2	11.2

Tablo-2'de, araştırma örneğine giren Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencileri ile Amerikan öğrencilerinin P puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar karşılaştırıldığında; Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinin P puanı ortalamasının, Amerikan lise öğrencilerinin P puanı ortalamalarına yakın olduğu görülmektedir. Amerikan lise öğrencilerinin P puanlarının ortalamaları ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinin P puanlarının ortalamaları arasında, yapılan t-testi sonucunda, önemli bir fark görülemediği görülmüştür.

Bu sonuçlara göre, Ahlaki Yargılar Envanteri ile araştırma örneğine giren öğrencilerden elde edilen P

puanı değerleri (ahlaki yargı düzeyleri), Amerikan lise düzeyindeki öğrencilerden elde edilen P puanı değerleri (ahlaki yargı düzeyleri) ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

B.Benlik Tasarımı Envanteri: (Ek-II)

Bu araştırmada, bir bağımsız değişken olarak, öğrencilerin benlik tasarımı düzeyi, Baymur (1968) tarafından geliştirilen "Benlik Tasarımı Envanteri" ile belirlenmiştir. Bireyin ahlaki yargı ve benlik tasarımı birbiri ile ilişkili olabileceği, bireyin kendine ilişkin yargıları olan benlik tasarımı ahlaki yargısını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Öğrenciler, benlik tasarımı düzeyleri bakımından, ortalamadan bir standart sapma aşağıda, yukarıda ve ortada olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Benlik tasarımı düzeylerine göre alt, orta ve üst olarak üç gruba ayrılan öğrencilerin ahlaki yargıları ile benlik tasarımı ilişkisi incelenmiştir.

Benlik Tasarımı Envanteri üzerinde bazı geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır.

1. Benlik Tasarımı Envanterinin Geğerliği:

Baymur ve arkadaşları (1978) tarafından yapılan bir araştırmada, Benlik Tasarımı Envanteri'nden alınan puanlarla, Problem Envanterinin sosyal ve duygusal yaşam bölümlerinden alınan puanlar arasında $r=.63$ 'lk bir korelasyon vermesi, bu aracın geğerliğinin bir kanıtı sayılmıştır.⁵

⁵ Baymur ve Diğerleri. n.ver.. s.21.

Erkan (1986) tarafından 48 lise öğrencisi üzerinde yapılan geçerlik çalışmasında, Benlik Tasarımı ile Durumluk Kaygı Envanteri arasında -.51'lik bir ilişki, Sürekli Kaygı Envanteri arasında ise -.43'lük bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlar yüksek olmamakla beraber, ilişki yönünün negatif olması envanterin geçerliği için bir kanıt sayılmıştır.⁶

2. Benlik Tasarımı Envanterinin Güvenirliği:

Baymur ve arkadaşlarının (1978) yaptıkları araştırmada envanterin üç hafta ara ile yapılan iki ayrı uygulamasından elde edilen güvenilirlik katsayısı .93'tür.⁷ Ayrıca, Ören (1981)⁸ üç hafta ara ile yaptığı uygulamada .83, Erkan (1986)⁹ iki hafta ara ile yaptığı uygulamada .89 ve Can (1986)¹⁰ iki hafta ara ile yaptığı uygulamada envanterin güvenilirlik katsayısını .87 olarak bulmuşlardır.

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan güvenilirlik çalışmasında da, Benlik Tasarımı Envanteri, örneklemin benzeri olan 35 kişilik bir grupta üç hafta ara ile uygulanarak öğrencilerin birinci ve ikinci uygulamadan aldıkları puanlar arasında güvenilirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur.

⁶ G. Erkan. **Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1986) s.56.

⁷ Baymur ve Diğerleri, **Ön.ver.**, s.21.

⁸ N. Ören. **İnsan İlişkileri Dersinin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık Düzeyine Etkisi.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1981) s.27.

⁹ Erkan, **Ön.ver.**, s.57.

¹⁰ G. Can. **Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler.** (Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1986) s.41.

Güvenirlık çalışmaları sonucu, Benlik Tasarımı Envanteri'nin güvenirlıği ile ilgili oldukça yüksek korelasyonlar bulunmuştur.

3. Benlik Tasarımı Envanteri'nin Puanlanması:

Benlik Tasarımı Envanterindeki olumlu ifadelerde, "Tam Benim Gibi" seğeneğine +2, "Biraz Benim Gibi" seğeneğine +1, "Kararsızım" seğeneğine 0, "Hayır" seğeneğine -1, "Asla" seğeneğine ise -2 puan verilmiştir. Olumsuz ifadelerde ise bu işlemin tersi yapılmıştır.

Her öğrenciye ait cevap kâğıdı bu şekilde puanlandıktan sonra, (+) ve (-) puanlar toplanarak, her öğrenciye ait bir benlik tasarımı puanı bulunmuştur. Benlik Tasarımı Envanteri 66 maddeden oluşmakta ve Envanterden alınabilecek en yüksek puan +132, en düşük puan ise -132'dir. Yüksek puan olumlu bir benlik tasarımının, düşük puan ise olumsuz bir benlik tasarımının işareti sayılmaktadır.

C. Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE): (Ek-III)

Araştırmada, bağımsız değişkenlerden birisi de öğrencilerin uyum düzeyleri olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri ile ahlaki yargıları arasında bir ilişkinin olabileceği düşünölmüştür.

Öğrencilerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerini belirlemek amacı ile, Özgüven (1992) tarafından geliştirilen "Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE)" kullanılmıştır.

Hacettepe Kişilik Envanterinde 168 madde bulunmaktadır; bunun 80 maddesi "kişisel uyum"u, 80 maddesi sosyal uyumu, 8 maddesi ise (G) geçerlik kontrol puanını oluşturmaktadır.

Hacettepe Kişilik Envanteri, "kişisel uyum" için dört ve "Sosyal Uyum" için de dört olmak üzere sekiz alt ölçekten oluşmuştur. Alt ölçeklerin her birinde 20'şer madde vardır.

Kişisel uyum puanı; kendini gerçekleştirme (KG), duygusal kararlılık (DK), nevrotik eğilimler (NE), psikotik belirtiler (PB) alt ölçeklerinden elde edilen puanların toplamından oluşmaktadır.

Sosyal uyum puanı; aile ilişkileri (Aİ), sosyal ilişkiler (Sİ), sosyal normlar (SN) ve antisosyal eğilimler (AE)_ alt ölçeklerinden elde edilen puanların toplamından oluşmaktadır.

Genel uyum puanı ise, kişisel uyum (KU) ile sosyal uyum (SU) puanlarının toplamıdır.

HKE'nin puanlanmasının nasıl yapılacağı, Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı'nda açıklanmıştır.

Envanteri oluşturan üç genel ve sekiz alt ölçek ile ilgili açıklamalar güvenilirlik ve geçerlik ile ilgili özet bilgiler aşağıda verilmiştir.¹¹

1. Hacettepe Kişilik Envanterinin Alt Ölçekleri:

Kişisel Uyum Alt Ölçekleri (KU)

a) Kendini Gerçekleştirme (KG):

Kendini gerçekleştirme puanı, kendini gerçekleştiren kişinin davranış özelliklerinden kendine güvenme, kendi yeteneklerinin farkında olma, kendi kendine kararlar verebilme, doğru bildiğini söyleyebilme, kabul edildiği ve bir işe

¹¹ İ. E. Özgüven. *Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı*. (Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi, 1992) ss.17-37.

yaradığı duygusu içinde olma gibi niteliklerle ilişkilidir.

Puanın yüksek ya da düşük olması, bireyin bu nitelikteki davranışlarını değerlendirme olanağı sağlamaktadır.

b) Duygusal Kararlılık (DK):

Duygusal kararlılık puanının yüksek oluşu, bireyin duygusal yönden kararlı oluşunu belirtir. Duygusal kararlılık puanı yüksek olan bireyler, genellikle kendine güvenen, az üzülen, alıngan olmama özellikleri gösteren kişilerdir. Çoğu kez sakin ve huzurlu bireyler izlenimi verirler.

Başkalarından pek az tavsiye isterler. Kendi kararlarını kendileri verme eğilimindedirler. Ortaya çıkan yeni ve yabancı durumlardan çekinmezler. Acil durumlarda etkili davranışlar gösterirler.

Puanı düşük olan kişiler, genellikle gergin ve kaygılı olurlar. Sıkıntılı durumlarda gözyaşlarını tutamazlar. Karşılaştıkları yeni durumlarda ise ya korkak ve çekingen, ya da aşırı düzeyde atak ve kavgacı olabilirler.

c) Nevrotik Eğilimler (NE):

Nevrotik belirtileri olan kişiler, kronik yorgunluk, baş ağrısı, uyuyama, görme güçlükleri, iştahsızlık vb. gibi çeşitli psikosomatik belirtilerin birinden ya da bir kaçından şikayetçidirler. Nevrotik kişiler, duygusal çatışmalarını genellikle fiziksel yollardan ifade etmektedirler. Ayrıca, nevrotik eğilimler, benliğini olduğu gibi kabul edememe, mükemmelliyetçi olma, eleştiriye açık olmama gibi davranışları da içerir.

Nevrotik eğilimler puanının yüksek bulunması, bu tür belirtilerin azlığını, düşük olması ise çokluğunu gösterir.

d) Psikotik Belirtiler (PB):

Psikotik belirtiler puanı düşük olan bireylerde, insanlardan uzaklaşma ve yalnız kalmayı yeğleme eğilimi, dikkatini bir noktada toplama güçlüğü ve hayal kurma eğilimi gözlenir. Bu bireyler, alıngan ve aşırı duygusaldırlar. Kendilerine yönelik düşünceleri fazladır.

Psikotik belirtiler puanının yüksek olduğu, normal bir uyum tarzında ise birey, belirli ölçüler içinde, hayal dünyasından bağımsız olarak yaşamını sürdürür.

Sosyal Uyum Alt Ölçekleri

Sosyal uyuma ilişkin dört alt ölçeğin nitelikleri kısaca aşağıda belirtilmiştir.

a) Aile İlişkileri (Aİ):

Bu alt ölçekten elde edilen puan, bireyin ailesi ile olan ilişkilerini yansıtır. Puanın yüksek bulunması, kişinin anne-babası ve kardeşleri ile dostça ve sağlıklı ilişkiler içinde olduğunu, ailesini sevdiğini, ailesi tarafından sevildiğini gösterir.

Bu tür bireyler, aile üyelerini normal ölçüler içinde, kendilerinden isteklerde bulunan, ancak belli düzeyde bağımsız olma hakkını onlara tanıyan kişiler olarak görürler. Zamanlarının çoğunu aileleri ile evde geçirirler ve birlikte etkinlik gösterirler.

Aile ilişkileri puanının düşük bulunması ise bireyin ailesi ile olan ilişkilerinde, karışıklık ve uyumsuzluk bulunduğu işaret eder.

Genellikle ana-babası ve kardeşleri ile problemleri olan bireyler, aile üyelerini çok otoriter bulurlar, onların kendilerinden çok fazla şey beklediklerini düşünürler. Çok zorunlu durumlar dışında, evde olmaktan kaçınırlar, evden kaçma isteklerini sık sık ifade ederler.

b) Sosyal İlişkiler (Sİ):

Sosyal ilişkiler puanı, bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinin niteliğini belirtir. Puanın yüksek oluşu, sosyal olgunluk yönünden bireyin uyumlu ve sosyal becerilerinin yüksek düzeyde olduğuna işaret eder. Bu kişiler arkadaşları ve diğer yetişkin grupları içinde mutlu ve rahat bir görünüm verirler. Konuşmaktan hoşlanırlar ve başkalarının söylediklerine ilgi gösterirler. Başkalarını sever ve başkaları tarafından sevilirler. Topluluk içinde esnek bir tutum benimserler, kabul gören davranışlar sergilerler. Kendilerini sosyal durumlarda uygun şekilde idare etmesini bilirler.

Sosyal ilişkiler puanının düşük olması ise, bireyin sosyal beceriler ve sosyalleşme bakımından durgun olduğu anlamına gelir. Bu kişiler, arkadaş ve yetişkin grupları içerisinde iken, kendilerini mutlu ve rahat hissetmezler. Konuşmaktan ve başkaları ile birarada olmaktan hoşlanmazlar. Dışarıdan gelen sosyal uyarıcılara tepki göstermede isteksiz hareket ederler ya da hiç tepki göstermezler.

c) Sosyal Normlar (SN):

Sosyal normlar puanı, uyulması zorunlu yasal durumlara olduğu kadar, dikkate alınması gereken sosyal kural ve

toplum değerlerine ve başkalarının haklarına saygılı olma, bunun yanısıra kendi istek ve gereksinimlerini de toplumla uzlaşarak, belli ölçülerde bağımsız olarak karşılama gibi davranışları ölçer.

Sosyal normlar puanının yüksek olması, bireyin başkalarının haklarını anlayışla karşıladığını, kişisel isteklerini grubun gereksinmelerine göre erteleyebildiğini ya da değiştirebildiğini gösterir. Bu kişiler toplumda neyin doğru olarak kabul edildiğinin bilincindedirler.

d) Antisosyal Eğilimler (AE):

Antisosyal eğilimler puanının düşük olması, bireyin antisosyal eğilimlerine sahip olduğunu gösterir. Antisosyal eğilimleri olan kişiler, genellikle sert, öfkeyle dolu, kavgacı, incitme isteği duyan, zor kullanmaya eğilimli, öç alma duyguları içinde olan, saygısız bireylerdir. Eşyalara, özellikle başkalarının eşyalarına zarar vermekten, bilinçli olarak toplumsal normlara ters düşen davranışlarda bulunmaktan hoşlanırlar ve bu şekilde kişisel doyum sağlamaya çalışırlar.

Antisosyal eğilimler puanının yüksek olması, bireyin belli ölçüler içinde bu tür eğilimleri olmadığına işaret eder.

3. Hacettepe Kişilik Envanterinin Geçerliği:

Hacettepe kişilik Envanterinin geçerlik çalışmaları, "benzer ölçekler geçerliği"nin araştırılması şeklinde olmuştur.¹²

¹² Özgüven, Ön.ver., 1992, ss.33-37.

a) Benlik Tasarımı Envanteri ile HKE'nin Benzer Ölçekler Geçerliği:

ODTÜ Hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde Özgüven ve İslâm (1983) tarafından Benlik Tasarımı Envanteri ölçüt alınarak yapılan benzer ölçekler geçerlik çalışmasında, HKE alt ölçekleri ile Benlik Tasarımı puanları arasında .48 ile .77 arasında değişen korelasyonlar elde edilmiştir. Bu çalışmada Benlik Tasarımı puanları ile Kişisel Uyum arasında .75, Sosyal Uyum arasında .69 ve Genel Uyum arasında .77'lik bir ilişki olduğu görülmüştür.

Benlik Tasarımı Envanteri ile HKE arasında oldukça yüksek bir geçerlik katsayısı bulunmuştur.

b) MMPI ile HKE'nin Benzer Ölçekler Geçerliği:

HKE ve MMPI, üniversite düzeyinde yaklaşık 100 kişilik bir gruba Özgüven ve Yıldırım (1988) tarafından uygulanmıştır. HKE'nin Genel Uyum toplam puanı ile MMPI'nin Şizofreni puanı arasında -.80, Psikastenî puanı ile -.68, Paranoya puanı ile -.62, Hipokondri puanı ile -.55, Psikotik sapma puanı ile -.55, Depresyon puanı ile -.55 ve Sosyal içe dönüklük puanı ile -.51 korelasyonlar bulunmuştur.

HKE puanlarının yükselmesi uyumu, MMPI'da ise puanın yükselmesi uyumsuzluğu göstermesi nedeniyle korelasyonların negatif çıkması ve korelasyonların çoğunluğunun -.50'nin üzerinde olması HKE'nin geçerliği için kanıt sayılmıştır.

c) Ruhsal Belirti Tarama Listesi (SCL-90-R) ile HKE'nin Benzer Ölçekler Geçerliği:

HKE ile SCL-90-R arasında yapılan bir diğer benzer ölçekler geçerlik çalışmasında (Özgüven ve Gürel, 1988), farklı alt ölçek ve toplam puanlara ilişkin korelasyonlar $-.20$ ile $-.40$ arasında değişmiştir.

HKE ile Ruhsal Belirti Tarama Listesi arasındaki korelasyonun yönünün negatif olması, HKE'nin geçerliğinin bir göstergesidir.

d) Kaygı Envanteri ile HKE'nin Benzer Ölçekler Geçerliği:

Diğer bir benzer ölçekler geçerlik çalışması Kaygı Envanteri ile yapılmıştır (Özgüven ve Baş, 1982). Spielberger ve arkadaşlarının geliştirdiği, Le Compte ile Öner'in (1977) Türk toplumuna uyarladığı Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ile HKE toplam ve alt ölçeklerinde $-.19$ ile $-.58$ arasında değişen korelasyonlar bulunmuştur. HKE'nin Genel Uyum toplam puanı ile Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'nin Durumluk Kaygı puanı arasında $-.51$ ve Sürekli Kaygı puanı arasında $-.56$ korelasyon katsayısı bulunmuştur.

Kaygı Envanteri ile HKE'nin puanları arasında bulunan korelasyonun yönü ve derecesi itibariyle HKE'nin geçerliği hakkında pozitif ipuçları vermektedir.

HKE'nin geçerliğiyle ilgili çalışmalar sonucunda elde edilen korelasyonların yüksek oluşu, Envanterin geçerliği için yeterli bir kanıt olarak kabul edilmiştir.

3. Hacettepe Kişilik Envanterinin Güvenirliği:

Özgüven'in (1976-1982) farklı gruplar üzerinde, envanterin aralıklı tekrarı yöntemi ile yaptığı çeşitli güvenilirlik çalışmalarında alt ölçeklere ilişkin güvenilirlik katsayıları .58 ile .92 arasında ve ortalama .82 civarında değişmiştir.

Kızıltan (1982) tarafından, üniversite öğrencilerinden oluşan 56 kişilik bir grup üzerinde, iki hafta ara ile envanterin tekrarı yöntemi ile elde edilen alt ölçeklere ait güvenilirlik katsayıları .71 ile .93 arasında değişmiştir. Güvenirlik katsayısı kişisel uyum için .93, sosyal uyum için .84 ve genel uyum için de .92 olarak bulunmuştur.¹³

Bilâl (1984) tarafından envanter 62 kişilik bir lise öğrenci grubuna 15 gün arayla iki kez uygulanmış, alt ölçekler için güvenilirlik katsayıları .63 ile .92 arasında değişmiştir. Güvenirlik katsayısı kişisel uyum için .93, sosyal uyum için .82 ve genel uyum için ise .92 olarak bulunmuştur.¹⁴

Görüleceği üzere, Hacettepe Kişilik Envanterinin toplam ve alt ölçeklerine ait güvenilirlik katsayıları oldukça yüksektir.

HKE üzerinde, daha önce yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yeterli görüldüğünden, bu araştırmada yeni bir geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına gerek duyulmamıştır.

¹³ G. Kızıltan. *Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Etmenler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1984), s.73.

¹⁴ G. Bilâl. *Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1984), s.68.

D. Kişisel Bilgi Anketi: (Ek-IV).

Araştırmada, bağımlı değişken olan "ahlaki yargıyı" etkileyebileceği ve ahlaki yargı ile ilişkisi olabileceği düşünülen bazı bağımsız değişkenler belirlenmiştir.

Bağımsız değişkenlerin belirlenmesinde konu ile ilgili yayın ve araştırmalar taranmış ve bu konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda, ahlaki yargıyı etkileyebileceği ve ilişkili olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerden bazıları şöyle belirlenmiştir: Öğrencinin benlik tasarımı, uyum düzeyi, okuduğu fakülte, sınıfı, cinsiyeti, yaşı, mezun olduğu lise, lise mezuniyet kolu, akademik başarı durumu, zekâ ve kavrama gücü, yerleşim yeri, anne-babasının tutumu, anne-babasının mesleği, anne-babasının öğrenim durumu, ailenin ekonomik durumu, kardeş sayısı ve ailedeki kişi sayısı.

Bilgilerin Toplanması:

Araştırmada kullanılan anket ve envanterlerin uygulanmaları 1991-1992 öğretim yılında Nisan ve Mayıs ayları içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce , ilgili yerlerden gerekli izinler alınmış ve hangi ders saatlerinde uygulama yapılacağı ilgili dersin öğretim elamanlarından önceden randevu alınarak belirlenmiştir.

Anket ve envanterlerin uygulanması, ders saatleri içinde araştırmacı tarafından yapılmıştır. Tıp Fakültesi dördüncü sınıf öğrencileri , envanteri cevaplandırmak için uygun ders saati bulunamadığından, anket ve envanterleri ders saati dışında cevaplandırmışlardır. Ancak, ders saati dışında cevaplandırmak üzere verilen 51 anketten sadece 29'u iade edilmiştir.

Uygulama yapılan sınıflarda, uygulamadan önce araştırmanın amacı, bilgi toplama araçları ve nasıl cevaplandırılacağı hakkında açıklamalar yapılmış, öğrencilerin uygulama sırasındaki soruları cevaplandırılmıştır. Anket ve envanterleri, gönüllü olarak almak istemeyen öğrencilere uygulama yapılmamıştır.

Anket ve envanterlerin samimi ve doğru olarak cevaplanmasını sağlamak amacı ile, öğrencilerin ankete ve envanter cevap kağıtlarına kimlikleri hakkında herhangi bir tanıtıcı bilgi yazmalarına gerek olmadığı belirtilmiştir.

Anket ve envanterlerin uygulanması sırasında, öğrencilerin cevaplamalarını dikkatli ve ciddi bir şekilde yaptıkları gözlenmiştir. Anket ve envanterlerin cevaplandırılması en çok iki ders saatinde (90 dakikada) bitirilmiştir.

Bilgilerin Analizi:

Anket ve envanterlerin uygulanmasından sonra, cevap kağıtlarının elle puanlanması işlemine başlanmıştır.

Önce, cevap kağıtları ve kişisel bilgi anketleri tek tek incelenerek, eksik ve yanlış cevaplama yapılanlar ayıklanmıştır. Ahlaki Yargılar Envanteri ve Hacettepe Kişilik Envanteri cevap kağıtlarında, geçerlik puanı, kabul sınırı dışında olanlar değerlendirme dışı tutulmuştur.

Ahlaki Yargılar Envanteri cevap kağıtlarında 7 ve daha fazla (5 öykü için) M geçerlik puanı olanlar ve maddeleri sıralamaları ile derecelendirmeleri arasında tutarsızlık görülen 82 adet cevap kağıdı değerlendirmeye katılmamıştır.

Aynı şekilde, 5 ve daha az geçerlik (G) puanı olan Hacettepe Kişilik Envanteri cevap kağıtlarından 20 tanesi değerlendirme dışı tutulmuştur.

Kişisel Bilgi Anketinde, kimi öğrenciler tarafından bazı soruların cevapsız bırakılması nedeniyle, "Bulgular" bölümünde denencelere göre, bağımsız değişken gruplarında öğrenci sayıları toplamı farklılık göstermiştir.

Her öğrenciye ait ahlaki yargı, benlik tasarımı ve uyum puanları bulunarak cevap kağıtlarına yazılmıştır. Sonra, bağımsız değişkenlere göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanları bilgi işlem cetvellerine kodlanmıştır. Böylece, toplanan bilgiler istatistiksel işlemlere hazır hale getirilmiştir.

İstatistiksel işlemler, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Bilgi İşlem Merkezi'nde yapılmıştır.

İstatistiksel analizde, önce her bağımsız değişkene ait grupların ahlaki yargı puan ortalamaları (\bar{X}), standart sapmalar (S), standart hataları ve öğrenci sayısı (n) bulunmuştur. Elde edilen sayısal bilgilerin tablolar halinde dökümü yapılmıştır.

Denencelerin test edilmesinde, bağımsız değişken gruplarına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını incelemek amacı ile, ikiden çok grupta tek yönlü varyans analizi (F testi) uygulanmıştır. İkili grupta ve varyans analizi sonucunda F değerinin önemli bulunduğu durumlarda, ikişerli gruplar, t-testi ile karşılaştırılarak ortalamalar arasındaki farkın hangi gruplar arasında önemli olduğuna bakılmıştır.

Grup ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü için en az .05 düzeyi kabul edilmiştir. Ancak, daha yüksek (.01

ve .001) düzeylerde önemli olanlar da tablolarda belirtilmiştir.

Bulguların analizinden elde edilen sonuçlar, araştırmanın denencelerine cevap olabilecek bir düzen içinde tablolalaştırılmış ve "Bulgular" bölümünde sunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın alt problemleri ve denenceleri doğrultusunda, toplanan bilgilerin istatistik analizleri sonucunda elde edilen veriler işlenip tablolandırılmıştır. Bulgular belirli bir sıra ile sunulmuş denenceler sonuçlandırılmıştır. Denencelere göre, gruplar arasında karşılaştırmalar yapılarak, uygun olan istatistiksel işlemlerle sonuçların önemli olup olmadığı test edilmiştir.

Bulguların analizinde, öğrencilerin kişisel özelliklerine ilişkin olarak araştırmada ele alınan değişkenlerin ahlaki yargı düzeylerine etkisini incelemek için, her değişkenle ilgili grupların öğrenci sayısı, ahlaki yargı puan ortalamaları ve standart sapmalarını gösteren bir tablo düzenlenmiştir. Daha sonra, gruplar arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek üzere yapılan varyans analizi sonuçlarıyla ilgili bir tablo sunulmuş; gruplar arasında önemli bir fark olduğu durumlarda, bu farkın hangi gruplar arasında ve ne düzeyde olduğunu gösteren "t-testi" tabloları hazırlanmıştır.

Tablolarda kullanılan kısaltmaların anlamları aşağıda verilmiştir:

n: Öğrenci sayısı

\bar{X} : Aritmetik ortalama

S: Standart sapma

KT: Kareler toplamı

SD: Serbestlik derecesi

KO: Kareler ortalaması

1. Genel Olarak Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 1. "Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, geleneksel düzeyde bulunmaktadır."

"Yöntem" bölümünde de belirtildiği gibi P puanı, öğrencilerin Ahlaki Yargılar Envanteri'ndeki maddeleri önemlilik sıralamaları sonucu ahlaki yargılarını oluştururken 5. ve 6. evreye (gelenek ötesi düzeye) verdikleri ağırlığı göstermektedir. Yani, P puanı, öğrencilerin prensiplere dayalı en üst düzeydeki ahlaki yargılara verdiği önemi belirtmektedir. Öğrencilerin 3.ve 4. evre puanları ise "geleneksel düzeye" verdikleri ağırlığı göstermektedir.

Ahlaki Yargılar Envanteri'nden alınabilecek en yüksek P puanı "100"(yüz), en düşük puan ise "0" (sıfır) olabilmektedir. Uygulama sonucunda en düşük puan 4, en yüksek puan ise 72 olmuştur. Öğrencilerden elde edilen P puanlarının daha çok 30 ile 40 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Araştırma örneğine giren 1075 öğrenciden elde edilen ahlaki yargı P puanlarının genel ortalaması 32.19 ve standart sapması 11.22 olarak bulunmuştur.

Rest'in önerdiği biçimde, P puan değerine bağlı kalınarak öğrenciler "geleneksel" ve "gelenek ötesi" düzeylerde gruplara ayrılabilir.¹ Bu görüşe göre, P puanı 49 ve aşağısında olan öğrenciler geleneksel düzeyde; 50 ve yukarısında olanlar gelenek ötesi düzeyde kabul edilmiştir.

¹ Koyuncu, Ö.n.ver., s.77.

Buna göre, üniversite öğrencilerinin geleneksel ve gelenek ötesi düzeylere dağılımı ile ilgili elde edilen sayısal bilgiler Tablo-3'de verilmiştir.

Tablo-3
Genel Olarak Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Düzeyleri

Ahlaki Yargı Düzeyleri:	n	%
Geleneksel Düzey	1005	93.49
Gelenek Ötesi Düzey	70	6.51
Toplam:	1075	100.00

Tablo-3'de, araştırma örneğine giren 1075 öğrenciden sadece 70 tanesi, yani % 6.51'i gelenek ötesi düzeyde; %93.49'u olan 1005 öğrencinin ise geleneksel düzeyde yer aldığı görülmektedir.

Elde edilen bu sonuçlar, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin geleneksel düzeyde olduğunu ileri süren denenceyi desteklemektedir.

2. Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Fakültelere Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 2; "Fakülteler bakımından, Tıp ve İlâhiyat Fakülteleri öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer fakülte öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Bu denencede, fakülteler arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile fakülterlere göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarından elde edilen istatistik değerler Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo-4

Fakülterlere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Fakülteler:	n	\bar{X}	S
Eğitim	440	32.54	11.15
Fen-Edebiyat	177	31.50	11.36
İlâhiyat	187	31.62	11.01
Tıp	96	34.40	13.12
Ziraat	175	31.40	10.25

Tablo-4'deki bilgilere göre, Tıp Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelerden daha yüksek ahlaki yargı puan ortalaması tutturduğu gözlenmektedir. Fakülterlere göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sayısal bilgiler Tablo-5'de verilmiştir.

Tablo-5

Fakülterlere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	774.5	4	193.64	1.54	.1869
Gruplar içi	134502.7	1070	125.70		p>.05
Toplam	135277.2	1074			Önemsiz

Tablo-5'deki varyans analizi sonuçlarına göre, fakülteler bakımından öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Elde edilen bu sonuç, fakülteler bakımından üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri arasında, İlâhiyat ve Tıp Fakülteleri lehine, önemli bir fark olduğunu ileri süren denenceyi doğrulamamıştır.

3. Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 3: "Sınıf düzeyleri bakımından, dördüncü sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, alt sınıflardaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir."

Sınıflara göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait elde edilen istatistik değerler Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6

Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Sınıflar:	n	\bar{X}	S
1. Sınıf	511	31.29	11.36
2. Sınıf	154	32.06	11.88
4. Sınıf	361	33.70	10.76

Tablo-6'da, 1. ve 2. sınıflara göre, 4. sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı puanları ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Sınıflara göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup

olmadığı varyans analizi ile araştırılmış ve sonuçları Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo-7

Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	1240.3	2	620.15	4.91	.0113
Gruplar içi	129137.3	1023	126.23		p<.01
Toplam	130377.6	1025			Önemli

Tablo-7'deki sonuçlarda, sınıflara göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında .01 düzeyinde önemli bir fark olduğu görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo-8

Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Sınıflar:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
1. Sınıf-2. Sınıf	663	0.72	p>.05	Önemsiz
1. Sınıf-4. Sınıf	870	3.19	p<.01	Önemli
2. Sınıf-4. Sınıf	513	1.47	p>.05	Önemsiz

Tablo-8'deki sonuçlarda, 1. sınıf ile 2. sınıf ve 2. sınıf ile 4. sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülemezken; 1. sınıf ile 4. sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında 4. sınıf öğrencileri lehine, .01 düzeyinde önemli bir fark bulunmuştur.

Bu sonuca göre, "sınıf düzeyleri bakımından, dördüncü sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, alt sınıflardaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek olduğunu" ifade eden denence doğrulanmaktadır.

4. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 4: "Cinsiyet bakımından, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo-9

Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet:	n	\bar{X}	S
Kız	431	34.19	11.39
Erkek	642	30.88	10.98

Tablo-9'da, kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri karşılaştırıldığında, kız öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için iki grup arasında t-testi uygulanmış ve sonuçları Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo-10**Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları**

Cinsiyet:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Kız-Erkek	1071	4.73	p<.001	Önemli

Tablo-10'a göre, kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki fark .001 düzeyinde önemli bulunmuştur.

Bu sonuç "cinsiyet bakımından, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek" olduğunu ifade eden denenceyi doğrular niteliktedir.

5. Öğrencilerin Yaşlarına Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 5: "Yaşları büyük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, yaşları küçük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir"

Bu denence ile ilgili olarak, öğrencilerin yaşlarına göre ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-11'de verilmiştir.

Tablo-11**Yaşlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

Yaş:	n	\bar{X}	S
18 ve daha küçük	154	31.22	11.20
19 yaşında	183	31.89	11.50
20 yaşında	150	31.63	11.50
21 yaşında	177	34.13	11.39
22 yaşında	170	31.60	10.21
23 ve daha büyük	205	31.79	11.27

Tablo-11'deki, yaşlarına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında farkın önemli olup olmadığını test etmek amacıyla varyans analizi yapılmış ve sonuçları Tablo-12'de verilmiştir.

Tablo-12**Yaşlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

.Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	954.3	5	190.87	1.53	.1781
Gruplar içi	129288.7	1033	125.16		p>.05
Toplam	130243.0	1038			Önemsiz

Tablo-12'deki sonuçlarda, yaşlarına göre üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülemez.

Elde edilen bu sonuçların, "yaşları büyük olan

öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, yaşları küçük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek" olduğunu ileri süren denenceyi doğrulamadığı görülmüştür.

6. Öğrencilerin Mezun Oldukları Liselere Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 6: "Mezun oldukları liseler bakımından, akademik lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer lise öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek üzere, öğrencilerin mezun oldukları liselere göre ahlaki yargı puanlarına ait aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları bulunarak Tablo-13 de verilmiştir.

Tablo-13

Mezun Oldukları Liselere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Liseler:	n	\bar{X}	s
Genel Liseler	747	32.26	11.15
İmam-Hatip Lisesi	215	31.61	11.77
Endüstri Meslek Lis.	41	30.79	10.83
Mesleki Liseler	47	31.53	12.18

Tablo-13 incelendiğinde, mezun olunan liselere göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek için gruplar arasında varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-14'de verilmiştir.

Tablo-14

Mezun Oldukları Liselere Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	152.6	3	50.88	0.40	.7538
Gruplar içi	131789.1	1046	125.99		p>.05
Toplam	131941.8	1049			Önemsiz

Tablo-14'deki sonuçlarda, mezun oldukları liselere göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemektedir.

"Mezun oldukları liseler bakımından, genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer lise öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı anlaşılmıştır.

7. Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 7: "Lise mezuniyet kolları bakımından, matematik kolundan mezun öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer kollardan mezun olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek amacı ile, öğrencilerin lise mezuniyet kollarına göre ahlaki yargı puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak Tablo-15'de verilmiştir.

Tablo-15

Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Mezuniyet Kolu	n	\bar{X}	S
Matematik	374	32.09	11.15
Fen	280	32.46	11.77
Edebiyat ve Sos.Bil.	355	32.15	10.83
Başka	58	31.52	12.18

Tablo-15'de, lise mezuniyet koluna göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Öğrencilerin lise mezuniyet kollarına göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir farkın olup olmadığına bakmak için gruplar arasında varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-16'de verilmiştir.

Tablo-16

Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	50.6	3	16.85	0.13	.9368
Gruplar içi	134995.0	1063	126.99		p>.05
Toplam	135045.6	1066			Önemsiz

Tablo-16'ya göre, lise mezuniyet koluna göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülemediği görülmüştür.

Bu sonuçların, "lise mezuniyet kolları bakımından, matematik kolundan mezun öğrencilerin ahlaki yargı

düzeyleri, diğer kollardan mezun olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" şeklinde düzenlenen denenceyi doğrulamadığı görülmüştür.

8. Akademik Başarılarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 8: "Akademik başarısı 'yüksek' olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, akademik başarısı 'düşük' olanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek üzere öğrenciler; ilkokul, ortaokul ve liseden mezun oluş derecelerine göre 'pekiyi', 'iyi' ve 'orta' derece olarak üç gruba ayrılmışlardır. Ayrıca, halen üniversitedeki akademik başarısını algılayışlarına göre öğrenciler, 'iyi', 'orta' ve 'düşük' olmak üzere yine üç gruba ayrılmışlardır.

Akademik başarılarına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri; ilkokul, ortaokul ve lise mezuniyet derecelerine ve üniversitedeki akademik başarısını algılayışlarına göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Öğrencilerin ilkokul mezuniyet derecesine göre ahlaki yargı düzeyi puanlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo-17'de verilmiştir.

Tablo-17**İlkokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

Mezuniyet Derecesi:	n	\bar{X}	s
Pekiyi	845	32.49	11.42
İyi	163	30.22	10.81
Orta	22	31.00	10.02

Tablo-17'de görüldüğü gibi, ilkokulu "pekiyi" derece ile bitiren öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının "iyi" ve "orta" derece ile bitirenlerden daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Gözlenen bu ortalamalar arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek amacı ile varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-18'de verilmiştir.

Tablo-18**İlkokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	731.5	2	365.73	2.86	.0558
Gruplar içi	131133.3	1027	127.69		p>.05
Toplam	131864.8	1029			Önemsiz

Tablo-18'deki sonuçlara göre, ilkokul mezuniyet derecesine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülemediği görülmüştür.

Öğrencilerin ortaokul mezuniyet derecesine göre ahlaki yargı düzeyi puanlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo-19'da gösterilmiştir.

Tablo-19**Ortaokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

Mez. Derecesi:	n	\bar{x}	s
Pekiyi	288	32.75	12.14
İyi	624	32.18	11.06
Orta	121	31.1	10.80

Tablo-19'da, ortaokul mezuniyet derecesine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Gruplara göre ortalamalar arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi uygulanarak, sonuçları Tablo-20'de verilmiştir.

Tablo-20**Ortaokul Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	212.6	2	106.25	0.83	.4418
Gruplar içi	132548.5	1030	128.69		p>.05
Toplam	132761.1	1032			Önemsiz

Tablo-20'deki sonuçlar, ortaokul mezuniyet derecesine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark göstermemektedir.

Öğrencilerin lise mezuniyet derecesine göre ahlaki yargı puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo-21'de verilmiştir.

Tablo-21

Lise Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Mez. Derecesi	n	\bar{X}	s
Pekiyi	174	33.56	11.69
İyi	574	31.88	11.34
Orta	255	31.66	10.79

Tablo-21'deki bilgilerde, lise mezuniyet derecesi "pekiyi" olan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları, "iyi" ve "orta" mezuniyet derecelerine göre daha yüksek görülmektedir. Gözlenen bu ortalamalar arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek amacı ile varyans analizi uygulanmış ve sonuçları Tablo-22'de verilmiştir.

Tablo-22

Lise Mezuniyet Derecesine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	448.8	2	224.42	1.77	.1691
Gruplar içi	126936.5	1000	126.94		p>.05
Toplam	127385.3	1002			Önemsiz

Tablo-22'ye göre, lise mezuniyet derecesi bakımından öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin üniversitedeki akademik başarılarını algılayışlarına göre ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-23'de verilmiştir.

Tablo-23

**Üniversitedeki Akademik Başarılarını Algılayışlarına
Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının
Ortalama ve Standart Sapmaları**

Başarı Düzeyi:	n	\bar{X}	S
Pekiyi (100-80)	33	31.45	12.18
İyi (79-60)	466	32.50	11.45
Orta (59-50)	499	31.80	10.89
Düşük (49-0)	44	34.64	11.64

Tablo-23'teki, üniversitedeki akademik başarılarını algılayışlarına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek amacı ile varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-24'te verilmiştir.

Tablo-24

**Üniversitedeki Akademik Başarılarını Algılayışlarına
Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının
Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	399.8	3	133.29	1.05	.3698
Gruplar içi	131676.9	1038	126.86		p>.05
Toplam	132076.7	1041			önemsiz

Tablo-24'deki sonuçlara göre, üniversitedeki akademik başarılarını algılayışlarına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin ilkokul, ortaokul, lise mezuniyet dereceleri ve üniversitedeki akademik başarılarını algılayışlarına göre ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemiştir.

Bu sonuçlara göre, "akademik başarısı 'yüksek' olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, akademik başarısı 'düşük' olanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı anlaşılmıştır.

9. Zekâ Düzeylerini Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 9: "Kendi zekâ düzeyini 'üstün' olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kendi zekâ düzeyini 'normal' olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek amacı ile öğrencilerin kendi zekâlarını üstün ve normal algılayışlarına göre ahlaki yargı puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo-25'te verilmiştir.

Tablo-25

Öğrencilerin Kendi Zekâ Düzeylerini Algılayışlarına Göre Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Zekâ Düzeyi:	n	\bar{x}	s
Üstün	224	32.71	12.38
Normal	838	32.13	10.90

Tablo-25 incelendiğinde, öğrencilerin kendi zekâ düzeylerini algılayışlarına göre, ahlaki yargı puanlarının ortalamaları birbirine yakın görülmektedir.

Elde edilen ortalamalar arasında farkın önemli olup olmadığını test etmek için iki grup arasında t-testi uygulanmış ve sonuçları Tablo-26'da verilmiştir.

Tablo-26

Kendi Zekâ Düzeylerini Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Zekâ Düzeyi:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Üstün-Normal	1060	0.65	p>.05	Önemsiz

Tablo-26'daki sonuca göre, kendi zekâ düzeylerini algılayışlarına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Bu sonucun, "kendi zekâ düzeyini 'üstün' olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kendi zekâ düzeyini 'normal' olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksektir" şeklinde ifade eden denenceyi doğrulamadığı anlaşılmıştır.

10. Kendi Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 10: "Kendi kavrama gücünü 'yüksek' olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kavrama gücünü 'düşük' algılayanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi sınamak üzere, öğrenciler kendi kavrama

güçlerini arkadaşları ile karşılaştırdığında 'yüksek', 'orta' ve 'düşük' olarak algılayışlarına göre üç gruba ayrılmışlardır.

Kavrama gücünü farklı algılayan bu üç grup öğrencinin ahlaki yargı puan ortalaması ve standart sapmaları Tablo-27'de verilmiştir.

Tablo-27

Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Kavrama Gücü:	n	\bar{x}	s
Yüksek	375	32.54	11.50
Orta	665	32.15	11.19
Düşük	45	27.96	10.40

Tablo-27'de, kavrama gücünü "yüksek" ve "orta" olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının, kavrama gücünü "düşük" algılayanlara göre daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Kavrama gücünü algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farka, varyans analizi uygulanarak bakılmış ve sonuçlar Tablo-28'de verilmiştir.

Tablo-28

Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	843.8	2	421.91	3.33	.0352
Gruplar içi	134952.9	1064	126.84		p<.05
Toplam	135796.7	1066			Önemli

Tablo-28'deki sonuçlar, kavrama gücünü algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalamaları arasında .05 düzeyinde önemli fark olduğunu göstermektedir.

Kavrama gücünü algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için yapılan ikili karşılaştırmalarla ilgili t-testi sonuçları Tablo-29'da verilmiştir.

Tablo-29

Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Kavrama Gücü:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Yüksek-Orta	1020	0.52	$p > .05$	Önemsiz
Yüksek-Düşük	400	2.75	$p < .01$	Önemli
Orta-Düşük	708	2.61	$p < .01$	Önemli

Tablo-29'da görüldüğü gibi, kavrama gücünü "yüksek" ve "orta" olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalamalar ile kavrama gücünü "düşük" olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalamalar arasında .01 düzeyinde önemli bir fark bulunmuştur.

Böylece, "kendi kavrama gücünü 'yüksek' olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kavrama gücünü 'düşük' algılayanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denence doğrulanmıştır.

11. Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 11: "Hayatının çoğunu büyük şehirlerde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, hayatının çoğunu küçük şehir, kasaba ve köyde geçiren öğrencilerinkine göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek için öğrenciler hayatının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin hayatlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine göre, ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-30'da verilmiştir.

Tablo-30

Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Yerleşim Yeri:	n	\bar{x}	s
Köy	138	31.71	10.91
Kasaba	156	31.36	10.77
Küçük şehir	397	32.38	11.51
Büyük şehir	363	32.40	11.41

Tablo-30'da görüldüğü gibi, hayatının çoğunu küçük ve büyük şehirlerde geçiren öğrenciler daha yüksek bir ortalama tutturmuşlardır. Ortalamalar arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-31'de verilmiştir.

Tablo-31

**Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre
Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının
Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	168.4	3	56.14	0.44	.7281
Gruplar içi	133815.3	1050	127.44		p>.05
Toplam	133983.7	1053			Önemsiz

Tablo-31'deki sonuçlara göre, hayatının çoğunu geçirdiği yerleşim yerine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülememiştir.

Bu sonuçların, "hayatının çoğunu büyük şehirlerde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, hayatının çoğunu küçük şehir, kasaba ve köyde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" şeklinde düzenlenen denenceyi doğrulamadığı görülmüştür.

12. Anne-Baba Tutumlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 12: "Anne-babalarının tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek amacı ile, anne-babalarının tutumlarını demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayışlarına göre öğrenciler dört gruba ayrılmıştır. Öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, annenin tutumu ve babanın tutumuna göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Annelerinin tutumlarını algılayışlarına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapmaları Tablo-32'de verilmiştir.

Tablo-32

**Annelerinin Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin
Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve
Standart Sapmaları**

Annenin Tutumu:	n	\bar{X}	S
Demokratik	504	32.43	11.04
Otoriter	95	32.53	12.16
Aşırı Koruyucu	383	32.05	11.35
İlgisiz	34	31.71	10.54

Tablo-32'de görüldüğü gibi, 504 öğrenci(%50) annelerinin tutumunu demokratik ve 383 öğrenci(%38) aşırı koruyucu olarak algılamıştır. Annelerinin tutumunu ilgisiz olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalaması diğer gruplara göre düşük gözükmemektedir.

Annelerin tutumunu algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını anlamak için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-33'de verilmiştir.

Tablo-33**Annelerinin Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	49.0	3	16.32	0.13	.9390
Gruplar içi	128082.5	1012	126.56		p>.05
Toplam	128131.5	1015			Önemsiz

Tablo-33'deki sonuçlar; annelerinin tutumunu algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark göstermemektedir.

Babalarının tutumlarını algılayışına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait aritmetik ortalama ve standart sapmalar Tablo-34'te verilmiştir.

Tablo-34**Babalarının Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

Babanın Tutumu:	n	\bar{X}	S
Demokratik	578	32.34	11.19
Otoriter	238	31.69	10.80
Aşırı Koruyucu	155	32.43	12.42
İlgisiz	55	31.89	11.57

Tablo-34'deki bilgilere göre, öğrencilerin çoğunluğu (%56) babalarının tutumunu demokratik olarak algılamıştır. Babalarının tutumuna göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında bir farklılığın olup olmadığını incelemek için gruplar arasında varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-35'de verilmiştir.

Tablo-35**Babalarının Tutumlarını Algılayışına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	86.0	3	28.65	0.22	.8791
Gruplar içi	130888.3	1022	128.07		p>.05
Toplam	130974.3	1025			Önemsiz

Tablo-35'deki sonuçlara göre, babalarının tutumlarını algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Anne ve babalarının tutumunu algılayışına göre elde edilen bu sonuçların, "anne-babalarının tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denenceyi doğrulamadığı görülmüştür.

13. Anne-Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 13: "Anne-babalarının öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının öğrenim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi incelemek amacı ile, öğrenciler anne-babalarının öğrenim düzeyine göre; anne-babası "okur-yazar değil", "okur-yazar", "ilkokul mezunu", "ortaokul mezunu", "lise mezunu" ve "yüksekokul mezunu" olmak üzere altı gruba ayrılmıştır.

Öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, annenin öğrenim düzeyine ve babanın öğrenim düzeyine göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Annenin öğrenim düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-36'da verilmiştir.

Tablo-36

Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Öğrenim Düzeyi:	n	\bar{X}	s
Okur-yazar değil	259	31.95	11.06
Okur-yazar	221	32.44	11.01
İlkokul mezunu	399	32.39	11.13
Ortaokul mezunu	50	31.04	10.78
Lise mezunu	54	33.96	12.32
Yüksekokul mezunu	53	34.19	12.01

Tablo-36'da görüldüğü gibi, öğrencilerin yaklaşık %25'inin annesi okur-yazar değil, %21'inin annesi okur-yazar, %39'unun annesi ilkokul mezunu, %5'inin annesi ortaokul, %5'inin lise ve %5'inin de yüksekokul mezunudur.

Öğrenci gruplarından en yüksek ahlaki yargı puan ortalamasının, annesi lise mezunu olan ($\bar{X}=33.96$) ve yüksekokul mezunu olanlar da ($\bar{X}=34.19$) gözlenmektedir.

Annenin öğrenim düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek için, varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-37'de verilmiştir.

Tablo-37

Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	447.7	5	89.54	0.72	.6137
Gruplar içi	128770.8	1030	125.02		p>.05
Toplam	129218.5	1035			Önemsiz

Tablo-37'deki sonuçlara göre, annenin öğrenim düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemiştir.

Babanın öğrenim düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-38'de verilmiştir.

Tablo-38

Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Öğrenim Düzeyi:	n	\bar{x}	s
Okur-yazar değil	51	34.51	14.02
Okur-yazar	138	31.09	11.66
İlkokul mezunu	411	32.45	10.76
Ortaokul mezunu	98	33.45	11.45
Lise mezunu	132	31.64	12.29
Yüksekokul mezunu	198	32.12	11.27

Tablo-38'de, öğrencilerin babalarının çoğunluğunun (%40) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Babanın öğrenim düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçlar Tablo-39'da gösterilmiştir.

Tablo-39

Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	654.2	5	130.84	1.01	.4158
Gruplar içi	133409.1	1022	130.54		p>.05
Toplam	134063.3	1027			Önemsiz

Tablo-39'daki sonuçlar ile, babanın öğrenim düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı anlaşılmıştır.

Anne-babanın öğrenim düzeyi ile ilgili olarak elde edilen bu sonuçlara göre; "anne-babalarının öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babalarının öğrenim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı görülmüştür.

14. Anne-Babalarının Mesleklerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 14: "Anne-babalarının meslekleri bakımından, anne-babası serbest meslek sahibi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babası diğer mesleklerden olanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek amacı ile, öğrenciler anne-baba meslekleri bakımından "serbest meslek, esnaf-zanaatkâr, memur, işçi ve çiftçi" gibi gruplara ayrılmıştır.

Öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne mesleğine ve baba mesleğine göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Anne mesleğine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-40'da verilmiştir.

Tablo-40

Annenin Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Annenin Mesleği:	n	\bar{X}	S
Serbest meslek	14	35.14	11.92
Esnaf-Zanaatkâr	5	33.60	11.26
Memur	79	33.27	12.93
İşçi	31	31.22	11.14
Çiftçi	45	30.53	10.92
Ev kadını	858	32.23	11.17

Tablo-40'daki bilgilerde, 858 öğrencinin(%83) annesinin ev kadını olduğu görülmektedir.

Annenin mesleğine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-41'de verilmiştir.

Tablo-41

Annenin Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	373.3	5	74.66	0.58	.7176
Gruplar içi	131332.8	1026	128.01		p>.05
Toplam	131706.1	1031			Önemsiz

Tablo-41'deki sonuca göre, annenin mesleğine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Baba mesleğine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-42'de verilmiştir.

Tablo-42

Babanın Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Babanın Mesleği:	n	\bar{X}	S
Serbest Meslek	151	33.38	12.06
Esnaf-Zanaatkâr	91	32.13	9.97
Memur	322	31.83	10.98
İşçi	214	32.35	11.14
Çiftçi	173	30.79	11.31
İşsiz	17	29.65	11.47
Başka	21	33.71	12.48

Tablo-42'de görüldüğü gibi, öğrencilerden 322'sinin baba mesleği memur ve 214'ünün baba mesleği işçidir. Öğrencilerden 21 tanesi, babasının mesleği, tabloda verilen meslekler dışında görmüş ve "Başka" seçeneğini işaretlemiştir.

Baba mesleğine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın önemine bakmak için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-43'de verilmiştir.

Tablo-43

Babanın Mesleğine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	734.2	6	122.37	0.98	.4411
Gruplar içi	123136.1	982	125.39		p>.05
Toplam	123870.3	988			Önemsiz

Tablo-43'deki sonuçlara göre, baba mesleği bakımından öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

Anne ve baba mesleğine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyi ile ilgili elde edilen sonuçların, "anne-babalarının meslekleri bakımından, anne-babası serbest meslek sahibi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babası diğer mesleklerden olanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denenceyi doğrulamadığı anlaşılmıştır.

15. Ailede Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 15: "Ailedeki kişi sayısı bakımından, ailesinde dört kişi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinde dört kişiden az ve daha çok kişi olanlara göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek amacı ile, öğrenciler ailedeki kişi sayısına göre dört gruba ayrılmıştır. Bu dört gruba göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-44'te verilmiştir.

Tablo-44

Ailedeki Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Kişi sayısı:	n	\bar{X}	S
3 ve daha az	153	31.27	12.33
4 kişi	248	32.07	10.27
5 kişi	279	32.57	11.98
6 ve daha çok	354	32.48	10.85

Tablo-44'deki sayısal bilgilerde görüldüğü gibi, ailedeki kişi sayısına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları birbirine benzerlik göstermektedir. Ailedeki kişi sayısına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-45'de verilmiştir.

Tablo-45**Ailedeki Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	201.4	3	67.15	0.53	.6666
Gruplar içi	130641.7	1030	126.84		p>.05
Toplam	130843.1	1033			Önemsiz

Tablo-45'teki sonuçlara göre, ailedeki kişi sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı puanları ortalamaları arasında önemli bir fark görülememiştir.

Bu sonuçlara göre, "ailedeki kişi sayısı bakımından, ailesinde dört kişi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinde dört kişiden az ve daha çok kişi olanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı anlaşılmıştır.

16. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 16: "Kardeş sayısı bakımından, iki kardeşi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kardeşi ikiden az ve daha çok olan öğrencilerinkinden daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek üzere, kardeş sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-46'da verilmiştir.

Tablo-46**Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları**

Kardeş Sayısı:	n	\bar{X}	S
Kardeşi olmayan	12	32.17	15.60
1 kardeşi olan	150	32.15	11.18
2 kardeşi olan	184	32.66	11.23
3 kardeşi olan	210	31.86	11.60
4 kardeşi olan	195	32.73	11.25
5 ve daha çok	295	32.09	10.98

Tablo-46'daki bilgilerde, kardeş sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları birbirine yakın olarak görülmektedir.

Kardeş sayısına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını anlamak için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-47'de verilmiştir.

Tablo-47**Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	118.2	5	23.65	0.19	.9663
Gruplar içi	132483.1	1040	127.39		p>.05
Toplam	132601.3	1045			Önemsiz

Tablo-47'deki sonuçlar. kardeş sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir.

Böylece, "kardeş sayısı bakımından, iki kardeşi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kardeşi ikiden az ve çok olan öğrencilerinkinden daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı anlaşılmıştır.

17. Ailedeki Çocuk Doğum Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 17: "Ailedeki çocuk doğum sırası bakımından, ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer çocukların ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek üzere, öğrencilerin doğuş sırasına göre ahlaki yargı puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-48'de verilmiştir.

Tablo-48

Ailedeki Çocuk Doğum Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Çocuk sırası:	n	\bar{x}	s
1. çocuk	368	32.14	11.35
2. çocuk	231	32.43	11.46
3. çocuk	169	32.49	10.81
4. ve sonrası	269	32.42	11.18

Tablo-48'de, ailedeki çocuk sırasına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları birbirine yakın olarak görülmektedir. Ortalamalar arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek için uygulanan varyans analizi sonuçları Tablo-49'da verilmiştir.

Tablo-49

Ailedeki Çocuk Doğum Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	22.5	3	7.51	0.06	.9757
Gruplar içi	130605.7	1033	126.43		p>.05
Toplam	130628.2	1036			Önemsiz

Tablo-49'da, ailedeki çocuk doğum sırasına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, "ailedeki çocuk doğum sırası bakımından, ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer çocukların ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı görülmüştür.

18. Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 18: "Ailesinin ekonomik durumu 'yüksek' olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinin ekonomik durumu 'orta' ve 'düşük' olanlarınkine göre daha yüksektir."

Ailenin ekonomik durumuna göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri; ailenin ortalama aylık geliri, ailede kişi başına düşen ortalama aylık gelir ve ailenin ekonomik durumunu öğrencilerin algılayışı bakımından ayrı ayrı incelenmiştir.

Bu denencenin üç açıdan incelenmesinin nedeni, ailenin ekonomik durumunun aileye, ortalama aylık gelire ve ailedeki kişi sayısına göre değişebileceği düşüncesidir. Ayrıca, ekonomik durum, bazen kişiden kişiye değişebilen görece bir kavramdır.

Ailenin ortalama aylık gelirin'e göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-50'de verilmiştir.

Tablo-50

Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Aylık Gelir (TL):	n	\bar{X}	S
2 milyondan az	354	32.21	10.84
2 milyon-5 milyon	503	32.21	11.55
5 milyondan çok	150	33.14	11.22

Tablo-50'deki bilgilerde, 354 öğrencinin(%35) ailesinin ortalama aylık gelirin'inin 2 milyon TL'den az, 503 öğrencinin(%50) ailesinin ortalama aylık gelirin'inin 2 milyon-5 milyon TL. arasında olduğu ve 150 öğrencinin(%15) ailesinin ortalama aylık gelirin'inin de 5 milyon TL.'den çok olduğu görülmektedir.

Ailenin ortalama aylık gelirin'e göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında bir fark olup olmadığı varyans analizi ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo-51'de verilmiştir.

Tablo-51**Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Öğrencilerin
Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	110.5	2	55.21	0.44	.6529
Gruplar içi	127258.2	1004	126.75		p>.05
Toplam	127368.7	1006			Önemsiz

Tablo-51'deki sonuçlarda, ailenin ortalama aylık gelire göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanları ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı görülmektedir.

Ailede kişi başına düşen ortalama aylık gelire göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-52 de verilmiştir.

Tablo-52**Ailede Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelire Göre
Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının
Ortalama ve Standart Sapmaları**

Kişi başına düşen ortalama aylık gelir:	n	\bar{X}	S
500 bin TL. den az	588	32.20	11.03
500 bin TL.-1 milyon TL.	357	32.43	11.59
1 milyon TL. den çok	92	30.68	10.18

Tablo-52'deki bilgilerde, 588 öğrencinin(%57) ailesinde kişi başına düşen gelir 500 bin TL.'den az, 357 öğrencinin(%34) ailesinde 500 bin TL. ile 1 milyon TL. arasında ve 92 öğrencinin(%9) ailesinde kişi başına düşen

ortalama aylık gelir de 1 milyon TL.'den çoktur.

Ailede kişi başına düşen ortalama aylık gelire göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-53'de verilmiştir.

Tablo-53

Ailede Kişi Başına Düşen Ortalama Aylık Gelire Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	227.3	2	113.63	0.91	.4042
Gruplar içi	128705.7	1034	124.47		p>.05
Toplam	128933.0	1036			Önemsiz

Tablo-53'de, ailede kişi başına düşen ortalama aylık gelire göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı görülmüştür.

Ailenin ekonomik durumunu Türkiye ölçeğinde algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalaması ve standart sapması Tablo-54'de verilmiştir.

Tablo-54'deki bilgilere göre, 40 öğrenci(%4) ailesinin ekonomik durumunu Türkiye ölçeğinde "yüksek" olarak, 768 öğrenci(%73) "orta" ve 242 öğrenci(%23) "düşük" olarak algılamıştır.

Tablo-54

**Ailenin Ekonomik Durumunu Algılayışına Göre
Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının
Ortalama ve Standart Sapmaları**

Ailenin Ekonomik Durumunu Algılayışı:	n	\bar{X}	S
Yüksek	40	30.75	11.49
Orta	768	32.17	11.38
Düşük	242	32.18	10.98

Ailenin ekonomik durumunu Türkiye ölçeğinde algılayışına göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-55'de verilmiştir

Tablo-55

**Ailenin Ekonomik Durumunu Algılayışına Göre
Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi
Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	373.3	5	74.66	0.58	.7421
Gruplar içi	131332.8	1026	128.00		p>.05
Toplam	131706.1	1031			Önemsiz

Tablo-55'deki sonuçlarda, ailenin ekonomik durumunu algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı görülmüştür.

Ailenin ekonomik durumuna göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin incelenmesinde; ailenin ortalama aylık ge-

liri, ailede kiři başına dūřen ortalama aylık gelir ve ailenin ekonomik durumunu algılayışı ile ilgili olarak elde edilen sonuçlar, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık ortaya koymamıştır.

Bu sonuçlara göre, "ailesinin ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, ailesinin ekonomik durumu orta ve düşük olanlarınkine göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulanmadığı anlaşılmıştır.

19. Benlik Tasarımı Düzeylerine Göre ğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 19: "Benlik tasarımı düzeyi 'yüksek' olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, benlik tasarımı düzeyi 'düşük' olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir."

Bu denenceyi incelemek için, öğrenciler benlik tasarımı düzeyine göre, "yüksek", "orta" ve "düşük" olarak üç gruba ayrılmıştır.

Öğrencilerin benlik tasarımı puanlarının aritmetik ortalaması 50.22; standart sapması ise 26.00 olarak bulunmuştur. Benlik tasarımı puan ortalamasından bir standart sapma düşük olan (24) benlik tasarımı puanı ve ortalamadan bir standart sapma yüksek olan (76) benlik tasarımı puanı; öğrencileri benlik tasarımı düzeyine göre "yüksek-orta-düşük" olarak üç gruba ayırmada sınır noktalar olarak kabul edilmiştir.

Buna göre, 23 ve daha düşük benlik tasarımı puanı alanlar "düşük"; 24 ile 76 arası benlik tasarımı puanı alanlar

"orta"; 77 ve daha yüksek benlik tasarımı puanı alan öğrenciler "yüksek" benlik tasarımı düzeyinde kabul edilmiştir.

Benlik tasarımı düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-56'da verilmiştir.

Tablo-56

Benlik Tasarımı Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Benlik Tasarımı Düzeyi:	n	\bar{X}	S
Yüksek	134	34.31	10.95
Orta	500	32.13	11.03
Düşük	141	29.89	9.25

Tablo-56'daki sayısal bilgilerde, 134 öğrencinin(%17) 'yüksek' benlik tasarımı düzeyine, 500 öğrencinin(%65) 'orta' ve 141 öğrencinin(%18) de 'düşük' benlik tasarımı düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo-56'da, benlik tasarımı düzeyi yükseldikçe, ahlaki yargı puan ortalamalarının da yükseldiği gözlenmektedir.

Benlik tasarımı düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-57'de verilmiştir.

Tablo-57**Benlik Tasarımı Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	1343.4	2	671.71	5.85	.0034
Gruplar içi	88591.5	772	114.76		p<.01
Toplam	89934.9	774			Önemli

Tablo-57'deki sonuçlar, benlik tasarımı düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında(p<.01 düzeyinde) önemli bir fark olduğunu göstermektedir.

Benlik tasarımı düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkların nasıl değiştiğini görmek amacı ile t-testi uygulanmıştır. İkişerli gruplar arasında uygulanan t-testi sonuçları Tablo-58'de gösterilmiştir.

Tablo-58**Benlik Tasarımı Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları**

Benlik Tasar. Düzeyi:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Yüksek-Orta	632	2.07	p<.05	Önemli
Yüksek-Düşük	273	3.61	p<.001	Önemli
Orta-Düşük	639	2.43	p<.05	Önemli

Tablo-58'de, benlik tasarımı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları ile benlik tasarımı düzeyi orta olan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde önemli bir fark görülmektedir.

Benlik tasarımı düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .001 düzeyinde önemli fark görülmüştür.

Benlik tasarımı düzeyi orta ve düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında ise .05 düzeyinde önemli bir fark bulunmuştur.

Bu sonuçlara göre, "benlik tasarımı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, benlik tasarımı düzeyi düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denencenin doğrulandığı anlaşılmıştır.

20. Uyum Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Denence 20: "Kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, uyum düzeyi düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir."

Bu denenceyi test etmek üzere, öğrenciler uyum düzeylerine göre; "yüksek", "orta" ve "düşük" olarak üç gruba ayrılmıştır.

Kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Öğrencilerin kişisel uyum puanlarının aritmetik ortalaması 41.95; standart sapması ise 12.94 olarak bulunmuştur.

Kişisel uyum puan ortalamasından bir standart sapma düşük olan 29.01'den düşük kişisel uyum puanı alan öğrenciler "düşük" uyum düzeyinde, ortalamadan bir standart

sapma yüksek olan 54.89'dan yüksek kişisel uyum puanı alan öğrenciler "yüksek" uyum düzeyinde ve 29.01 ile 54.89 arasında kişisel uyum puanı alan öğrenciler de "orta" uyum düzeyinde kabul edilmiştir.

Kişisel uyum düzeylerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-59'da verilmiştir.

Tablo-59

Kişisel Uyum Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Kişisel Uyum Düzeyi:	n	\bar{X}	S
Yüksek	64	34.09	10.97
Orta	256	32.73	11.70
Düşük	68	29.15	10.53

Tablo-59'daki bilgilere göre, 64 öğrenci(%16) "yüksek" kişisel uyum düzeyinde, 256 öğrenci(%66) "orta" kişisel uyum düzeyinde ve 68 öğrenci(%18) "düşük" kişisel uyum düzeyinde görülmektedir.

Yine Tablo-59'da, öğrencilerin kişisel uyum düzeyi yükseldikçe, ahlaki yargı puan ortalamalarının da yükseldiği gözlenmektedir.

Kişisel uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek üzere varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-60'de verilmiştir.

Tablo-60**Kişisel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	928.3	2	464.13	3.58	.0279
Gruplar içi	49938.7	385	129.71		p<.05
Toplam	50867.0	387			Önemli

Tablo-60'daki sonuçlar da, kişisel uyum düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde önemli bir fark olduğu görülmektedir.

Kişisel uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo-61'de verilmiştir.

Tablo-61**Kişisel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları**

Kişisel Uyum Düzeyi:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Yüksek-Orta	318	0.91	p>.05	Önemsiz
Yüksek-Düşük	130	2.64	p<.01	Önemli
Orta-Düşük	322	2.36	p<.05	Önemli

Tablo-61'deki sonuçlara göre, yüksek ve orta kişisel uyum düzeyine sahip öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki fark .05 düzeyinde önemsiz görülürken; yüksek ve düşük kişisel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın .01 düzeyinde;

orta ve düşük kişisel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın da .05 düzeyinde önemli olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin sosyal uyum düzeylerine göre ahlaki yargı düzeylerinin incelenmesinde ise; sosyal uyum puan ortalaması 52.28 ve standart sapması 9.44 olarak bulunmuştur.

Sosyal uyum puan ortalamasından bir standart sapma düşük olan 42.84'den düşük sosyal uyum puanı alan öğrenciler "düşük" sosyal uyum düzeyinde, ortalamadan bir standart sapma yüksek olan 61.72'den yüksek sosyal uyum puanı alanlar "yüksek" sosyal uyum düzeyinde ve 42.84 ile 61.72 arasında sosyal uyum puanı alan öğrenciler de "orta" sosyal uyum düzeyinde kabul edilmiştir.

Sosyal uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarına ait ortalama ve standart sapmalar Tablo-62'de gösterilmiştir.

Tablo-62

Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Sosyal Uyum Düzeyi:	n	\bar{X}	S
Yüksek	59	33.59	10.20
Orta	267	33.16	11.50
Düşük	62	27.77	11.92

Tablo-62'deki bilgilere göre, 59 öğrencinin(%15) yüksek sosyal uyum düzeyinde, 267 öğrencinin(%69) orta sosyal uyum düzeyinde ve 62 öğrencinin(%16) de düşük sosyal uyum düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo-57'de, öğrencilerin sosyal uyum düzeyi yükseldikçe, ahlaki yargı puan ortalamalarının da yükseldiği gözlenmektedir.

Sosyal uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli fark olup olmadığını incelemek için varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo-63'de verilmiştir.

Tablo-63

Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	1564.8	2	782.44	6.06	.0029
Gruplar içi	49739.2	385	129.19		p<.01
Toplam	51304.0	387			Önemli

Tablo-63'deki varyans analizi sonuçlarında, sosyal uyum düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .01 düzeyinde önemli fark olduğu görülmüştür.

Sosyal uyum düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek için t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-64'de verilmiştir.

Tablo-64'de, yüksek sosyal uyum düzeyindeki öğrenciler ile orta sosyal uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemektedir.

Tablo-64

Sosyal Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Sosyal Uyum Düzeyi:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Yüksek-Orta	324	0.25	$p > .05$	Önemsiz
Yüksek-Düşük	119	2.88	$p < .01$	Önemli
Orta-Düşük	327	3.65	$p < .001$	Önemli

Yüksek sosyal uyum düzeyindeki öğrenciler ile düşük sosyal uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .01 düzeyinde bir fark olduğu görülmüştür.

Ayrıca, orta sosyal uyum düzeyindeki öğrenciler ile düşük sosyal uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında da .001 düzeyinde önemli bir fark bulunmuştur.

Öğrencilerin, sosyal uyum puanları ile kişisel uyum puanlarının toplamı olan genel uyum düzeyleri ile ilgili bulgular ise aşağıda verilmiştir:

Öğrencilerin genel uyum puanlarının ortalaması 94.17 ve standart sapması 20.59 olarak bulunmuştur.

Genel uyum puan ortalamasından bir standart sapma düşük olan 73.58'den düşük genel uyum puanı alan öğrenciler "düşük" sosyal uyum düzeyinde, ortalamadan bir standart sapma yüksek olan 114.76'dan yüksek genel uyum puanı alanlar "yüksek" genel uyum düzeyinde ve 73.58 ile 114.76 arasında genel uyum puanı alan öğrenciler de "orta" genel uyum düzeyinde kabul edilmiştir.

Genel uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo-65'te verilmiştir.

Tablo-65

Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

Genel Uyum Düzeyi:	n	\bar{x}	s
Yüksek	69	33.30	11.27
Orta	249	33.18	11.73
Düşük	70	27.77	10.17

Tablo-65'te, 69 öğrencinin(%18) yüksek genel uyum düzeyinde, 249 öğrencinin(%64) orta genel uyum düzeyinde ve 70 öğrencinin(%18) de düşük genel uyum düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo-65'te, düşük genel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının, yüksek ve orta genel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarından daha düşük olduğu gözlenmektedir.

Genel uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığını test etmek için varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-66'da verilmiştir.

Tablo-66'daki sonuçlarda, genel uyum düzeyine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .01 düzeyinde önemli bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo-66**Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları**

Kaynak:	KT	SD	KO	F	p
Gruplar arası	1696.2	2	848.11	6.55	.002
Gruplar içi	49851.8	385	129.49		p<.01
Toplam	51548.0	387			Önemli

Genel uyum düzeyine göre, öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için t-testi yapılmış ve sonuçlar Tablo-67'de verilmiştir.

Tablo-67**Genel Uyum Düzeyine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları**

Genel Uyum Düzeyi:	SD	t	Önem Düzeyi	Sonuç
Yüksek-Orta	316	0.07	p>.05	Önemsiz
Yüksek-Düşük	137	3.04	p<.01	Önemli
Orta-Düşük	317	3.81	p<.001	Önemli

Tablo-67'de, yüksek genel uyum düzeyindeki öğrenciler ile orta genel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde önemli bir fark görülmektedir.

Yüksek genel uyum düzeyindeki öğrenciler ile düşük genel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında .01 düzeyinde önemli bir fark görülmektedir.

Orta genel uyum düzeyindeki öğrenciler ile düşük genel uyum düzeyindeki öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında ise .001 düzeyinde önemli bir fark olduğu görülmektedir.

Kişisel uyum, sosyal uyum ve genel uyum düzeylerine göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında yapılan varyans analizi sonucunda .05 ve .01 düzeylerinde önemli farklılık görülmüştür.

Kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri ile ilgili olarak elde edilen bu sonuçlar; "kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, uyum düzeyi düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir" şeklinde ifade edilen denenceyi doğrular niteliktedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM

Bu bölümde, araştırmada ele alınan çeşitli değişkenlere göre öğrencilerin ahlaki yargıları ile ilgili elde edilen bulguların tartışma ve yorumları, bulgular bölümünde olduğu gibi denenceler doğrultusunda aynı sıra ele alınmıştır.

1. Genel Olarak Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Araştırmanın birinci denencesinde, "Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde kayıtlı öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin geleneksel düzeyde olduğu" ileri sürülmüştü. Araştırmada elde edilen bulguların bu denenceyi doğruladığı görülmüştür (Tablo-3).

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin ancak %6.51'inin gelenek ötesi düzeye ulaşabildiği anlaşılmaktadır.

Kohlberg'e göre, gelenek ötesi düzey, çok sayıda kişinin ancak 20 yaşından sonra ulaşabildiği bir düzeydir. Gelenek ötesi düzeyde, beşinci evreye oldukça az sayıda birey ulaşabilmektedir.¹ Kohlberg, gelenek ötesi düzeydeki altıncı evre özelliklerini filozoflar dışında gösteren bireylere rastlanmadığını belirtmektedir.²

¹ Koyuncu. Ön.ver., s.45.

² Çileli. Ön.ver.. 1985. s.277.

Feather'ın (1988) araştırma bulgularında, geleneksel düzeydeki öğrencilerin ahlaki yargı P puanı ortalaması 25.58 gelenek ötesi düzeyde ise P puanı ortalaması 36.45 olarak bulunmuştur.³

Koyuncu'nun (1983) araştırma bulguları, bu araştırmada gelenek ve gelenek ötesi düzeylerine göre öğrencilerin ahlaki yargılarının dağılımı ile ilgili elde edilen bulguları destekler niteliktedir.⁴

Bu araştırma örneğine giren öğrencilerin, çoğunluğunun geleneksel düzeyde bulunması ile, toplumun ahlak kurallarını ve kalıp yargılarını olduğu gibi kabul etme eğilimi gösterdikleri anlaşılmaktadır.

2. Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Fakülte- lere Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

İkinci denencede, "fakülteler bakımından, Tıp ve İlâhiyat Fakülteleri öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri diğer fakülte öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" ileri sürülmüştü. Fakültele göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri incelendiğinde, elde edilen bulguların bu denenceyi desteklemediği, fakülteler arasında önemli bir fark bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo-5).

Bu denence, Tıp Fakültesi öğrencilerinin daha yüksek bir puan ile seçilmeleri ve İlâhiyat Fakültesi öğrencilerinin felsefe ve ahlak konuları ile ilgili dersleri okudukları

³ Feather, Ön.ver., s.239.

⁴ Koyuncu, Ön.ver., s.86.

düşüncesi ile kurulmuştur. Tıp Fakültesi öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalamaları, diğer fakülte öğrencilerinin ortalamalarına göre yaklaşık 2-3 puan daha fazla bulunmasına rağmen, varyans analizi sonucunda fakülteler arasında önemli bir fark görülmemiştir. Bu sonuçlara göre, Tıp ve İlâhiyat Fakültesi öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyi daha yüksek beklenirken, diğer fakülte öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri ile aralarında farkın önemli olmadığı anlaşılmıştır.

Fakültelere göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark olmaması, bu fakültelere öğrencilerin benzer kaynaklardan gelmeleri ve fakültelerde ahlaki yargı bakımından ayrışmamış olmaları ile açıklanabilir.

3. Sınıflara Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Üçüncü denencede, "sınıf düzeyleri bakımından, dördüncü sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, alt sınıflardaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Sınıf değişkenine göre elde edilen bulguların bu denenceyi doğruladığı görülmüştür (Tablo-7).

Bu denence, üniversite son sınıf öğrencilerinin alt sınıf öğrencilerine göre genel olarak yaş ve eğitim bakımından daha ileri seviyede olduğu için, son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerinin alt sınıflara göre daha yüksek olacağı düşünülerek kurulmuştu.

Ahlaki yargı ile ilgili yapılan çeşitli araştırmalarda, eğitim düzeyi yükseldiğinde, bireylerin ahlaki yargı düzeyinin de yükseldiğini göstermiştir.

Amerika'da yapılan 57 araştırmanın ortalamasının verildiği Tablo-2'de görüldüğü gibi, ortaokul öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalamaları 21.9, lise öğrencilerinin ahlaki yargı puan ortalaması 31.8 ve üniversite öğrencilerinin ki ise 42.3 olarak bulunmuştur. Amerika'da elde edilen bu sonuçlar, bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

4. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Dördüncü denencede, "cinsiyet bakımından, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" ileri sürülmüştü. Cinsiyete göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili elde edilen bulgular bu denencenin doğrulandığını göstermektedir (Tablo-10).

Bu denenceyi kurarken, kızların yaşlıları erkeklere göre bir kaç yıl daha önce çeşitli yönlerden gelişimlerini tamamladıkları esas alınmıştı.

Ahlaki Yargılar Envanteri-DIT ile Amerika'da yapılan 22 araştırmadan sadece ikisinde kız ve erkeklerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark gözlenmiştir.⁵

Koyuncu'nun (1983) Amerika'da 69 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada, kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı puanlarının ortalamaları arasında kızlar lehine olan 4.47'lik fark istatistiksel olarak önemli bulunmamıştır.⁶

Çileli'nin (1983) Londra'da 103 lise öğrencisi üzerinde

⁵ Rest, Ön.ver., 1979. s.7.5.

⁶ Koyuncu, Ön.ver., s.87.

yaptığı araştırmada, kız ve erkek öğrencilerin P puanları ortalamaları arasında önemli bir fark görülemezken, DIT'ın D puanları bakımından iki cins arasında önemli bir fark görülmüştür.⁷

Akkoyun'un (1987) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nden 63 kız ve 67 erkek öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada, kız öğrencilerin ahlaki yargı P puanı ortalaması 39.7 ve erkek öğrencilerininki ise 35.9 olarak bulunmuştur. Bunların t-testi ile karşılaştırılmasında, ortalamalar arasında .05 düzeyinde önemli bir fark görülmüştür.⁸ Akkoyun'un cinsiyete göre elde ettiği bulgular ile bu araştırmanın bulgularının tutarlı olduğu görülmektedir.

Şemin (1979),⁹ Özkaynak (1982)¹⁰ ve Koca (1987),¹¹ ilkokul öğrencilerinin ahlaki yargıları ile ilgili yaptıkları araştırmalarda, cinsiyet değişkeni ile çocukların ahlaki yargıları arasında önemli bir fark görülmemiştir.

Bu araştırma bulguları, Plueddemann (1989),¹² Henry (1987),¹³ Hayes ve Hambright'in (1984)¹⁴ araştırma bulguları ile de benzerlik göstermektedir.

⁷ Çileli, Ön.ver., 1981, s.93.

⁸ Akkoyun, Ön.ver., s.96.

⁹ Şemin, Ön.ver., 1979, s.28.

¹⁰ Özkaynak, Ön.ver., s.197.

¹¹ Koca ve Mangır, Ön.ver., s.42.

¹² Plueddemann, Ön.ver., s.506.

¹³ Henry, Ön.ver., s.3.

¹⁴ Hayes ve Hambright, Ön.ver., s.418.

Görülüyor ki, cinsiyet bakımından bu araştırma ile daha önce yapılan başka araştırmaların sonuçları arasında bazen tutarlılık bazen de tutarsızlık bulunmaktadır. Cinsiyete göre, ahlaki yargı ile ilgili değişik gruplar üzerinde yapılacak başka araştırmalar genel bir sonuca gidilmesinde yardımcı olabilir.

5. Öğrencilerin Yaşlarına Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Beşinci denence, "yaşları büyük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, yaşları küçük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksektir" şeklinde ifade edilmişti. Yaşlarına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili elde edilen bulguların bu denenceyi doğrulamadığı görülmüştür (Tablo-12).

Bu denence kurulurken, öğrencilerin yaşları arttıkça, zihin ve ahlaki yargı düzeyinin yükseleceği düşünülmüştü. Ancak, aralarında önemli bir fark olmamakla birlikte 21 yaşındaki öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Leming (1978), yaşları büyük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, yaşları küçük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğunu belirtmektedir.¹⁵

Rest (1979), yaşı öğrenci gruplarında DIT ile ilişkisinin olduğunu, ancak yetişkin gruplarında bu ilişkinin görülmediğini belirtmektedir.¹⁶

¹⁵ Leming, *Ön.ver.*, s.405.

¹⁶ Rest, *Ön.ver.*, 1979, s.7.6.

Çileli'nin (1981) araştırma bulguları da, DIT ile yaş değişkeni arasında önemli bir ilişki göstermemiştir.¹⁷

Bu araştırmada, örnekleme giren öğrencilerin çoğunluğu 18-23 yaşları arasındadır. Bu öğrenciler ergenliğin son dönemini, yani aynı dönemi yaşamaktadırlar. Her dönemin kendine özgü gelişim görevleri ve ortak davranış özellikleri vardır. Bu bakımdan çoğunluğu aynı dönemi yaşayan üniversite öğrencilerinin, yaşlarına göre ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülmeysi, bu öğrencilerin aynı dönemi yaşamaları ve örneklem grubunun yaş açısından homojen olması özelliği ile açıklanabilir.

6. Öğrencilerin Mezun Oldukları Liselere Göre Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Altıncı denence, "mezun oldukları liseler bakımından, genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri, diğer lise öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksektir" biçiminde ifade edilmişti. Mezun oldukları liselere göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri incelendiğinde, mezun oldukları liselere göre öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemiştir (Tablo-14).

Çileli'nin (1981) Londra'da iki farklı lise öğrenci grubu üzerinde yaptığı araştırma bulguları ile, bu araştırmadan elde edilen bulgular tutarlılık göstermektedir.¹⁸

¹⁷ Çileli, Ön.ver., 1981, s.90.

¹⁸ Aynı, s.92.

Mezun oldukları liselere göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında fark görülememesi ilginçtir. Başka öğrenci grupları üzerinde yapılacak olan araştırmaların sonuçlarına göre, bu konuda daha sağlıklı değerlendirmeler yapılabilir.

7. Lise Mezuniyet Koluna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Yedinci denencede, "lise mezuniyet kolları bakımından, matematik kolundan mezun öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, diğer kollardan mezun olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" ileri sürülmüştü. Lise mezuniyet koluna göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında, elde edilen bulgular önemli bir fark göstermemiştir (Tablo-16).

Bu denence kurulurken, matematik kolundan mezun öğrencilerin muhakeme ve yargılama gücünün daha yüksek olacağı düşünülmüştü.

Lind'in (1983) araştırmasında, meslek lisesinde öğrenim gören öğrencilerin meslek kollarına göre ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülmüştür.¹⁹

Lise matematik, fen, edebiyat ve sosyal bilimler kolundan mezun olan öğrenciler arasında, ahlaki yargı düzeyleri bakımından önemli bir fark görülememesi sonucunda, lisede iken öğrencilerin seçtikleri kollarda okudukları derslerin ve etkinliklerin, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkilemediği söylenebilir.

¹⁹ Lind, Ön.ver., s.66.

8. Akademik Başarılarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Sekizinci denencede, "akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, akademik başarısı düşük olanlara göre daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Öğrencilerin ilkokul, ortaokul ve lise mezuniyet dereceleri ile üniversitedeki akademik başarılarını algılayışlarına göre elde edilen bulguların bu denenceyi doğrulamadığı görülmüştür (Tablo-18, 20, 22, 24).

Bu denence düzenlenirken, zekâ ile başarı arasındaki ilişkinin, başarı ile ahlaki yargı arasında da olabileceği düşünülmüştü.

Öğrencilerin akademik başarıları ile çeşitli kişisel değişkenleri arasında, yapılan araştırmalarda, önemli ilişkiler görülmüştür.

Özgüven (1970), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, akademik başarıları etkileyen zihinsel olmayan faktörleri incelemiştir. Araştırma sonunda başarılı öğrencilerin, geleceğe ait beklentilerinin gerçekleşeceğine inanan, başarı derecelerini kendi beklentilerine uygun bulan, istediği bölüme giren, moralleri ve kişilerarası ilişkileri iyi olan, ana-babaları geçimli olan, ekonomik güçlüğü olmayan, lise öğrenimini resmi bir kolejde yapan ve yabancı dil bilen gençler olduğunu ortaya koymuştur.²⁰

²⁰ İ. E. Özgüven. Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1974) ss.106-107.

Akademik başarı ile benlik tasarımı ilişkisini inceleyen Arseven (1986),²¹ Can (1986)²² ve Kaya'nın (1988)²³ araştırmalarında, akademik başarı düzeyleri yüksek olan öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinin, akademik başarı düzeyi düşük olanlarınkine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Akbaş (1989) tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin akademik başarısı, kendini gerçekleştirme olumlu etkisi olduğu ortaya konmuştur.²⁴

Güngör'ün (1989) araştırmasında da öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında, akademik başarısı yüksek olanlar lehine önemli fark olduğu görülmüştür.²⁵

Rest (1979), ahlaki yargı ile başarı arasında az da olsa, bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir.²⁶

Bu sonuçlar, bu araştırma bulguları ile pek bağdaşmamaktadır. Ancak, öğrencilerin ahlaki yargıları ile başarıları arasındaki ilişki konusunda yeni araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

²¹ A. Arseven. **Akademik Benlik Tasarımı ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki Konusunda Bir İnceleme.** (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1979) s.15.

²² Can. **Ön.ver.**, s.60.

²³ M. Kaya. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Tasarımı.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1988) s.98.

²⁴ A. Akbaş. **Ergenlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1989) s.69.

²⁵ A. Güngör. **Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1989) s.82.

²⁶ Rest. **Ön.ver.**, 1979, s.7.4.

9. Kendi Zekâ Düzeylerini Algılayışlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Dokuzuncu denence, "kendi zekâ düzeyini üstün olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, kendi zekâ düzeyini normal olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu" biçiminde ifade edilmişti. Öğrencilerin zekâlarını algılayışlarına göre ahlaki yargıları ile ilgili elde edilen bulguların bu denenceyi doğrulamadığını göstermiştir (Tablo-26).

Piaget'nin ahlaki yargı gelişiminin temellerinin zihin gelişiminde olduğu görüşü, zekâ ve ahlaki yargı olgunluk düzeyi ilişkisi üzerinde araştırmalara neden olmuştur. Abel (1941), Boehm (1962), Durkin (1959), R.C. Johnson (1962), Mac Rac (1954), R.L. Krebs'in (1965) araştırma bulguları, zekâ düzeyi ile ahlaki yargı olgunluğu arasında olumlu bir ilişki olduğu doğrultusunda elde edilmiştir.²⁷

Rest (1979), zekâ bölümü ile ahlaki yargı arasında önemli ilişki olduğunu belirtmektedir.²⁸

Bu araştırmada, öğrencilerin kendi zekâ düzeylerini algılayışları ile ahlaki yargıları arasında bir ilişkinin görülememiş olması, öğrencilerin gerçek zekâ bölümleri ile zekâ düzeylerini algılayışları arasındaki farklılıktan ileri gelebilir.

Zekâ ile ahlaki yargı arasındaki ilişkinin araştırılmasında, zekâ değişkenini objektif olarak belirleyen ölçme araçları kullanıldığında daha geçerli sonuçlar elde edilebilir.

²⁷ Çileli, Ön.ver., 1986, s.78.

²⁸ Rest, Ön.ver., 1979, s.7.3.

10. Kendi Kavrama Gücünü Algılayışına Göre Öğrenciler-in Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onuncu denence, "kendi kavrama gücünü yüksek olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, kavrama gücünü düşük algılayanlara göre daha yüksek olduğu" biçiminde ifade edilmişti. Kavrama gücünü algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili elde edilen bulguların, bu denenceyi doğruladığı görülmüştür (Tablo-28).

Bu denence kurulurken, zekâ ile ilgili olan kavrama gücünün, ahlaki yargı ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Ahlaki yargı, çelişkili bir durumda, bir yönde karar vermeyi gerektirir. Bu ise, bireyin konuyu kavrama gücü ve yeteneğine bağlıdır.

Bu araştırmada, kavrama gücünü yüksek ve orta düzeyde algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, kavrama gücünü düşük olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek bulunması, ahlaki yargı ile kavrama gücü arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

11. Hayatının Çoğunu Geçirdiği Yerleşim Yerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onbirinci denence, "hayatının çoğunu büyük şehirlerde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, hayatının çoğunu küçük şehir, kasaba ve köyde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" biçiminde ifade edilmişti. Hayatının çoğunu köy, kasaba, küçük ve büyük şehirlerde geçiren öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili elde edilen bulguların bu denenceyi doğrular nitelikte olmadığı anlaşılmıştır (Tablo-31).

Bu denence oluşturulurken, köy, kasaba ve kent gibi farklı toplumsal çevrelerin kişilik yapılarını belirlemede etken olduğu, ayrıca ahlaki yargı düzeyini de çevre etkenlerinin etkileyeceği düşüncesinden yola çıkılmıştı. Büyük şehirlerde daha çok yaşantı geçiren öğrencilerin köy ve kasabakılere göre daha iyi sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlara sahip, çeşitli olay ve insanlarla etkileşim içinde olduklarından, ahlaki yargı düzeyleri bakımından avantajlı olabilecekleri düşünülmüştü.

Bu araştırmada, örneklem grubunu oluşturan öğrenci grubunun büyük çoğunluğu (760 kişi), hayatlarının çoğunu küçük ve büyük şehirlerde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak, örnekleme giren öğrencilerin ekonomik durumu ile ilgili bilgilere dayanarak (Tablo-50, 52, 54), büyük şehirde yaşadığını belirten öğrencilerin önemli bir kısmının sosyo-ekonomik yönden orta ve alt gruba ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konuda yurt dışında yapılan araştırmalarda da, ahlaki yargı ile yerleşim yeri arasında önemli ilişkiler görülememiştir.²⁹ Elde edilen bu sonuçlar da, bu araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

12. Anne-Baba Tutumlarına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onikinci denence, "anne-babalarının tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri , anne-babalarının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayanlara göre daha yüksektir" şeklinde ifade edil-

²⁹ Rest. Ön.ver., 1979, s.7.6.

mişti. Elde edilen bulguların, bu denenceyi doğrulamadığı görülmüştür (Tablo-33, 35).

Anne-babaların tutumları ile öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir ilişki görülememiştir.

Anne-baba tutumunun çocuğun kişilik özelliklerine, özellikle demokratik anne-baba tutumunun olumlu kişilik özelliklerine etkisi yönünden büyük bir öneme sahiptir.

Geçtan, demokratik anne-babaların çocuklarına gösterdikleri sevgi ve benimseme, çocukta kendine saygı ve güven, vicdan ve özdenetim davranışlarının gelişimini mümkün kıldığını belirtmektedir. Demokratik anne-babalar, çocuğu, kendine özgü bir varlık olarak algılar ve haklarına saygı gösterirler.³⁰

Otoriter anne-baba tutumu, çocuğun kendisi olmasını ve yaratıcılığını engellediği gibi, kendini değersiz bir varlık olarak hissetmesine de sebep olabilmektedir. Otoriter görünümlü anne-babaların kusurlu disiplininden kaynaklanan davranış bozuklukları, çocuğu cezaya dirençli ve saldırgan yapabilmektedir.³¹

Aşırı koruyucu ve aşırı hoşgörülü tutum ise, çocuğu şımarık, bencil ve başkalarının hakkına saygı göstermeyen bir insan haline getirebilmektedir.

İlgisiz anne-babaların çocukları genellikle kin, düşmanlık ve endişe duygularına kapılabildiği; kavgacı, is-

³⁰ E. Geçtan, İnsan Olmak, (İstanbul: Adam Yayınları, 1986) s.33.

³¹ Geçtan, Ön.ver., 1982, s.122.

yankâr, saldırgan ve suç işlemeye eğilimli olabilmektedir.³²

Piaget'nin demokratik tutumun ahlaki yargı gelişimini olumlu yönde etkilediği doğrultusundaki görüşü üzerine Boehm (1957), otoriter anne-baba tutumunun çocuğun ahlaki yargı olgunluğu ile ters yönde ilişki; demokratik anne-baba tutumu ile ahlaki yargı olgunluğu arasında ise olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.³³

Ayrıca, Döbert ve Winkler (1983), çocuk ile anne-baba arasındaki iyi ilişkilerin, çocuğun ahlaki yargı düzeyini olumlu yönde etkilediğini belirtmektedirler.³⁴

Bu araştırmada, öğrencilerin anne-babalarının tutumlarını algılayışlarını ölçen bir tutum envanteri kullanılmadığı için, bu araştırma sonucu diğer araştırma bulgularıyla tutarsızlık göstermiş olabilir. Anne-baba tutum envanteri ile ahlaki yargı arasındaki ilişki üzerine başka araştırmalar yapıldığında daha geçerli sonuçlar elde edilebilir.

13. Anne-Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onüçüncü denencede, "anne-babalarının öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, anne-babalarının öğrenim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olacağı" ifade edilmişti. Araştırma bulgularının bu denenceyi desteklemediği görülmüştür (Tablo-37, 39).

Çocukluk döneminde anne-babanın çocuklarıyla daha

³² R. Şemin, *Ruh Sağlığı*. (İstanbul: 1979 b). s.89.

³³ Çileli, *Ön.ver.*, 1986, s.80.

³⁴ Döbert ve Winkler, *Ön.ver.*, s.95.

fazla beraber olması nedeniyle, anne-babanın öğrenim düzeyinin çocuklarıyla kuracağı ilişkiyi, onlara kazandıracığı davranış kalıplarını, tutum ve inançlarını kişilik özelliklerini etkileyebileceği görüşünden yola çıkılarak bu denence oluşturulmuş idi.

Ancak, araştırma bulguları, beklenti doğrultusunda, anne-babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin de yükseldiğini göstermemektedir.

Çevrede pek çok örneğinin görüldüğü gibi, genellikle öğrenim düzeyleri düşük olan anneler çocuklarının ahlaki gelişimini daha çok doğa üstü güçlerle korkutarak sağlamaya çalışırlar.³⁵ Yine, öğrenim düzeyi düşük olan anne-babaların, çocuklarına daha çok dayığa ve baskıya dayalı bir tutum gösterebilecekleri ileri sürülmektedir. Bu yöntemin ise, çocuğun superegosunun oluşmasında sağlıksız bir yol olduğu belirtilmektedir.

Özkaynak (1982)³⁶ ve Koca'nın (1987)³⁷ ilkökul öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmalarda elde edilen bulgular ile bu araştırma bulgularının tutarlı olduğu görülmüştür.

Anne-babalarının öğrenim düzeyleri ile öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir ilişki olup olmadığı, farklı gruplar üzerinde yapılacak başka araştırmalarla incelenebilir.

³⁵ Kızıltan. Ön.ver., s.91.

³⁶ Özkaynak, Ön.ver., s.198.

³⁷ Koca ve Mangır, Ön.ver., s.44.

14. Anne-Babalarının Mesleklerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Ondördüncü denencede, "anne-babalarının meslekleri bakımından, anne-babası serbest meslek sahibi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, anne-babası diğer mesleklerden olanlara göre daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Araştırma bulguları bu denencenin doğrulanmadığını göstermiştir (Tablo-41, 43).

Bu denence kurulurken, anne-baba mesleğine göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, anne-babası doktor, avukat gibi üst düzeyde eğitim gerektiren ve geliri yüksek olan serbest meslek sahibi olan grupta, daha yüksek olacağı düşünülmüştü. Tablo-40 ve 42'de görüldüğü gibi, serbest meslek sahibi olan anne-baba grubuna ait öğrencilerin ahlaki yargı puan ortalamalarının diğer meslek gruplarına göre yüksek gözlenmesine rağmen, ortalamalar arasında önemli bir fark görülememiştir.

Araştırma bulgularına göre, anne-baba mesleğinin öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerini etkilemediği söylenebilir. Ancak, kesin bir sonuca ulaşabilmek için, anne-baba mesleği bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri üzerinde başka öğrenci gruplarını kapsayan yeni araştırmalar yapılması gerekir.

15. Ailede Birlikte Yaşadığı Kişi Sayısına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onbeşinci denencede, "ailedeki kişi sayısı bakımından, ailesinde dört kişi olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, ailesinde dört kişiden az ve daha çok kişi olan-

lara göre daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Araştırma bulgularının bu denenceyi doğrulamadığı anlaşılmıştır (Tablo-45).

Bu araştırma bulgularına göre, ailedeki kişi sayısının, ogrencilerin ahlaki yargı düzeyleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

16. Kardeş Sayısına Göre ogrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onaltıncı denencede, "kardeş sayısı bakımından, iki kardeşi olan ogrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, kardeşi ikiden az veya daha çok olan ogrencilerinkinden daha yuksek olduğu" ifade edilmişti. Araştırma bulgularının bu denenceyi doğrulamadığı görülmüştür (Tablo-47).

Bu denence oluşturulurken, iki kardeşi olan ogrencilerin kardeşleri ile olan ilişkileri sonucu, paylaşma ve sorumluluk duygularının gelişebileceği, ailelerinden ilgi ve sevgiyi dengeli bir şekilde alabilecekleri, bunun gibi olumlu durumların ogrencilerin ahlaki yargı düzeylerini etkileyebileceği düşünülmüştü.

şemin (1979)³⁸, çocuğun sahip olduğu kardeş sayısının ahlaki davranışı etkilediğini belirtmektedir.

özkaynak (1982)³⁹ ve Koca (1987)⁴⁰ ise, çocuğun kardeş sahibi olup olmamasının, onun ahlaki yargılarını etkilemediği sonucuna varmışlardır.

³⁸ şemin. ön.ver., 1979, s.30.

³⁹ özkaynak. ön.ver., s.198.

⁴⁰ Koca ve Mangır. ön.ver., s.39.

Bu araştırma sonucuna göre, kardeş sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır. Ancak, kesin bir kanıya varmadan önce, yeni araştırmalarla bu değişkenin daha ayrıntılı olarak incelenmesi gerekir.

17. Ailedeki Çocuk Doğum Sırasına Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onyedinci denencede, ailedeki çocuk doğum sırası bakımından, "ailede üçüncü çocuk olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, diğer çocukların ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" ileri sürülmüştü. Araştırma bulguları, bu denenceyi doğrulamamıştır(Tablo-49).

Bu denenceyi kurarken, aile ortamında ilk ve son çocuklara daha ayrıcalıklı bir şekilde davranılacağı düşüncesinden hareketle, ahlaki yargı gelişimi düzeyine olumlu bir biçimde etki üçüncü çocukta görülebileceği ifade edilmişti.

Bu araştırmada ortaya çıkan sonuca göre, ahlaki yargı gelişim düzeyine çocuğun doğum sırasının etkisinin olmadığı söylenebilir.

18. Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Onsekizinci denencede, "ailenin ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, ailesinin ekonomik durumu orta ve düşük olanlarınkine göre daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Araştırmanın bu denencesinde, ailenin ortalama aylık gelirine, ailede kişi başına düşen ortalama aylık gelire ve ailenin ekonomik durumunu algılayışına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri incelenmiş; araştırma bulgularının denenceyi doğrulamadığı anlaşılmıştır(Tablo-51, 53, 55).

Bu denence kurulurken, geliri yüksek ailelerin, çocuklarının her yönden gelişimi için onlara yeterli imkânı verebilecekleri düşüncesinden hareket edilmişti. Ancak, araştırmada, ailenin ekonomik durumuna göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir farkın olmadığı görülmüştür.

Bu araştırmada bağımlı değişkeni ölçen DIT ile Amerika'da yapılan araştırmalarda da, ahlaki yargı düzeyi ile sosyo-ekonomik düzey arasında önemli bir ilişki görülemediğiştir.⁴¹ Magsud (1980) Nijeryalı gençlerin ahlaki yargı düzeyleri;⁴² Lind (1983) Alman gençlerin ahlaki yargı düzeyleri;⁴³ Hayes ve Hambright (1984) zenci ergenlerin ahlaki yargı düzeyleri⁴⁴ ile sosyo-ekonomik düzeyleri arasında bir ilişki olmadığını belirtmektedirler.

19. Benlik Tasarımı Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Ondokuzuncu denence, "benlik tasarımı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu" biçiminde ifade edilmişti. Araştırmada, öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerine göre, ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili elde edilen bulguların bu denenceyi doğruladığını göstermiştir (Tablo-56).

Meacham (1975), bireyin kendisine ilişkin yargılarının, onun ahlaki yargısını etkileyeceğini belirtmektedir.⁴⁵

⁴¹ Rest, *Ön.ver.*, 1979, s.7.5.

⁴² Magsud, *Ön.ver.*, s.281.

⁴³ Lind, *Ön.ver.*, s.66.

⁴⁴ Hayes ve Hambright, *Ön.ver.*, s.418.

⁴⁵ J. A. Meacham. "A Dialectical Approach to Moral Judgement and Self-Esteem." *Human Development*. (Vol:18, Basel, Switzerland: 1975) ss.159-170.

Koyuncu (1983), üniversite öğrencilerinin kız ve erkek oluşlarına ilişkin benlik tasarımları (cinsiyet rolü kimliği) ile ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir ilişki belirleyememiştir.⁴⁶

Benlik tasarımı, bireyin kendi kişiliğini ve benliğini algılayış ve kavrayış biçimidir.⁴⁷ Bireyin davranışlarının belirleyicisi olarak, yaşamı boyunca geliştirmiş olduğu algılar, duygular, düşünceler, yargılar, değerler, amaçlar ve bunların birbiri ile karşılıklı etkileşiminden oluşan benlik tasarımı önemli rol oynar.

Psikanalitik görüşe göre bireyin superegosu (üstbenlik), ahlaki davranışları yöneten bir güç olarak kişilik yapısında ortaya çıkar.

Kuzgun (1972) tarafından yapılan araştırmada, bireyin kendini gerçekleştirmesini, demokratik ana-baba tutumunun olumlu, otoriter ana-baba tutumunun ise olumsuz etkilediği ortaya konmuştur.⁴⁸

Arseven(1979), akademik benlik tasarımı ile akademik başarı arasında önemli ilişkinin olduğunu belirtmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Koyuncu, Ön.ver., s.90.

⁴⁷ A. Yörükoğlu. *Gençlik Çağı*. (Ankara: T. İş Bankası, Kültür Yayınları, 1986) s.89.

⁴⁸ Y. Kuzgun. *Ana - Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1972)

⁴⁹ Arseven, Ön.ver., s.15.

Can (1986)⁵⁰ ve Ersanlı (1988),⁵¹ lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerini bazı kişisel değişkenler açısından incelemişler; değişkenler bakımından avantajlı bir konumda görünen öğrencilerin benlik tasarımı düzeylerinin, avantajsız olanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Türker (1977) de, sosyo-ekonomik bakımından avantajsız lise öğrencilerinin zihinsel yetenekleri ve kavrama güçlerine ilişkin benlik tasarımı düzeylerinin, avantajlı öğrencilere göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵²

Benlik tasarımı ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, olumlu kişilik özellikleri ile benlik tasarımı arasında görülen ilişki bu araştırmada benlik tasarımı düzeyi ile ahlaki yargı düzeyi arasında da görülmüştür. Böylece benlik tasarımı düzeyi yüksek olan öğrencilerin, ahlaki yargı düzeyinin de yüksek olacağı anlaşılmıştır.

20. Uyum Düzeylerine Göre Öğrencilerin Ahlaki Yargı Düzeyleri:

Yirminci denence, "kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyi yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, uyum düzeyi düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek olduğu" ifade edilmişti. Uyum düzeylerine göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile ilgili

⁵⁰ Can, *Ön.ver.*, s.78.

⁵¹ K.Ersanlı. *Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Faktörler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1988) s.92.

⁵² V. Türker. *Ankara'da Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları*. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1977) s.288.

olarak elde edilen araştırma bulguları, bu denenceyi doğrular niteliktedir (Tablo-60, 63, 66).

Çeşitli araştırmalarda, bireylerin uyum düzeylerini etkileyen etmenler incelenmiştir.

Kızıltan'ın (1984) araştırma sonuçları, kısıtlı kültürel çevrelerde, kalabalık ve ekonomik olanakları sınırlı ailelerde yetişen gençlerin uyum düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermiştir.⁵³

Bilâl'in (1984) yaptığı araştırmada, çocukların uyum düzeylerine demokratik ana-baba tutumlarının, otoriter ana-baba tutumlarından daha olumlu etki yaptığı ortaya konmuştur.⁵⁴

Bu araştırmada kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri düşük olan öğrencilerin, ahlaki yargı düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgu, Feather (1988)⁵⁵ ve Henry'nin (1987)⁵⁶ araştırma bulguları ile de tutarlılık göstermektedir.

⁵³ Kızıltan, Ön.ver., s.216.

⁵⁴ Bilâl, Ön.ver., s.136.

⁵⁵ Feather, Ön.ver., s.243.

⁵⁶ Henry, Ön.ver., s.10.

BÖLÜM VI

VARGI ve ÖNERİLER

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin bazı kişisel değişkenlerine göre ahlaki yargıları ile ilgili olarak araştırmada genel sonuçlar belirtilmiş ve konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırmada, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerini etkileyebileceği düşünülen bazı kişisel değişkenlere ilişkin olarak 20 denence incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeylerinin bazı değişkenlerle değişik ölçülerde ilişkili olduğu görülmüştür.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, genel olarak Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelere devam eden öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin geleneksel düzeyde olduğu anlaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri arasında; öğrencilerin sınıf düzeylerine göre, cinsiyete göre, kavrama gücüne göre, benlik tasarımı düzeylerine göre ve uyum düzeylerine göre önemli farkların olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında; öğrencilerin okudukları fakültelere göre, yaşlarına göre, mezun oldukları liselere göre, lise mezuniyet koluna göre, akademik başarılarına göre, zekâ düzeylerini algılayışlarına göre, hayatının çoğunu geçirdiği yerleşim yerine göre, anne-baba tutumlarına göre, anne-babalarının öğrenim düzeylerine

göre, anne-babalarının mesleklerine göre, ailede birlikte yaşadıkları kişi sayısına göre, kardeş sayısına göre, ailedeki çocuk doğum sırasına göre, ailenin ekonomik durumuna göre önemli bir fark olmadığı anlaşılmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan bulguların doğrultusunda, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine, çeşitli kişisel değişkenlerin etkisinin olduğu; bunlar arasında özellikle öğrencilerin sınıf düzeyi, cinsiyeti, kavrama gücü, benlik tasarımı düzeyi ve uyum düzeylerinin ahlaki yargı düzeyi ile ilişkisinin bulunduğu ortaya çıkmıştır,

Araştırmada bu sonuçlara dayalı olarak, öğrencilerin daha üst ahlaki yargı evrelerine yükselebilmeleri amacı ile şu öneriler yapılabilir:

1. Araştırma bulguları, sınıf, yani eğitim düzeyinin, ahlaki yargı düzeyini yükseltici bir değişken olarak ortaya koymuştur. Bu nedenle, ülke çapında her eğitim düzeyinde okullaşma oranı artırılarak, ülkemizde eğitim seviyesinin yükseltilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

2. Yapılan bu araştırmada, kavrama gücünün, ahlaki yargı ile ilişkisinin olduğu görülmüştür. Okullarda; öğrencilerinin istidat ve yeteneklerini geliştirici, muhakeme (akıl yürütme) ve kavrama gücünü artırıcı etkinliklere daha fazla yer verilmelidir.

3. Ahlaki yargı ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğunda, kız ve erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülmemekle beraber, cinsiyet bakımından ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli fark görülen araştırmalarda da, farkın kızlar lehine olduğu anlaşılmaktadır.

Erkek öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin yükseltilebilmesi için, okulda öğretmenler kız-erkek etkileşimine yer vermeli, ailede anne-babalar kız ve erkek ayrımı yapmadan çocuklarına eşit fırsatlar tanınmalıdır. Çocuk eğitiminde anne-babalar, örgün ve yaygın eğitimden, basın, yayın ve TV'den de yararlanılarak bilinçlendirilmelidir.

4. Bu araştırmada, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri ile benlik tasarımı ve uyum düzeyleri arasında önemli bir ilişki görülmüştür. Okullarda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinden de yararlanılarak, öğrencilerin benlik tasarımı, uyum ve ahlaki yargı düzeylerinin daha yeterli bir duruma gelmesi sağlanabilir.

5. Ahlaki yargı düzeylerinin farklı olması, bireylerin uyum sorunlarını ortaya çıkarabilir. Bireyin uyum sorunları, içinde bulunduğu sosyal çevrenin ahlaki yargı düzeyi ile bağdaşmamasından ileri gelebilir. Kişisel ahlaki yargı düzeyi ile sosyal çevrenin ahlaki yargı düzeyi her zaman uyuşmayabilir. Bireyin ahlaki yargı düzeyinin, çevredeki kişilerden düşük ya da yüksek olduğu durumlarda, onun kendini ve çevresini anlamasına rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yoluyla yardım edilebilir.

6. Ahlak eğitimi programlarının başarılı olabilmesi için, ahlak eğitiminin psikolojik temellerinin sistemleştirilmesi amacıyla, bu yönde araştırmalar yapılabilir.

7. Ahlak eğitiminde, içeriğin aktarılması yanında, öğrenciler üst düzey ahlaki yargı evreleri doğrultusunda güdülenmelidir. Bu amaçla, tartışmaya yönelten konu materyali olarak, üst evrelere yükseltici örnekler verilebilir. Böylece, öğrencilere empatik tutum (rol alma), sorumluluk

duygusu ve iç-denetim kazandırılabilir.

8. Birey, ahlaki kuralları ve ahlaki yargılarını daha çok toplumsallaşma sürecinde kazanmaktadır. Toplumsallaşma sürecinde aile ve okulun önemli rolü vardır. Bu nedenle, aile ve okul ortamında saygı, sevgi ve işbirliğine dayanan insan ilişkileri esas olmalıdır. Ailede anne-baba, okulda öğretmenler, davranışlarıyla çocuğa iyi model örneği olabilmelidir.

9. Ahlaki yargı, ülkemizde yeterince ele alınmamış bir konudur. Bu araştırmada, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyini ölçmede kullanılan ölçme aracı ile değişik grup ve değişkenler üzerinde başka araştırmalar yapılabilir. Özellikle, çeşitli zekâ testleri ile bulunacak zihinsel yeteneklerin, ahlaki yargı ile ilişkisi araştırılabilir. Kişiliğin başka gelişim yönleri ile ahlaki yargı gelişimi üzerinde durulabilir. Ahlaki yargı gelişimi boylamsal olarak incelenebilir.

BÖLÜM VII

ÖZET

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri ile ilişkisi olabileceği düşünölen bazı kişisel değişkenler ele alınmış; bu değişkenlerin ahlaki yargı düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla 20 denence test edilmiştir.

Araştırmanın örneklemi 1991-1992 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı faköltelere devam eden ve seçkisiz (random) örnekleme yoluyla seçölen (432 kız, 643 erkek) 1075 öğrenciden oluşmuştur.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri, J. Rest (1979) tarafından geliştirölen "Ahlaki Yargılar Envanteri - Defining Issues Test(DIT)"in Türkçe formu ile ölçölmüştür. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak; öğrencilerin uyum düzeyleri, Özgüven (1992) tarafından geliştirölen Hacettepe Kişilik Envanteri, benlik tasarımı düzeyleri ise Baymur (1968) tarafından geliştirölmüş olan Benlik Tasarımı Envanteri ve diğer bağımsız değişkenler araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Anketi ile elde edilmiştir.

Anket ve Envanterler ile örnekleme giren öğrencilerden toplanan bilgilerin analizinde, tek-yönlü varyans analizi (F testi) ve t-testi teknikleri kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenlere göre, öğrenci gruplarının ahlaki yargı puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolünde en az .05 önem düzeyi benimsenmiştir.

Denencelerle ilgili olarak araştırmada elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir:

1. Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne bağlı fakültelere devam eden öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, geleneksel düzeyde olduğu görülmüştür.

2. Fakülteler bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasındaki farkın önemli olmadığı anlaşılmıştır.

3. Sınıf düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür.

4. Cinsiyete göre, kız öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

5. Üniversite öğrencilerinin yaşlarına göre, ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

6. Öğrencilerin mezun oldukları liselere göre ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir farkın olmadığı anlaşılmıştır.

7. Lise mezuniyet koluna göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

8. Öğrencilerin akademik başarıları bakımından, ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli fark görülememiştir.

9. Zekâ düzeylerini algılayışlarına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

10. Kendi kavrama gücünü yüksek olarak algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, kavrama gücünü düşük algılayan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerine göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

11. Hayatının çoğunu geçirdiği yerleşim yerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark olmadığı anlaşılmıştır.

12. Anne-baba tutumlarına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

13. Anne-babalarının öğrenim düzeylerine göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında fark önemli bulunamamıştır.

14. Anne-babalarının meslekleri bakımından, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

15. Ailede birlikte yaşadığı kişi sayısına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

16. Kardeş sayısına göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

17. Ailede çocuk doğum sırasına göre, öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark görülememiştir.

18. Ailenin ekonomik durumuna göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında önemli bir fark bulunamamıştır.

19. Benlik tasarımı düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür.

20. Kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri yüksek olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin, uyum düzeyleri düşük olan öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinden daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyi, cinsiyeti, kavrama gücü, benlik tasarımı düzeyi ve uyum düzeyi ile ahlaki yargıları arasında önemli ilişkilerin olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin ahlaki yargı düzeylerinin yükselbilmesi ve daha yeterli hale gelebilmesi amacı ile çeşitli öneriler yapılmıştır.

SUMMARY

In this study some personal variables which are considered to be connected to the levels of the moral judgement of university (undergraduate) students have been taken into account and 20 hypothesis have been tested in order to explain whether these variables have any effect on the level of the moral judgement.

1075 persons (432 female and 643 male) who have been selected randomly and were the university (undergraduate) students of various faculties of Ondokuz Mayıs University in 1991-1992 academic year have been taken as sample.

The moral judgement levels of the students which are the dependent variable of the study have been measured by "Defining Issues Test (DIT)" improved by J.Rest (1979). As independent variables of the study, the levels of harmony of the students have been obtained by "Hacettepe Personality Test" improved by Özgüven (1992), the levels of self-concept with "Self-Concept Test" improved by Baymur (1968), and the other independent variables with "Personal Knowledge Inquiry" prepared by the present researcher.

In the analysis of the data obtained by inquiries and inventories from the students who are the samples, the techniques of one-directional variance analysis (F-test) and of t-test have been used. According to independent variables, at least .05 significance level has been accepted in the significance control of the difference between the averages of moral judgement points of the student groups.

The findings of this study may be summarized as follows:

1- It has been understood that the moral judgement levels of the students of various faculties of Ondokuz Mayıs University were in the conventional level.

2- From the point of the faculties, the difference between the moral judgement levels of the students is not important.

3- The moral judgement levels of the students increase gradually depending upon the classes which the students belong.

4- From the point of sex, the moral judgement levels of the female students are higher than the males.

5- From the point of age, no important difference between the moral judgement levels of the students has been found.

6- From the point of high-schools which the sample-students have been graduated, no difference between the moral judgement levels of the students has been found.

7- From the point of branches of high school which the sample-students have been graduated, no important difference between the moral judgement levels of the students has been found.

8- From the point of the levels of success of the students in school, no important difference between the moral judgement levels of the students has been found.

9- From the point of the acceptance of their intelligence levels, no important difference between the moral judgement of the students has been found.

10- It has been understood that the moral judgement levels of the students who accepted their understanding levels as high are higher than those of the students who accepted their understanding levels as low.

11- From the point of the place of residence where the students vastly lived, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

12- In respect to the parents' manners, it has been understood that there is no important difference between the moral judgement levels of students.

13- In respect to the parents' educational levels, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

14- In respect to the parents' occupations, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

15- In respect to the numbers of persons in family with whom the student lives, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

16- From the point of the number of brothers or sisters of students, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

17- In respect to the chronological order of birth of children in the family, no important difference between the moral judgement levels of students has been found.

18- From the point of economic levels of students' families, no difference between the moral judgement levels of students has been found.

19- It has been understood that the moral judgement levels of students increase depending upon the students' self-concept levels.

20- It has been understood that the moral judgement levels of the students, whose personal (inner), social and common harmony levels are higher than those of the students whose harmony levels are low.

As a result, it has been understood that there are important relations between the students' moral judgement levels and their levels of class (levels of education) understanding, self-concept, harmony and their sexes.

According to the results found in this research, various suggestions have been made in order to be able to increase the students' moral judgement levels and to get better them.

KAYNAKLAR

- Adasal, R. **Kişilik ve Karakter Portreleri**. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1979.
- Addad, M., Leslau, A. "Immoral Judgement, Extraversion, Neuroticism, and Criminal Behaviour". **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**. Vol:34/1, 1990.
- Akbaş, A. **Ergenlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörler**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1989.
- Akkoyun, F. "Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı". **Psikoloji Dergisi**. Cilt:6, Sayı:21, Ankara:Nüve Matbaası, 1987.
- Alaylıoğlu, R., Oğuzkan, A.F. **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**. İstanbul:İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1976.
- Ana Britanica**. Cilt:1, İstanbul:Ana Yayınları, 1985.
- Arıcı, H. ve Diğerleri. **Davranış Bilimlerine Giriş**. Ed:E. Özkalp, Eskişehir:Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 1986.
- Arseven, A. **Akademik Benlik Tasarımı ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki Konusunda Bir İnceleme**. Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1979.
- Başaran, İ.E. **Eğitim Psikolojisi**. Ankara:Ayyıldız Matbaası, 1972.

- Baymur, F. **Genel Psikoloji**. İstanbul:İnkılâp ve Aka Kitabevi, 1978.
- Baymur, F. ve Diğerleri. **Üniversitede Okuyan Tübitak Bursiyerlerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler**. Ankara:TÜBİTAK, 1978.
- Betram, B. **Typen moralischen Urteilens**. (Doktora Tezi), Düsseldorf:Universität Düsseldorf, 1976.
- Betram, H. **Gesellschaftliche und familiäre Bedingungen moralischen Urteilens**. (Doktora Tezi), Düsseldorf:Universität Düsseldorf, 1976.
- Bilâl, G. **Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyine Etkisi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1981.
- Can, G. **Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler**. (Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1986.
- Corson, D. "Lying and Killing:Language and the Moral Reasoning of Twelve and Fifteen-Year-Olds by Social Group". *Adolescence*. Vol:19/74, 1984.
- Cortese, A.J. "Structural Consistency in Moral Judgement". *British Journal of Social Psychology*. Vol:28, 1989.
- Cüceloğlu, D. **İnsan ve Davranışı**. İstanbul:Remzi Kitabevi, 1991.
- Çağlar, D. **Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi**. Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1981.

- Çileli, M. **Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi**. Ankara:V Yayınları, 1986.
- Çileli, M. "Ergenlikte Ahlak Gelişimi". **Ergenlik Psikolojisi**. Ed:B. Onur, Ankara:Hacettepe Taş Kitapçılık Yayını, 1985.
- Çileli, M. **14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1981.
- Daniel, H. "A Longitudinal Study of Adolescents Socialization and Identification as Predictors of Adult Moral Judgment Development". **Merrill Palmer Quarterly**. Vol:34/3, 1988.
- Dewey, J. "Okulda Ahlak Eğitimi". Çev:F. Oğuzkan, A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt:9, Sayı:1-4, Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1976.
- Di Martino, M.C. "The Growth of Moral Judgement in Young Children:The Role of Culture". **Education**. Vol:109/3, New York:Baruchk Coll., 1989.
- Döbert, R., Nunner-Winkler, G. "Moralisches Urteilsniveau und Verlässlichkeit. Die Familie als Lernumwelt für kognitive und motivationale Aspekte des moralischen Bewusstseins in der Adoleszenz." **Moralisches Urteilen und soziale Umwelt**. Ed:G. Lind, Weinheim-Basel:Beltz Verlag, 1983.

- Dökmen, Ü. "Nasrettin Hoca Fıkralarının, Aisopos, Grimm ve Türk Halk Masallarının Kohlberg'in Moral Gelişim Devreleri Açısından İncelenmesi". **Psikoloji Dergisi**. Sayı:14. Ankara:1982.
- Drever, J., **A Dictionary of Psychology**. Baltimore, Maryland:Penguin Books, 1963.
- Edwards, C.P. **Promoting Social and Moral Development in Young Children**. New York:Theachers Colloge' Press, 1986.
- Ekşi, A. **Çocuk, Genç, Ana-Babalar**. İstanbul:Bilgi Yayınevi, 1990.
- Elkind, D. "Erik Erikson:İnsanda Gelişimin Sekiz Evresi". **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1-4, Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1979.
- Enç, M. **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayını, 1980.
- Erikson, E. **İnsanın Sekiz Çağı**. Çev:T.B. Üstün ve V. Şar, Ankara:Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Erkan, G. **Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1986.
- Ersanlı, K. **Lise Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerini Etkileyen Faktörler**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya:Selçuk Üniversitesi, 1988.
- Feather, N.T. "Moral Judgement and Human Values". **British Journal of Social Psychology**. Vol:27, 1988.

- Geçtan, E. **İnsan Olmak**. İstanbul:Adam Yayınları, 1986.
- Geçtan, E. **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar**. Ankara:Maya Yayınları, 1982.
- Geçtan, E. **Psikanaliz ve Sonrası**. İstanbul:Hür Yayınları, 1981.
- Günçe, G. **Çocukta Zihin Gelişimi:Piaget Kuramına Toplu Bakış**. Ankara:Baylan Matbaası, 1973.
- Güngör, A. **Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1989.
- Hayes, E.D., Hambright, J.E. "Moral Judgement among Black Adolescents and White Adolescents form Different Socio-economic Levels". **The Journal of Negro Education**. Vol:53/4, 1984.
- Henry, R.M. "Moral Belief Structure and Parental Favouritism as Determinants of Moral Judgement Stage". **Journal of Moral Education**. Vol:16/1, 1987.
- Jurich, A.P. "Coping with Moral Problems of Adolescents in Fater Care". **Child Welfare**. Vol:58/3, 1979.
- Kağıtçıbaşı, Ç. **İnsan ve İnsanlar**. İstanbul:Cem Matbaası, 1979.
- Kaya, M. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Tasarımı**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun:Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1988.

- Kepçeoğlu, M. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara:Kadıoğlu Matbaası, 1988.
- Kerschensteiner, G. **Karakter Kavramı ve Terbiyesi**. Çev:H.F. Kanat, Ankara:Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Kızıltan, G. **Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Etmenler**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1984.
- Koca, G., Mangır, M. **İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Yedi Yaşındaki Çocukların Ahlaki Yargılarını Etkileyen Bazı Faktörler**. Ankara:A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayını, 1987.
- Kohlberg, L. "Education for Justice:A Modern Statement of the Platonic view". **Moral Education**. New York:Harvard University Press, 1978.
- Kohlberg, L. "Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education". **Moral Development, Moral Education and Kohlberg**. Ed:B. Munsey, Birmingham-Alabama:Religious Education Press, 1980.
- Kohlberg, L. "Moralische Entwicklung und demokratische Erziehung". **Moralische Urteilsfähigkeit**. Ed:G. Lind, J. Raschert, Weinheim-Basel:Beltz Verlag, 1987.
- Koyuncu, N. **Cinsiyet Rolü Kimliği ile Ahlak Gelişimi Evrelerinin Karşılaştırılması**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1983.

- Leming, J.S. "Intrapersonal Variations in Stage of Moral Reasoning among Adolescents as a Function of Situational Context". **Journal of Youth and Adolescence**. Vol:7/4, 1978.
- Lempert, W. "Soziobiographische Bedingungen der Entwicklung moralischer Urteilsfähigkeit". **Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie**. Jg:40/1, Weisbaden:Westdeutscher Verlag GmbH, 1988.
- Lind, G. **Moralische Urteilskompetenz und berufliche Ausbildung**. Freiburg:Pädagogisches Institut der Universität Freiburg, 1983.
- Lind, G., Sandberger, J.U., Bargel, T. "Moralisches Urteil, Ich-Stärke und demokratische Orientierung". **Moralisches Urteilen und soziale Umwelt**. Weinheim, Basel:Beltz Verlag, 1983.
- Loevinger, J. "The Meaning and Measurement of Ego Development". **American Psychologist**. Vol:21, Washington:Washington University, 1966.
- Ma, H.K. "Moral Orientation and Moral Judgment in Adolescents in Hong Kong, Mainland China, and England". **Journal of Cross-Cultural Psychology**. Vol:20/2, 1989.
- Mangır, M. ve Diğerleri. **Psikolojide Üç Büyükler:Piaget, Freud, Erikson**. Ankara:A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayını, 1990.
- Magsud, M. "Relationships between Personal Control, Moral Reasoning, and Socioeconomic Status of Nigerian Hausa Adolescents". **Journal of Youth and Adolescence**. Vol:9/4, 1980.

- Meacham, J.A. "A Dialectical Approach to Moral Judgement and Self-Esteem. **Human Development**. Vol:18, Basel, Switzerland, 1975.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1739 S.K.), **Resmi Gazete**. Sayı:14574, Tarih:24.6.1973.
- Morgan, C.T. **Psikolojiye Giriş**. Çev:H. Arıcı ve Diğerleri, Ankara:Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Yayını, 1984.
- Norcini, J.J., Snyder, S.S. "Effects of Modeling and Cognitive Induction of Moral Reasoning". **Handbook of Moral Development**. Ed:G.L. Sapp, Birmingham, Alabama:Religious Education Press, 1986.
- Oğuzkan, F. **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayını, 1981.
- Onur, B. "Ahlak Eğitiminin Psikolojik Temelleri". **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt:12, Sayı:1, Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1979.
- Onur, B. **Ortaöğretimde Ahlak Eğitimi**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1976.
- Oser, F., Schläfli, A. "Und sie bewegt sich doch:Zur Schwierigkeit der Stufenmässigen Veränderung des moralischen Urteils am Beispiel von Schweizer Banklehrlingen". **Transformationen und Entwicklung, Grundlagen der Moralerziehung**. Frankfurt, 1984.

- Ören, N. **İnsan İlişkileri Dersinin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık Düzeyine Etkisi.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara:Hacettepe Üniversitesi, 1981.
- Özgüven, İ.E. **Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler.** Ankara:Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1974.
- Özgüven, İ.E. **Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı.** Ankara:Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi, 1992.
- Özkaynak, B. **Teğmen Kalmaz İlkokulu'na Devam Eden Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ahlak Yargılarının Gelişimi.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara:H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1982.
- Öztürk, O. **Psikanaliz ve Psikoterapi.** Ankara:1985.
- Öztürk, O. **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları.** İstanbul:Evrım Yayınları. 1989.
- Peker, H. **Din ve Ahlak Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları.** Samsun:Eser Matbaası, 1991.
- Plueddeman, J.E. "The Relationship Between Moral Reasoning and Pedagogical Preference in Kenya and American College Students". **Religious Education.** Vol: 84/1, Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1989.
- Reinhard, H.G. "Decalage in Moral Judgement as a Measure of Deactualisation Weakness of Schizophrenic Adolescents". **Acta Paedopsychiatrica.** Vol: 53, 1990.

- Rest, J. "Developmental Psychology and Value Education". **Moral Development, Moral Education and Kohlberg**. Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1980.
- Rest, J. **Revised Manual for the Defining Issues Test**. Minneapolis: Minnesota Moral Research Projects, 1979.
- Sanvitale, D.R. "Comprehension and Use of Complex Moral Judgement Factors in Conduct Disordered and Normal Boys". **Dissertation Abstracts International**. Vol: 49/8, 1989.
- Sapp, G.L. "Moral Judgement and Religious Orientation". **Handbook of Moral Development**. Ed.:G.L.Sapp, Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1986.
- Schenega, K."Father Absence, the Ego Ideal and Moral Development". **Smith College Studies in Social Work**. Vol:53/2, 1983.
- Şemin, R. **Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1979.
- Şemin, R. **Ruh Sağlığı**. İstanbul:1979 b.
- Tan, H. **Psikolojik Yardım İlişkileri:Danışma ve Psikoterapi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986 a.
- Tan, H. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- Turiel, E., Edwards, C., Kohlberg, L. "Moral Development in Turkish Children, Adolescents, and Young Adults" . **Journal of Cross-Cultural Psychology**. Vol: 9/1, 1978.

- Türker, V. **Ankara'da Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları.** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1977.
- Wright, D., Croxen, M. "Ahlak Yargısının Gelişimi". Çev: D.Örgen, A.Ü. **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.** Cilt: 22, Sayı: 1, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 1989.
- Yanbastı, G. **Kişilik Kuramları.** İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1990.
- Yörükoğlu, A. **Çocuk Ruh Sağlığı.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
- Yörükoğlu, A. **Gençlik Çağı.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.

(EK-I)
AHLAKİ YARGILAR ENVANTERİ

Açıklama:

Bu envanter, insanların sosyal problemler hakkında ne düşündüklerini anlayabilmek için hazırlanmıştır. İnsanlar genellikle doğru ve yanlış konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu envanterdeki problemlere herhangi bir matematik probleminde olduğu gibi 'doğru cevap' bulmak söz konusu değildir.

Bu envanterde, birkaç öykü üzerindeki düşünceleriniz sorulacaktır. Bunlar ile, sizin sosyal problemlerle ilgili olarak neler düşündüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Verdiğiniz cevaplar, grubun ortalamasını bulmak amacıyla kullanılacak, cevaplarınız araştırma dışında kullanılmayacaktır. Bu nedenle, envantere veya cevap kağıdına adınızı ve numaranızı yazmanıza gerek yoktur.

Envanterdeki öyküleri dikkatle okuyunuz. Önce, öykünün bütünü hakkında sorulan A, B, C seçeneklerinden birini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdı'na işaretleyiniz. Sonra, öykü ile ilgili olarak altında verilen 12 maddeyi tek tek okuyarak, size göre her maddenin önemlilik derecesini (çok önemli - önemli - biraz önemli - az önemli - önemsiz) seçeneklerinden birini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında ilgili öykü sütununa (X) işareti ile işaretleyiniz. Anlamadığınız madde olursa, 'önemsiz' seçeneğini işaretleyiniz. Daha sonra, bu 12 maddeden sizce en önemli olan 4 tanesini seçerek, önem sırasına göre, Cevap Kağıdının alt kısmında "Önemlilik Sırası" bölümünde (...) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

Lütfen, işaretlemelerinizi Envanter üzerinde yapmayınız, bütün cevaplarınızı Cevap Kağıdında işaretleyiniz. Envanterdeki bütün maddeleri cevaplandırınız. Vereceğiniz doğru, samimi ve içten cevaplar ile araştırmanın güvenilir sonuçlara ulaşmasına katkıda bulunacaksınız.

Envanteri cevaplayarak yaptığınız yardım ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Mevlüt Kaya
Öğretim Görevlisi

Ahlaki Yargılar Envanterini nasıl cevaplandıracağınız, aşağıda bir Örnek Öykü üzerinde gösterilmiştir.

ÖRNEK ÖYKÜ

Mehmet Aydın bir araba satın almak istemektedir. Evlidir, iki çocuğu vardır ve orta halli bir kazancı vardır. Alacağı araba ailenin tek arabası olacaktır. Genellikle arabasını işe gidip gelmede, şehir içinde, arada sırada da tatile gitmek için kullanacaktır. Ne tür bir araba almaya gelince, bir çok konunun düşünülmesi gerektiğini farkeder.

Düşünülmesi gereken konulardan bir kaçını aşağıda vermiştir.

Eğer siz Mehmet Aydın olsaydınız, aşağıdaki konulardan hangisi araba almanızda önemli bir etmen olurdu?

1. Araba satıcısı ile Mehmet'in aynı mahallede oturup oturmadığı.
(Aşağıda 'Örnek Öykü Cevap Kağıdı'nda da görüldüğü gibi, Envanteri dolduran kişi bu birinci maddenin karar almada 'Az Önemli' olduğu fikrinde)
2. Kullanılmış arabanın, yeni arabadan daha ekonomik olacağı.
(Envanteri dolduran, bu maddenin karar almada 'Çok Önemli' olduğu görüşünde)
3. Arabanın renginin yeşil olması.
(Envanteri dolduran, bunun 'Önemli' olduğu görüşünde)
4. Arabanın önden çekişli olması.
(Envanteri dolduran kişi, bu maddeyi anlamadığından Cevap Kağıdında 'Önemsiz' seçeneğini işaretlemiştir)
5. Geniş bir arabanın daha iyi olduğu.
(Envanteri dolduran kişi, bu maddeyi 'Çok Önemli' olarak görmüştür)
6. Arabanın önünün genişliği.
(Envanteri dolduran bunun 'önemsiz' olduğu görüşünde)

Örnek Öykü Cevap Kağıdı

<u>Madde No:</u>	<u>Çok Önemli</u>	<u>Önemli</u>	<u>Biraz Önemli</u>	<u>Az Önemli</u>	<u>Önemsiz</u>
1	()	()	()	(X)	()
2	(X)	()	()	()	()
3	()	(X)	()	()	()
4	()	()	()	()	(X)
5	(X)	()	()	()	()
6	()	()	()	()	(X)

<u>Önemlilik Sırası:</u>	<u>Mad. No:</u>
En Önemli	: (5)
2. Önemli	: (2)
3. Önemli	: (3)
4. Önemli	: (1)

Yukarıda "Örnek Öykü Cevap Kağıdı"nda işaretlenen maddelerden 'Çok Önemli' bulunan 2. ve 5. maddeler tekrar okunmuş ve araba almada (En Önemli bir etmen olarak 5. madde seçilmiş, numarası "Önemlilik Sırası" tablosunda "En Önemli : " ifadesinin önündeki (....) parantez içine yazılmıştır. Aynı işlem 2., 3. ve 4. önemlilik sırası için de yapılmıştır; 2. Önemli olarak 2. madde, 3. Önemli olarak 3. madde ve 4. Önemli olarak da 1. madde seçilmiş ve (....) parantez içine yazılmıştır.

Siz de, arka sayfalarda verilmiş olan beş öyküyü, Örnek Öyküde gösterildiği gibi, Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdı'na cevaplandırınız.

Lütfen, cevaplamalarınızı dikkatle yapınız ve cevapsız madde bırakmayınız. Maddelerin 'Önemlilik Sırasını' mutlaka, madde no.sunu (....) parantez içine yazarak belirtiniz.

1. ÖYKÜ

Bir kadın kanserin özel bir türüne yakalanmış ve ölmek üzeredir. Doktorlar onu tek bir ilacın kurtarabileceğini söylerler. İlaç ise, o şehirde bir eczacının bulduğu bir tür radyumdur. Eczacı, ilaç için maliyetinin on katı olan 10 milyon lira ücret istemektedir.

Hasta kadının kocası Osman, tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının ancak yarısını toplayabilmiştir. Osman, eczacıya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın üstünü daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak, eczacı "ilacı ben buldum ve ondan para kazanacağım" diyerek ilacı satmayı reddeder. Osman da ümitsizlikten eczacının dükkanına girip ilacı çalmayı düşünmektedir.

Osman ilacı çalmalı mı? (Aşağıdaki seçeneklerden birini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında '1. ÖYKÜ' Sütununa işaretleyiniz)

A. Evet B. Hayır C. Kararsızım

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin önemlilik derecelerini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında "1. ÖYKÜ" sütununa işaretleyiniz.

1. Toplumun kanunlarının korunması.
2. Karısını seven bir kocanın çalmasının doğal olması.
3. Hırsızlığın bir yararının olduğu bu durumda, Osman'ın vurulma veya hapse girme riskini göze alması.
4. Osman'ın iyi bir güreşçi olması veya güreşçi arkadaşlarının olması.
5. Osman'ın kendisi için mi, yoksa başkasının yararı için mi hırsızlık yaptığı.
6. Eczacının kendi bulduğu bir ilaç üzerindeki haklarına saygı gereği.
7. Yaşamın değerinin, toplumsal ve kişisel sona erdirilmesinden daha kapsamlı olup olmaması.
8. İnsanların birbirlerine nasıl davranacakları konusundaki değer yargılarının esasının ne olacağı.
9. Eczacının zaten sadece zenginleri koruyan kanunların arkasına saklanması.
10. Bu durumda kanunların bireyin en temel hakkını engeller durumda olup olmaması.
11. Eczacının bu kadar zalim ve açgözlü oluşu için soyulmayı haketmesi.
12. Bu durumda hırsızlığın tüm topluma ne yarar sağlayacağı.

Not: Yukarıdaki maddeleri cevaplandırdıktan sonra, şimdi bu 12 maddeden sizce en önemli olan dört tanesini seçiniz. Seçtiğiniz bu dört maddeyi önem sırasına koyarak, Cevap Kağıdında 1. Öykü sütununda "Önemlilik Sırası" bölümündeki (.....) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

2. ÖYKÜ

Bir kadın kanserden ölmek üzeredir ve onu kurtarmak için tıpta bilinen başka bir yöntem kalmamıştır. Doktor, kadının altı aylık bir ömrünün kaldığını bilmektedir. Kadın çok zayıflamıştır. Biraz fazla alacağı ağrı kesici onu öldürebilecektir. Kadın acıdan deli gibidir. Sakin anlarında doktora kendisini öldürecek dozda morfin vermesi için yalvarır. Bu acıya daha fazla dayanamayacağını, zaten birkaç ayı kaldığından ölmek istediğini söylemektedir.

Doktor ne yapmalı? (Aşağıdaki seçeneklerden birini Cevap Kağıdında işaretleyiniz)

- A. Hastaya ölmesi için fazla dozda ilaç vermeli.
- B. Hastaya fazla dozda ilaç vermemeli.
- C. Kararsızım

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin cevapları olan önemlilik derecelerini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında "2.ÖYKÜ" sütununda işaretleyiniz.

1. Hastanın ailesinin fazla dozda ilaç verilmesine taraftar olup olmadığı.
2. Fazla dozda ilaç vermek de öldürmekle aynı sayılırsa, herkese uygulanan kanunların doktora da uygulanması.
3. İnsanların, yaşam ve ölümlerini toplum düzenlemediğinde daha mutlu olacakları.
4. Doktorun buna bir kaza süsü verip vermemesi.
5. Devletin yaşamak istemeyenler üzerine, mutlaka yaşamalarını sürdürmeleri için baskı yapmaya hakkı olup olmadığı.
6. Ölümün, toplumun kişisel değerler üzerindeki bakış açısından önemli olup olmadığı.
7. Doktorun, hastasının çektiği acıya mı, yoksa toplumun değerlerine mi daha fazla önem verdiği.
8. Bir başkasının yaşamına son vermek için ona yardım etmenin sorumlu bir işbirliği olup olmadığı.
9. İnsan yaşamının ne zaman sona ereceğine sadece Tanrı'nın karar vermesi gerektiği.
10. Doktorun davranış biçimi olarak ne tür değerleri seçtiği.
11. Toplumun, insanların istedikleri zaman yaşamlarına son vermelerini kabul edip edemeyeceği.
12. Toplum, isteyenlerin ölmelerine izin vererek, yaşamak isteyenlerin de hayatını koruyup koruyamayacağı.

Not: Yukarıdaki maddeleri cevaplandırdıktan sonra, şimdi bu 12 maddeden sizce en önemli olan dört tanesini seçiniz. Seçtiğiniz bu dört maddeyi önem sırasına koyarak, Cevap Kağıdında 2.Öykü sütununda "**Önemlilik Sırası**" bölümündeki (.....) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

3. ÖYKÜ

Osman, hırsızlık suçundan hapidedir. 10 yıla mahkum olmuştur. Fakat, birkaç sene sonra hapisten kaçır ve yeni bir şehire Niyazi adı ile yerleşir. Sekiz sene yoğun bir şekilde çalışır kendi işini kurmak için para biriktirir. Müşterilerine adil davranır, çalıştırdığı işçilere iyi para verir. Kazandığı paranın büyük bir kısmını da hayır kurumlarına yatırmaktadır. Ancak, bir gün eski bir komşusu Hüsamettin, onun sekiz yıl önce hapisten kaçır ve polis aradığı adam olduğunu anlar.

Hüsamettin, Osman'ı polise ihbar edip, tekrar hapse girmesine neden olmalıdır? (Seçeneklerden birini Cevap Kağıdına işaretleyiniz)

A. Evet B. Hayır C. Kararsızım

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin önemlilik derecelerini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında "3.ÖYKÜ" sütununda işaretleyiniz.

1. Osman'ın kötü bir adam olmadığını ispat edecek kadar düzgün bir yaşam sürdürdüğü.
2. Cezadan kaçır ve her suçunun daha çok suça sebep olması.
3. Hapishaneler ve kanun baskısı olmadan daha rahat yaşanacağı.
4. Osman'ın topluma karşı borcunu ödeyip ödemediği.
5. Toplumun Osman'a adil davranıp davranmadığı.
6. İyi bir insanın toplumdaki ayrı hapse konmasının ne yarar sağlayacağı.
7. İnsanların Osman'ı hapse gönderecek kadar zalim olmaları.
8. Osman bırakılırsa, hapisteki diğer insanlara haksızlık olacağı.
9. Hüsamettin'in, Osman'ın iyi arkadaşı olup olmadığı.
10. Durum ne olursa olsun, kaçır ve bir suçluyu ihbar etmenin vatandaşlık görevi olduğu.
11. İnsanların istekleri ile toplumun yararının bir arada nasıl sağlanabileceği.
12. Osman'ın hapse girmesinin ona veya bir başkasına yararı olup olmayacağı.

Not: Yukarıdaki maddeleri cevaplandırdıktan sonra, şimdi bu 12 maddeden sizce en önemli olan dört tanesini seçiniz. Seçtiğiniz bu dört maddeyi önem sırasına koyarak, Cevap Kağıdında 3.Öykü sütununda "Önemlilik Sırası" bölümündeki (...) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

4. ÖYKÜ

Ahmet bir benzin istasyonunun sahibidir. Kendisine yardımcı olacak bir ustaya ihtiyacı vardır. İyi ustalar da güç bulunmaktadır. Başvuranların içinde en iyisi Yaşar'dır. Fakat, o da çingenedir. Ahmet, çingenelere karşı önyargılı olmadığı halde, müşterilerinin bir çoğu çingeneleri sevmediği için onu işe almaya çekinir. Eğer Yaşar çalışmaya başlarsa, müşterileri başka yerle iş yapmayı tercih edebilirler. Bu yüzden, Yaşar'a başkasını bulduğunu söylemeye karar verir. Ancak, Yaşar kadar usta birisini bulamadığı için henüz kimseyi işe almamıştır.

Ahmet ne yapmalıydı? (Seçeneklerden birini Cevap Kağıdına işaretleyiniz)

- A. Yaşar'ı işe almalıydı.
- B. Yaşar'ı işe almamalı.
- C. Kararsızım.

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin önemlilik derecelerini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında "4.ÖYKÜ" sütununda işaretleyiniz.

1. Bir iş sahibinin işi ile ilgili kararları kendisinin almaya hakkı olup olmadığı.
2. İşe adam alırken, ırk ayrımcılığı yapmayı yasaklayan bir kanunun olup olmadığı.
3. Ahmet'in çingenelere karşı olumsuz duyguları veya onu işe almamak için kişisel nedenlerinin olup olmadığı.
4. İyi bir teknisyeni işe almanın mı, yoksa müşterileri memnun etmenin mi, işi için daha iyi olduğu.
5. Toplumun rollerini yerine getirirken ne tür bireysel farklılıklar dikkate alınması gerektiği.
6. Açgözlü ve rekabetçi kapitalist düzenin tümünden bırakılması gerektiği.
7. Ahmet'in yaşadığı toplumda herkesin Ahmet gibi düşünüp düşünemediği.
8. Yaşar gibi işinde usta insanların yetenekleri değerlendirilmezse toplumun zararlı çıkacağı.
9. Yaşar'a iş vermenin Ahmet'in ahlak anlayışına uygun olup olmadığı.
10. Ahmet'in, Yaşar'ın bu işi ne kadar istediğini bildiği halde işe almamasının katı yüreklilik olduğu.
11. Bütün dinlerdeki "insanları sev" sözünün burada da geçerli olup olmadığı.
12. İhtiyaç içinde olan birine karşılık beklemeden yardımın gerekli olduğu.

Not: Yukarıdaki maddeleri cevaplandırdıktan sonra, şimdi bu 12 maddeden sizce en önemli olan dört tanesini seçiniz. Seçtiğiniz bu dört maddeyi önem sırasına koyarak, Cevap Kağıdında 4.Öykü sütununda "Önemlilik Sırası" bölümündeki (.....) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

5. ÖYKÜ

Bir iş yerinde bazı işçiler personel harcamalarında kısıntı yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. İşçilerle aynı fikirde olan memurlar da işçileri destekler doğrultuda oy kullanırlar. Ancak, işveren para biriktirebilmek için kısıntının gerekli olduğu görüşünde olduğunu açıklar.

İşverenin, kendilerinin itirazlarını dikkate almayacağına inanan işçilerden 200 kadarı işyeri binasını işgal ederek, herkese dışarı çıkmalarını söylerler. İşçiler bu hareketi, herkesin kısıntıya karşı çıkmasını sağlamak amacı ile yaptıklarını söylerler.

İşçilerin işyeri binalarını işgal etmeleri doğru mudur?

(Seçeneklerden birini Cevap Kağıdında işaretleyiniz)

A. Evet B. Hayır C. Kararsızım

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin önemlilik derecelerini Ahlaki Yargılar Envanteri Cevap Kağıdında "5.ÖYKÜ" sütununda işaretleyiniz.

1. İşçilerin bu hareketi gerçekten başkalarına düşündükleri için mi, yoksa heyecan için mi yaptıkları.
2. İşçilerin kendilerine ait olmayan birşeyi alıkoymaya haklarının olup olmadığı.
3. İşçilerin bu davranışlarından dolayı işten atılıp tutuklanabileceklerinden haberdar olup olmadıkları.
4. İşyeri binasına elkoymanın, daha çok insanın yararına bir davranış olup olmadığı.
5. İşverenin oylamayı dikkate almadığında, yetkileri içinde hareket edip etmediği.
6. İşgal hareketinin kamu-oyunu kızdırarak, işçilere leke sürüp sürmeyeceği.
7. Adalet kavramı ile bir binayı işgal etmenin bağdaşıp bağdaşmayacağı.
8. Bu işgal hareketinin diğer işçi gruplarına da örnek olup olmayacağı.
9. İşverenin mantıksız hareket ederek ve işçilerle işbirliğine yanaşmayarak bu durumu tahrik etmiş olması.
10. İşyerini idare etmenin birkaç idarecinin mi, yoksa bütün insanların mı elinde olması gerektiği.
11. İşçilerin kanunun da üzerinde olduğuna inandıkları prensiplere göre hareket edip etmedikleri.
12. İşçilerin, işyeri kararlarına saygı duymaları gerektiği.

Not: Yukarıdaki maddeleri cevaplandırdıktan sonra, şimdi bu 12 maddeden sizce en önemli olan dört tanesini seçiniz. Seçtiğiniz bu dört maddeyi önem sırasına koyarak, Cevap Kağıdında 5.Öykü sütununda "Önemlilik Sırası" bölümündeki (.....) parentezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

AHLAKİ YARGILAR ENVANTERİ
CEVAP KAĞIDI

1. ÖYKÜ		2. ÖYKÜ		3. ÖYKÜ		4. ÖYKÜ		5. ÖYKÜ	
A. () B. () C. ()		A. () B. () C. ()		A. () B. () C. ()		A. () B. () C. ()		A. () B. () C. ()	
Madde No	Çok Önemli	Madde No	Çok Önemli	Madde No	Çok Önemli	Madde No	Çok Önemli	Madde No	Çok Önemli
1	()	1	()	1	()	1	()	1	()
2	()	2	()	2	()	2	()	2	()
3	()	3	()	3	()	3	()	3	()
4	()	4	()	4	()	4	()	4	()
5	()	5	()	5	()	5	()	5	()
6	()	6	()	6	()	6	()	6	()
7	()	7	()	7	()	7	()	7	()
8	()	8	()	8	()	8	()	8	()
9	()	9	()	9	()	9	()	9	()
10	()	10	()	10	()	10	()	10	()
11	()	11	()	11	()	11	()	11	()
12	()	12	()	12	()	12	()	12	()
Önemlilik	Sırası:	Önemlilik	Sırası:	Önemlilik	Sırası:	Önemlilik	Sırası:	Önemlilik	Sırası:
En Önemli	: ()	En Önemli	: ()	En Önemli	: ()	En Önemli	: ()	En Önemli	: ()
2. Önemli	: ()	2. Önemli	: ()	2. Önemli	: ()	2. Önemli	: ()	2. Önemli	: ()
3. Önemli	: ()	3. Önemli	: ()	3. Önemli	: ()	3. Önemli	: ()	3. Önemli	: ()
4. Önemli	: ()	4. Önemli	: ()	4. Önemli	: ()	4. Önemli	: ()	4. Önemli	: ()
Mad. No:	: ()	Mad. No:	: ()	Mad. No:	: ()	Mad. No:	: ()	Mad. No:	: ()
Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()
Biraz Önemli	: ()	Biraz Önemli	: ()	Biraz Önemli	: ()	Biraz Önemli	: ()	Biraz Önemli	: ()
Çok Önemli	: ()	Çok Önemli	: ()	Çok Önemli	: ()	Çok Önemli	: ()	Çok Önemli	: ()
Önemli	: ()	Önemli	: ()	Önemli	: ()	Önemli	: ()	Önemli	: ()
Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()	Az Önemli	: ()
Önemsiz	: ()	Önemsiz	: ()	Önemsiz	: ()	Önemsiz	: ()	Önemsiz	: ()

(EK-II)

BENLİK TASARIMI ENVANTERİ**AÇIKLAMA:**

Değerli Öğrenci,

Yükseköğrenim öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerini bazı değişkenler açısından inceleyerek, bu yönde yapılması gerekli hizmetlere ve Sizin de kendinizi tanımanıza yardımcı olmak amacı ile bir araştırma yapmaktayım.

Elinizdeki anketteki soruları özenle ve dikkatle okuyup vereceğiniz doğru, açık ve içten cevaplar ile araştırmanın güvenilir sonuçlara ulaşmasına katkıda bulunacaksınız. Soruların cevapları tek tek değil, grup olarak değerlendirilecektir. Verilen cevaplar gizli tutulacak, araştırma dışında hiç bir yerde kişisel olarak kullanılmayacaktır. Envanterde adınızı ve numaranızı yazarak kimliğinizi belirtmenize gerek yoktur.

Aşağıdaki cümlelerden herbirini dikkatle okuyunuz. Cümle Sizin kişiliğinizi, düşünce ve duygularınızı tamamen yansıtıyorsa "Cevap Kağıdı"ndaki kolonlardan **Tam Benim Gibi** anlamına gelen **TBG** sütununun altına bir (X) işareti koyunuz. Eğer bu cümle Sizin durumunuza ancak biraz uygun düşüyorsa **Biraz Benim Gibi** anlamına gelen **BBG** sütununun altını işaretleyiniz. Cümle Sizin durumunuzu yansıtmadığına karar veremeyecek olursanız **Kararsızım** anlamına gelmek üzere (?) işareti bulunan sütunun altını işaretleyiniz. Cümle Sizin durumunuza uymuyorsa **HAYIR**, Sizin durumunuzun tam tersini anlatıyorsa **ASLA** sütunlarının altını işaretleyiniz.

Lütfen, sıra ile her cümleyi cevaplandırınız ve boş cümle bırakmayınız. Durumunuza uygun cevap yoksa, en yakın olanı işaretleyiniz.

Yardım ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Mevlüt KAYA
Öğretim Görevlisi

(Bu envanter Prof. Dr. Feriha Baymur tarafından geliştirilmiştir.)

1. Sıkılğan ve utangacım.
2. Kırgınlıklarımın çöküntüsü içindeyim.
3. İçine kapanık insanım.
4. Kötü yola sapmaktan korkuyorum.
5. Sinirliyim.
6. Günlük işlerimi zevkle yapıyorum.
7. Şanslı bir insanım.
8. Okumak ve çalışmak benim için zevkli bir uğraş.
9. Liseden yeni mezun olmuş olsam yine aynı fakülteye girmek isterim.
10. Yurdumu seviyor ve ilerlemesine katkıda bulunmaya çalışıyorum.
11. Ölümden çok korkuyorum.
12. Çabuk etki altında kalıyorum.
13. Cinsiyetimden (kız/erkek) şikâyetçiyim.
14. Sevilmediğim kanısındayım.
15. Yakınlarımın baskısına tahammül edemiyorum.
16. Ülke sorunlarının er-geç çözülebileceği kanısındayım.
17. İnsanlara yardımdan zevk alıyorum.
18. Problemleri çözmek ve işleri yoluna koymaktan hoşlanıyorum.
19. Geleceğe umutla bakıyorum.
20. Yeni denemelere girmekten hoşlanıyorum.

21. Kimsenin bana önem vermemesine üzüldüğüm.
22. Karşı cinsle (kız/erkek) arkadaşlık kurmaktan kaçınıyorum.
23. İnsanlarla yakın ilişki kurmak, samimi olmak bana zor geliyor.
24. Yaşamakla ölmek benim için aynıdır.
25. Kendimi yalnız ve yabancı hissediyorum.
26. Üzerime sorumluluklar almaktan zevk alıyorum.
27. Çalışmalarımın topluma yararlı olacağı kanısındayım.
28. Yaşamaktan zevk alıyorum, moralim yüksek.
29. Güçlüklerimi yenebilmekteyim.
30. İnsanların çoğuna güvenim var.
31. Aşırı derecede alttan alıyorum.
32. Güç karşısında çabuk pes ediyorum.
33. Hakkımı korumakta güçlük çekiyorum.
34. Herşeyi anlamsız buluyorum.
35. Çoğu zaman kendimi hüzünlü hissediyorum.
36. Kendimi boş ve gayesiz hissediyorum.
37. Hiçbir şeyle devamlı ilgilenemiyorum.
38. Kendimi değersiz ve işe yaramaz hissediyorum.
39. Rahat konuşamıyorum.
40. Canlı ve neşeliyim.
41. İçimi rahatça dökabilen açık ve samimi bir insanım.
42. Sağlıklı ve güçlüyüm.
43. İyi bir insanım.

44. Hayatta bütün değer sistemlerine kuşku ile bakıyorum.
45. Büyüklere isyan duygusu içindeyim.
46. Diploma almak zorunda olmasam tahsili hemen bırakırım.
47. Mutsuzum.
48. İçimde sürekli bir gerilim sıkıntısı duymaktayım.
49. Başkaları ile işbirliği yapmaktan hoşlanıyorum.
50. Geçirdiğim hayattan memnunum.
51. Yapacağım işlerin kıvancını duyuyorum.
52. Geçirdiğim tecrübeler bana çok şey kazandırdı.
53. Bütün günlük çatışmalara rağmen evrende bir ahenk ve anlam olduğuna inanıyorum.
54. Gerektiği zaman hakkımı arayabilirim.
55. Sevgimi ve saygımı açıkça anlatırım.
56. Başkalarının uygun bulmadığım isteklerine "hayır" diyebilirim.
57. Kalabalık içinde olmak huzurumu kaçırmaz.
58. Sık sık kendimi endişe ve kaygı içinde buluyorum.
59. Bazı insanlara rastlamamak için yolumu değiştiririm.
60. Kendimden utanıyorum.
61. Başkaları seyrederken iş yapmak bana zor geliyor.
62. Okulda başarısız olsam bile ailem tarafından destekleneceğimden eminim.
63. Aradaşlarımla iyi vakit geçiriyorum.
64. Duygu ve düşüncelerimi kolaylıkla ifade edebiliyorum.
65. Evim yaşanılması hoş bir yer.
66. Bana yapılan şakaları hoş karşılıyorum.

BENLİK TASARIMI ENVANTERİ
CEVAP KAĞIDI

Açıklama:TBG: Tam Benim Gibi

(?): Kararsızım

BBG: Biraz Benim GibiHAYIR: Benim Gibi DeğilASLA: Hiç Benim Gibi Değil

	<u>TBG</u>	<u>BBG</u>	<u>(?)</u>	<u>HAYIR</u>	<u>ASLA</u>		<u>TBG</u>	<u>BBG</u>	<u>(?)</u>	<u>HAYIR</u>	<u>ASLA</u>
1.	()	()	()	()	()	34.	()	()	()	()	()
2.	()	()	()	()	()	35.	()	()	()	()	()
3.	()	()	()	()	()	36.	()	()	()	()	()
4.	()	()	()	()	()	37.	()	()	()	()	()
5.	()	()	()	()	()	38.	()	()	()	()	()
6.	()	()	()	()	()	39.	()	()	()	()	()
7.	()	()	()	()	()	40.	()	()	()	()	()
8.	()	()	()	()	()	41.	()	()	()	()	()
9.	()	()	()	()	()	42.	()	()	()	()	()
10.	()	()	()	()	()	43.	()	()	()	()	()
11.	()	()	()	()	()	44.	()	()	()	()	()
12.	()	()	()	()	()	45.	()	()	()	()	()
13.	()	()	()	()	()	46.	()	()	()	()	()
14.	()	()	()	()	()	47.	()	()	()	()	()
15.	()	()	()	()	()	48.	()	()	()	()	()
16.	()	()	()	()	()	49.	()	()	()	()	()
17.	()	()	()	()	()	50.	()	()	()	()	()
18.	()	()	()	()	()	51.	()	()	()	()	()
19.	()	()	()	()	()	52.	()	()	()	()	()
20.	()	()	()	()	()	53.	()	()	()	()	()
21.	()	()	()	()	()	54.	()	()	()	()	()
22.	()	()	()	()	()	55.	()	()	()	()	()
23.	()	()	()	()	()	56.	()	()	()	()	()
24.	()	()	()	()	()	57.	()	()	()	()	()
25.	()	()	()	()	()	58.	()	()	()	()	()
26.	()	()	()	()	()	59.	()	()	()	()	()
27.	()	()	()	()	()	60.	()	()	()	()	()
28.	()	()	()	()	()	61.	()	()	()	()	()
29.	()	()	()	()	()	62.	()	()	()	()	()
30.	()	()	()	()	()	63.	()	()	()	()	()
31.	()	()	()	()	()	64.	()	()	()	()	()
32.	()	()	()	()	()	65.	()	()	()	()	()
33.	()	()	()	()	()	66.	()	()	()	()	()

(EK-III)
HACETTEPE KİŞİLİK ENVANTERİ (HKE)
 (Takım A)
 (İKİNCİ REVİZYON)

Prof. Dr. İbrahim Ethem ÖZGÜVEN
 "Telif Hakları Saklıdır"

AÇIKLAMA:

Envanter içinde **EVET** ya da **HAYIR** şeklinde cevaplandırılabilir sorular vardır. Bu sorular çeşitli durumlarda sizin genellikle ne düşündüğünüz, nasıl uyguladığınız ve ne şekilde davranışta bulunduğunuz ile ilgilidir.

Her soruyu cevaplandırırken önce sizin için cevabın **Evet**'mi yoksa **Hayır**'mı olduğunu kararlaştırınız, sonra da cevap kağıdında uygun yeri karalayarak işaretleyiniz. Cevaplandırmanın nasıl yapılacağını görmek için aşağıda iki örnek verilmiştir.

ÖRNEKLER:

	EVET	HAYIR
1. Geceleri sık sık rüya görür müsünüz?	//	☐
2. Arkadaşlarınızdan memnun musunuz?	☐	//

Eğer sık sık rüya görmüyorsanız **HAYIR**, arkadaşlarınızdan memnunsanız **EVET** cevabını, yukarıdaki örnekte olduğu gibi işaretleyeceksiniz.

Açıklamanın tamamını okuduktan sonra cevaplandırmaya başlayınız. Envanter üzerine hiçbir şey yazmayınız, cevaplarınızı **CEVAP KAĞIDI** üzerine işaretleyiniz. Cevaplandırırken bir kişi olarak sadece kendi gerçek durumunuzu ifade ediniz. Bir soru üzerinde fazla zaman harcamayınız. İlk aklınıza gelen cevabı işaretleyiniz. Atlamadan soruların hepsini cevaplandırınız.

1. Başkaları sizinle tartışmaya kalkınca hemen rahatsız olur musunuz?
2. Zıt görüşte olanlara rağmen planınızı genellikle uygulayabilir misiniz?
3. Yaptıklarınıza üzüldüğünüz zamanlar çok oluyor mu?
4. Bazı anlamsız düşünceler zihninizi meşgul edip sizi rahatsız eder mi?
5. Bir şanssızlığa uğrayacağınızdan korkuyor musunuz?
6. Oturduğunuz yerde duramaz hale geldiğiniz zamanlar olur mu?
7. Sık sık önemsiz şeyleri kendinize dert edinir misiniz?
8. Diğer insanlarla tanışmakta zorluk çeker misiniz?
9. Çözemediğiniz ve cesaretinizi kıran sorunlarınız ve sorumluluklarınız var mı?
10. Bazen hiç kimsenin sizi iyi anlayamadığını düşündüğünüz olur mu?
11. Arkadaşlarınızla dışarda çok fazla zaman harcadığınız için ailenizin sizden şikayet ettiği olur mu?
12. Aile içinde kararlar alınırken sizin de fikrinizi alırlar mı?
13. İnsanları birbirleri ile tanıştırmak size kolay gelir mi?
14. Olabildiğince kalabalıktan uzak kalma eğiliminiz var mı?
15. Arkadaşlarınız sosyal ilişkilerinizi istenilen düzeyde bulurlar mı?
16. Tanışmadığınız yeni birisine de dostça davranmak gerekir mi?

17. Yasalara uymayan davranışları için insanlar haklı görülebilir mi?
18. Başkalarına sır vermek size güç gelir mi?
19. Saygısız oluşlarından dolayı gençlerden öç almak istediğiniz zamanlar oluyor mu?
20. Çoğu zaman yanlış veya kötü bir şey yapacağınızdan kaygılanır mısınız?
21. Size kötü davrandıkları için öç almayı istediğiniz kişiler oldu mu?
22. Fikirlerinizi başkalarına kabul ettirmenin güç olduğu kanısında mısınız?
23. Çoğu zaman başkalarının aynı konuda ne karar verdiklerini öğrenme zorunluğu duyar mısınız?
24. Hoş olmadığı için sizi uzun zamandır üzen bir yaşantınız var mı?
25. Duygularınızı kontrol altında tutabiliyor musunuz?
26. Güç bir durumla karşılaşacağınızı düşününce heyecanlanır ve terler misiniz?
27. Görme gücünüzdeki bozukluklardan sık sık yakınır mısınız?
28. Aileniz bireyleri ile sık sık tartışmalarınız olur mu?
29. Beklentinizin üstünde dostluk gösteren insanlara karşı dikkatli olmaya çalışır mısınız?
30. Dikkatinizi bir konu üzerinde toplamada çok güçlük çeker misiniz?
31. Çoğu zaman tüm vücudunuzda bir kırıklık, halsizlik hissedersiniz mi?

32. Aileniz, onlara karşı düşünceli davrandığınız kanısında mıdır?
33. Aileniz bireyleri genellikle birbirlerine karşı sakın davranırlar mı?
34. Birbiri ile şakalaşan kimseler arasında olmak ister misiniz?
35. Diğer insanlarla ilişki kurmada sizi yetenekli bulurlar mı?
36. Genellikle karşı cinsten birisi ile çalışmaktan hoşlanırmısınız?
37. Sahibine haber vermeden bazı şeyleri ödünç almak doğru sayılabilir mi?
38. Kişinin toplumdaki adet ve geleneklere uyması sizce önemli midir?
39. Kendini beğenmiş oldukları için çevrenizdeki çoğu kişileri uyarmak zorunda kaldığınız oluyor mu?
40. Hakkınızda dedikodu yapacaklarından kuşkulanırmısınız?
41. Zararsız yalanlar söyleyerek zor durumlardan kurtulmak size kolay gelir mi?
42. Arkadaşlarınız sizi, "eğriye eğri doğruya doğru", diyen bir kişi olarak mı bilirler?
43. Çevrenizdeki kişiler önemli konularda sizin görüşünüzü de öğrenmek isterler mi?
44. Arkadaşlarınızın çoğu kadar siz de güçlü ve sağlıklı mısınız?

45. Çevrenizdeki kişilerden kolayca hastalık kapam bir yaradılıştta mısınız?
46. "Başaramadım" gibi bir duygudan rahatsız mısınız?
47. Sağlığınıza çok dikkat etmek ihtiyacında mısınız?
48. İçinde bulunduğunuz koşullardan dolayı sık sık sinirlendiğiniz olur mu?
49. Belli etmeseniz bile çevrenizdekilere sık sık darıldığınız olur mu?
50. Moralinizin bozulduğu ve bundan kurtulmanın çok zor olduğu zamanlar oluyor mu?
51. Çevrenizdeki kişilerin çoğu ile arkadaşlık etmek yerine yalnız olmayı tercih eder misiniz?
52. Tanıdıkların bulunmadığı bir çevrede sıkılganlık çeker misiniz?
53. Ailenizdeki kişilerin bazıları size karşı çok cimri davranıyor mu?
54. Ailenizin çoğu kez herşeye itaat etmenizi beklemeleri sizi kızdırır mı?
55. Mutlu olacağınız sayıda ve nitelikte arkadaşlarınız var mı?
56. Gürültülü eğlencelere katılmaktan hoşlanır mısınız?
57. Sosyal etkinlikler sırasında başkalarını eğlendirmek size zor gelir mi?
58. İş ve sorumluluklardan kaçmak her zaman hatalı mıdır?
59. İnsan verdiği sözü her zaman yerine getirmeli midir?

60. Kapılarını açık bırakan kişilerin eşyalarının çalınmasını hakettikleri görüşüne katılır mısınız?
61. Karşıt cinsten birisi ile birlikte olunca genellikle onun cinsiyeti ile ilgili şeyler mi düşünürsünüz?
62. Bulduğunuz çevrede çok fazla konu komşu dedikoduları yapıyor mu?
63. İnsan ilişkilerinde utangaç bir kişi misiniz?
64. Kişileri birbirine tanıştırmak ve başkalarına tanıştırmak size kolay gelir mi?
65. Başkaları sizi yetenekli ve cesur bulur mu?
66. Alıngan bir kişi misiniz?
67. Fiziki görünüşünüzden dolayı duygusal bir hassasiyetiniz var mı?
68. Duygularınıza olan güveninizden dolayı görüşlerinizin esnek olduğu kanısında mısınız?
69. Sık sık kabızlıktan ve miğde ağrılarından şikayetiniz olur mu?
70. Ara sıra zihninizin ağır işlediğini hissediyor musunuz?
71. Başkalarının mutluluğunu kıskandığınız zamanlar oluyor mu?
72. Başarmayı arzu ettiğiniz şeyleri düşünmek, onları yapmaktan daha çok haz veriyor mu?
73. Size açık olan avantajlı durumlardan bazı kişilerin yararlanma çabasında oldukları kanısında mısınız?
74. İstekli olduğunuz toplantı veya etkinliklere katılmanız genellikle engellenir mi?

75. En az anlayış gördüğünüz yerin aileniz olduğunu düşündüğünüz oluyor mu?
76. Koşulsuz olarak her insana yardım eder misiniz?
77. Sönük geçmekte olan bir toplantıya öncülük edip canlandırmak size kolay gelir mi?
78. Çabuk arkadaş edinen bir kişi misiniz?
79. Ortaya çıkan fırsatlarda otobüse ücret ödmeden binmek bir şerefsizlik midir?
80. İşlerini düze çıkarmak için pek çok kişinin yalan söylediği kanısında mısınız?
81. Sosyal kurallardan oldukça bağımsız bir yaşantı içinde misiniz?
82. Çevrenizdeki çoğu kişilerin politik görüşleri sizinkine ters düşer mi?
83. Başkalarının saflığını kendi çıkarlarına kullanan kimsele-ri ayıplar mısınız?
84. Aileniz, sizin başarılı olduğunuz kanısında mıdır?
85. İsteddiğiniz bir işe veya mesleğe girmenizin engellendiği oldu mu?
86. Önemli olmayan konular yüzünden sık sık eleştirildiğiniz olur mu?
87. Yaptığınız bir yanlış kabul etmek size zor gelir mi?
88. Ailenizin düşündüğü gibi olmama duygusu sizi rahatsız ediyor mu?
89. Belirli bir nedeni olmadan duygularınız kolayca neşeden üzüntüye, üzüntüden neşeye dönüşür mü?

90. Çevrenizdeki insanlara gerçeği kabul ettirmenin güç olduğu zamanlar olur mu?
91. Zihninizi dolduran türlü düşünceler uykunuzu kaçırır mı?
92. Genellikle sakin ve meseleleri soğukkanlı olarak ele alan bir kişi misiniz?
93. Zaman zaman aleyhinize çalışan insanların varlığından şüphelendiğiniz olur mu?
94. İnsanların içinde iken bile kendinizi yalnız hisseder misiniz?
95. Aileniz, yeterli düzeyde başarılı olduğunuz kanısında mıdır?
96. Akşamları eve dönüş sizi kaygılandırır mı?
97. Ailenizdeki kişilerden bazılarının yakınlık ve sevginize yeterince karşılık vermediği oluyor mu?
98. Yeni tanıştığınız bir kimse ile konuşmaktan çekinir misiniz?
99. Çevrenizdeki insanlar çoğu zaman sizi hayal kırıklığına uğrattırlar mı?
100. Sizce geçinilmesi güç kişilere de nazik davranılmalı mıdır?
101. Davranışınızın çevredekilere aykırı düşmesi sizi rahatsız eder mi?
102. Söz dinlemeyip kendisini problemin içine atmakta ısrar eden kişiler cezalarını çekmeli midir?
103. Bazı konularda kendi kendinizle kavga içinde misiniz?

104. İnatçı kişilere biraz zor kullanmanın onları ikna etmede yararlı olacağı kanısında mısınız?
105. Başkalarının mutluluğunu kıskandığınız zamanlar oluyor mu?
106. Başkalarının sizden hoşlandığı duygusu içinde misiniz?
107. Yeteneğinizi küçümseyip başladığınız bazı işleri yarım bıraktığınız oluyor mu?
108. Kafesleri içinde olsa da vahşi hayvan görmekten heyecanlanır mısınız?
109. Sizi eleştirdikleri zaman sakin kalabiliyor musunuz?
110. Kendinizi sınırlı bir kişi olarak mı görürsünüz?
111. Üzüntülü veya heyecanlı olduğunuz zaman konuşmanızda kekemelik olur mu?
112. Sonradan pişman olacağınız çok şeyi yaptığınız oluyor mu?
113. Kaslarınızda bazen asabi hareketler veya tikler olur mu?
114. Belirli bir neden yokken kendinizi son derece neşeli veya üzüntülü hissettiğiniz zamanlar olur mu?
115. Yaşı sizden küçük olanların daha rahat bir yaşam sürdürdükleri kanısında mısınız?
116. Hoşlanmadıkları için ailenizin evde misafir etmek istemedikleri arkadaşlarınız var mı?
117. Ailenizle aranızdaki değer yargıları ve inanç farkları nedeniyle önemli sorunlarla karşılaştığınız oluyor mu?
118. Aileniz sizden çok fazla şeyler mi bekliyor?

119. Kız ve erkeklerin birlikte bulunduğu durumlarda kendinizi rahat hissedersiniz mi?
120. İnsan ilişkilerinde utangaç bir kişi misiniz?
121. Çıkarlarını korumak için pek doğru olmayan yollara sapanları ayıplar mısınız?
122. Bir şeyi bulan kişiye onu saklama hakkı verilmelidir mi?
123. İnsanların inançlarında kusur etmeleri, bir diğerine bunu başkalarına yayma hakkı verir mi?
124. Yaptığınız şeylerin yanlış anlaşılacağı kaygısı içinde misiniz?
125. İnsanların koşulsuz olarak serbest davranmalarına izin verilse toplumun daha iyi olacağı kanısında mısınız?
126. İçinde bulunduğunuz koşullardan dolayı sık sık sinirlendiğiniz olur mu?
127. Arkadaşlarınız istemediğiniz bir davranışta bulunduğu zaman, çoğunlukla bunu, çekinmeden kendisine söyleyebilir misiniz?
128. Gerçek yeteneklerinizi gösterebildiğiniz kanısında mısınız?
129. Kendinize özgü bir plan yapmaktansa arkadaşlarınızın önerilerini uygulamak size daha kolay gelir mi?
130. Açlık hissi duymadan yemek yediğiniz zamanlar oluyor mu?
131. Akşama doğru ya da sabahları kendinizi çok yorgun hissedersiniz mi?

132. Ne okuduğunuzun farkında olmadan bir süre okuyup sonra dikkatinizi topladığınız olur mu?
133. Çoğu zaman kendinizi yorgun ve halsiz hisseder misiniz?
134. Eleştirilmek sizi çok kırar mı?
135. Hoşlanmadığınız birisi ile karşılaşmamak için yolunuzu sık sık değiştirdiğiniz oluyor mu?
136. Cinsel konularda kendinizi rahat hisseder misiniz?
137. Başka bir aile veya grubun üyesi olmayı istediğiniz zamanlar olur mu?
138. Aile bireylerinin kişisel meselelerinizi bilmek istemelerinden şikayetçi misiniz?
139. Aileniz karşı cinsten olan arkadaşlarınızı genellikle reddeder mi?
140. Bulduğunuz çevrede halk tarafından seilmeyen çok kişi var mı?
141. Topluluk içinde tanıştığınız insanlarla çabucak kaynaşabiliyor musunuz?
142. Uzlaşma kabul etmeyen kişilere nazik davranır mısınız?
143. Arkadaşlarınız sizi, eğriye eğri doğruya doğru diyen bir kişi olarak mı bilirler?
144. Saygısızlık gösterenlere aynı şekilde cevap verir misiniz?
145. Onlara aldırmamak yerine öç almanın daha iyi olduğu kanısında mısınız?
146. Yasalara aykırı davranmadan yasanın bir açığından yararlanmada bir sakınca görür müsünüz?

147. Duygularınızı kontrol altında tutabiliyor musunuz?
148. Arkadaş edinmede zorluk çekiyor musunuz?
149. Doğru yargılarınızı bile, değerli bulmadıkları olur mu?
150. Cesaret verilmediği zaman işlerinize devam etmek size zor gelir mi?
151. Heyecanlı olaylar sizi karamsarlıktan kurtarır mı?
152. İşler kötü gittiği zaman çabuk heyecanlanan bir kişi misiniz?
153. Bazen içinizden insanlara küfretmek gelir mi?
154. Sık sık başınız ağrır mı?
155. Ayrıntılı konuşmadıkları için sık sık kişilerin sözlerini tekrarlatmak zorunda kalır mısınız?
156. Bazen sevdiğiniz kişiyi kırmaktan hoşlandığınız olur mu?
157. Sizden gelen bir neden yokken işlerinizin ters gittiği zamanlar oluyor mu?
158. Evden kaçıp başka bir yere gitmeyi düşündüğünüz zamanlar oluyor mu?
159. Aileniz bireylerinin hepsini denk ölçüler içinde seviyor musunuz?
160. Evde sakin olmak için ya susmak ya da dışarı çıkmak zorunda olduğunuz zamanlar oluyor mu?
161. Taşıdığınız sorumlulukların ağırlığı sizi fazlaca hareketsiz hale getiriyor mu?
162. Neşeli arkadaşlar arasına katılınca üzüntülerinizi unutabiliyor musunuz?

163. Sıkışık durumlardan kurtulmak için gerçeği söylemediğiniz zamanlar olur mu?
164. Bulunmuş olan bir eşyayı her zaman iade etmek gerekli midir?
165. Yaşamının bir dđneminde her insanın bir şeyler şalmış olabileceği gđrüşüne katılır mısınız?
166. Bazı insanların mal ve mülklerini tahrip etmeyi hak ettiklerini dűřündüğünüz olur mu?
167. Size kötü davrandıkları için öç almayı istediğiniz kişiler oldu mu?
168. Başkaları sizinle tartışmaya kalkınca hemen rahatsız olur musunuz?

(EK-IV)

KİŞİSEL BİLGİ ANKETİ

Açıklama:

Bu Anket'teki bütün soruları, durumunuza uygun olan ilgili seçeneğin önündeki parantez içine (X) işareti koyarak ve gereken yere yazarak cevaplandırınız. İsim ve numara gibi tanıtıcı bilgiler yazmayınız. Araştırmada değerlendirmeler kişisel değil, gruplara göre yapılacaktır. Araştırma sonuçlarının güvenilir olması, soruların samimiyetle cevaplandırılmasına bağlıdır.

Lütfen, her soruyu cevaplandırınız ve boş bırakmayınız. Eğer, sizin durumunuza tam olarak uygun düşen bir cevap yoksa, durumunuza en yakın olanı işaretleyiniz.

Teşekkürler.

Mevlüt KAYA
Öğretim Görevlisi

1. Fakülteniz: ()1. Eğitim Fak. ()4. Tıp Fak.
()2. Fen-Edebiyat Fak. ()5. Ziraat Fak.
()3. İlâhiyat Fak. (Varsa, Bölümünüz):
.....
2. Sınıfınız: ()1 ()2 ()3 ()4
3. Cinsiyetiniz: ()1. Kız ()2. Erkek
4. Yaşınız: ()18 veya daha küçük ()21 yaşında
()19 yaşında ()22 yaşında
()20 yaşında ()23 veya daha büyük

5. Mezun olduğunuz lise:

- () 1. Genel Lise veya Öğretmen Lisesi
 () 2. Anadolu Lisesi veya Fen Lisesi
 () 3. İmam Hatip Lisesi
 () 4. Teknik Lise veya Endüstri Meslek Lisesi
 () 5. Mesleki Lise (Ticaret Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi)
 () 6. Başka (Belirtiniz):

6. Lise mezuniyet kolunuz:

- () 1. Matematik () 3. Edeb. veya Sosyal Bilimler
 () 2. Fen veya Tabii Bil. () 4. Başka(Belirtiniz):.....

7. İlkokul, ortaokul ve lise mezuniyet dereceniz nedir?

<u>İlkokul</u>	<u>Ortaokul</u>	<u>Lise</u>	
()	()	()	1. Pekiyi
()	()	()	2. İyi
()	()	()	3. Orta

8. Üniversitede ortalama akademik başarı durumunuz nasıl?

- () Pekiyi (100-80) () Orta (59-50)
 () İyi (79-60) () Düşük (49-0)

9. Kendi zekânınız hakkında ne söyleyebilirsiniz?

- () 1. Çok üstün () 2. Üstün () 3. Normal

10. Kendinizi arkadaşlarınızla karşılaştırdığınızda, kavrama gücünüzü nasıl görüyorsunuz?

- () 1. Yüksek () 2. Orta () 3. Düşük

11. Hayatınızın büyük kısmını nerede geçirdiniz?

- () 1. Köyde(Nüfusu 2000'den az)
 () 2. Kasabalarda(2000-20.000 arası)
 () 3. Küçük şehirlerde(20.000-200.000)
 () 4. Büyük şehirlerde(200.000'den çok)

12. Anne-Babanızın çoğunlukla size karşı genel tutumu nasıldır?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>	
()	()	1. Demokratik
()	()	2. Otoriter
()	()	3. Aşırı koruyucu
()	()	4. İlgisiz

13. Anne-Babanızın öğrenim durumu nedir?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>	
()	()	1. Okur-yazar değil
()	()	2. Okur-yazar
()	()	3. İlkokul mezunu
()	()	4. Ortaokul mezunu
()	()	5. Lise ve dengi okul mezunu
()	()	6. Üniversite ve yüksekokul mezunu

14. Anne-Babanızın mesleği nedir?

<u>Anne</u>	<u>Baba</u>	
()	()	1. Serbest meslek (Dr., Av.,Tüccar v.b.)
()	()	2. Esnaf, zanaatkâr
()	()	3. Memur veya memur emeklisi
()	()	4. İşçi veya işçi emeklisi
()	()	5. Çiftçi
()	()	6. Ev kadını, işsiz
()	()	7. Başka (Belirtiniz):.....

15. Ailenizde birlikte yaşadığınız kişi sayısı ne kadar?

() 3 ve daha az	() 5 kişi
() 4 kişi	() 6 ve daha çok

16. Kardeş sayınız ne kadar?

- Yok 3 tane
 1 tane 4 tane
 2 tane 5 tane ve daha çok

17. Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?

1. İlk çocuğu 3. Üçüncü çocuğu
 2. İkinci çocuğu 4. Dördüncü ve sonrası

18. Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadardır?

- 2.000.000 TL. den az
 2.000.000 - 5.000.000 TL. arası
 5.000.000 TL. den çok

19. Ailenizde kişi başına düşen ortalama aylık gelir ne kadar?

- 500.000 TL. den az
 500.000 - 1.000.000 TL. arası
 1.000.000 TL. den çok

20. Ailenizin ekonomik durumunu Türkiye ölçeğinde nasıl görüyorsunuz?

1. Yüksek 2. Orta 3. Düşük

(Lütfen, bütün soruları cevaplandırıp cevaplandırmadığınızı kontrol ediniz)

Y.C. YÖNETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ